مُستقبلنا.. مَسؤوليتنا أولاً
לוקחים את העתיד בידיים
مجتمع آمن קהילות בטוחות

יוזמות אברהם
مبادرات ابراهيم
ABRAHAM INITIATIVES

Hanns Seidel Foundation

סקירה: תכניות בית ספריות למיגור אלימות בקרב בני נוער

لمْحةٌ عامَّة: خططٌ مدرسيَّة لمكافحة العنفِ بين الشّباب

יונתן אריה | يونتان أريه

EN | عر | עב

אפריל نيسان 2021

סקירה: תכניות בית ספריות למיגור אלימות בקרב בני נוער

لمْحةٌ عامَّة: خططٌ مدرسيَّة لمكافحة العنفِ بين الشّباب

כתיבה: יונתן אריה

תרגום לערבית: רימה אבו קטיש

תרגום לאנגלית: דריי תרגומים בע"מ

עיצוב: סטודיו אוסו באיו

אפריל 2021

יוזמות אברהם (ע"ר) הוא ארגון יהודי־ערבי המקדם שילוב ושוויון לאזרחי ישראל הערבים־פלסטינים באמצעות מיזמים רחבי־היקף המיועדים להדגים מדיניות ציבורית רצויה ולקדמה.

העמותה הוקמה בשנת 1989 ופעלה כקרן פילנתרופית אשר תמכה בארגונים ובפעולות המקרבות בין יהודים וערבים. במהלך השנים השתנתה העמותה והתפתחה לגוף המוביל מיזמי שטח נרחבים משלה, והיא אחד הארגונים הגדולים והמשפיעים בשדה היהודי־ערבי בישראל.

העמותה פועלת לאור החזון של קידום שילוב ושוויון בין יהודים וערבים אזרחי ישראל, למען חברה משגשגת, בטוחה וצודקת, תוך מימוש ההבטחה הנכללת במגילת העצמאות לשוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחי המדינה בלי הבדל דת, גזע ומין. זאת תוך ביסוס אזרחות מלאה ושווה ליהודים ולערבים במדינה שהיא ביתו הלאומי של העם היהודי וביתם המוחלט של אזרחיה הערבים. העמותה מאמינה שהקמת מדינה פלסטינית לצד מדינת ישראל היא צעד חיוני בבניית חברה משותפת ושוויונית ליהודים וערבים־פלסטינים בישראל.

יוזמות אברהם פועלת זה כ-15 שנים לבניית אמון בין המשטרה לחברה הערבית. לאחר פרסום מסקנות ועדת אור ביחס לאירועי אוקטובר 2000, פעלה העמותה להעמקת הידע של השוטרים על החברה הערבית ומאפייניה כדי לקדם שיטור מיטיב ושוויוני לאזרחים הערבים. זאת לנוכח השבר העמוק וחוסר האמון הקיצוני בין המשטרה לציבור הערבי, שהגיע אז לשיאו. בנוסף ריכזה העמותה מידע ממשטרות ברחבי העולם על שיטור בקרב אוכלוסיות מיעוט כדי לקדם הטמעה של פרקטיקות מצליחות במשטרת ישראל.

מיזם "קהילות בטוחות" של העמותה הוא אחד מאבני היסוד של פעילותה כיום. המיזם עוסק בקידום שירותי אכיפה ושיטור הוגנים ומועילים עבור האזרחים הערבים באמצעות שינוי יסודי באופן השיטור כלפיהם, רכישת אמון ולגיטימציה מצידם והגברת נכונותם לשיתוף פעולה, וכן בקידום יוזמות פנים־חברתיות למאבק באלימות הגואה בחברה הערבית, תוך שיתוף פעולה עם גורמי הנהגה ועם ארגוני חברה אזרחית נוספים. כל אלה נועדו להיאבק בנגע האלימות בחברה הערבית ולהגביר את הביטחון האישי של האזרחים הערבים ביישוביהם.

כתובת העמותה: רח' המלאכה 5,
אזור התעשייה הצפוני, לוד 7152011
טלפון: 02-3733000, **פקס:** 02-3733001
דוא"ל: info@abrahaminitiatives.org.il

פרסומי יוזמות אברהם
ניתנים להורדה מאתר האינטרנט:
www.abrahaminitiatives.org.il

مُستقبلنا.. مَسؤوليتنا أولاً
לוקחים את העתיד בידיים
مجتمع آمن קהילות בטוחות

תוכן עניינים

5 - **פתח דבר**

5 - **תקציר מנהלים**

7 - **מבוא: תופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית בישראל**

9 - **פרק 1: בני נוער בחברה הערבית: רקע ותמונת מצב מבחינת אלימות ופשיעה**

9 - נתוני רקע

10 - אלימות בקרב בני נוער ערבים

12 - שימוש בסמים ובאלכוהול

13 - פתיחת תיקים פליליים, העמדות לדין והרשעות

13 - יחסים בין תלמידים ומורים ופעילות בתי הספר

14 - צעירים חסרי מעש

15 - **פרק 2: תכניות בית ספריות למיגור האלימות בחברה הערבית**

15 - תכניות משרד החינוך למיגור האלימות

16 - תכניות חיצוניות למיגור האלימות

19 - **פרק 3: המלצות לשיפור ההתמודדות עם תופעת האלימות והפשיעה בקרב בני נוער בחברה הערבית**

22 - **רשימת מקורות**

24 - **נספח**

פתח דבר

במסגרת מיזם קהילות בטוחות בעמותת יוזמות אברהם, אנו עובדים על פיתוח ידע בנושא תופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית, ובקרב צעירים ובני נוער ערבים בפרט, במטרה לתרום למאבק למיגור התופעה. מסמך זה מספק תמונת מצב של תופעת האלימות והפשיעה בקרב בני נוער ערבים, וסקירה של התכניות הבית ספריות למיגור אלימות בישראל הפועלות במערכת החינוך הערבית. זאת במטרה להאיר את הבעיות או הכשלים האפשריים במערך התכניות הקיים, ולהציע דרכים לשיפור ההתמודדות. המסמך נועד לשרת את מקבלי ההחלטות מטעם הממשלה את והארגונים המפעילים את התכניות החיצוניות למיגור האלימות.

תקציר מנהלים

פרק 1: בני נוער בחברה הערבית: רקע ותמונת מצב מבחינת אלימות ופשיעה

מתמונת המצב עולים נתונים מדאיגים בנוגע לרמת האלימות בקרב בני נוער ערבים, ובמיוחד בקרב נערים ערבים, ששומרים על פער עקבי מבני נוער יהודים, למרות צמצום מסוים בחלק מהמדדים בשנים האחרונות. ברוב מדדי האלימות הנתונים בנוגע לבני נוער ערבים גבוהים יותר: קורבנות לאלימות פיזית ואלימות ברשת, תחושת חוסר מוגנות, שיעור נשיאת נשק, שיעורי צריכת סמים קשים, הימצאות של חבורות אלימות ואף קורבנות לאלימות מינית. גם במדדים חינוכיים הקשורים לאלימות יש פער לרעת בני הנוער הערבים, כפי שמתבטא בשיעורי הזכאות לבגרות, בשיעורי הנשירה מבתי הספר ובהיקף המסגרות בחינוך הבלתי פורמלי. כמו כן שיעורי הילדים ובני הנוער הערבים בסיכון גבוה מחלקם של ילדים ובני נוער ערבים באוכלוסייה. ממצא מעניין הוא שבעוד שבמקרים רבים, בקרב תלמידים יהודים הדיווח על היותם קורבן לאלימות יורד או לא משתנה עם הגיל, בקרב תלמידים ערבים יש פעמים רבות עליה עם הגיל. בנוסף, בני נוער ערבים עומדים יותר לדין ביחס לחלקם באוכלוסייה, ומורשעים הרבה יותר.

פרק 2: תכניות בית ספריות למיגור האלימות בחברה הערבית

לאחר תהליך סינון ובחירת התכניות לסקירה, נמצאו מספר תכניות למניעת אלימות שנבחרו על בסיס תיאור התכניות, מטרותיהן ומילות המפתח בכל תכנית. רוב התכניות אליהן מתייחסת הסקירה, אך לא כולן, הן חיצוניות, כלומר תכניות הכוללות מעורבות פדגוגית של גורם מחוץ לבית הספר, מהמגזר הראשון, השני או השלישי. 76 מהתכניות מיועדות לחברה היהודית וגם לחברה הערבית, ועל כן לא ניתן לדעת האם אלה מתורגמות לערבית. 49 מיועדות לחברה הערבית, ועל כן ניתן להניח שהן דוברות ערבית ומותאמות יותר לחברה הערבית. מבין אלה, ב-19 תכניות האלימות נמצאת בליבת התכנית, וב-30 האלימות עולה לצד מגוון נושאים אחרים. לא ניתן לקבוע בפשטות האם מערך התכניות הנוכחי הוא "מספיק", אך ניתן להצביע על מספר בעיות שעולות בבחינת התכניות: הן לא עברו ולא עוברות תהליך הערכה ועמידה ביעדים בצורה מסודרת, הן לא מותאמות לדחיפות בעיית האלימות והפשיעה בחברה הערבית כיום, עולה שאלה בדבר התאמתן לחברה הערבית מבחינה תרבותית, ואין גורם שמרכז את המאבק באלימות בקרב בני נוער.

פרק 3: המלצות לשיפור ההתמודדות עם תופעת האלימות והפשיעה בקרב בני נוער בחברה הערבים

ההמלצות המרכזיות בנוגע לתכניות למיגור אלימות בבתי ספר:

- יש לשים דגש מיוחד על נערים ערבים בשל נתוני הפתיחה הבעייתיים שלהם ולאור שיעורי הפשיעה הגבוהים בקרב גברים ערבים צעירים.

- יש לשפר את ההערכה והמדידה של התכניות הפועלות בבתי הספר ולהעדיף להשתמש בתכניות שהשפעתן החיובית במיגור אלימות הוכחה.

- יש לדאוג שהתכניות הקיימות מתורגמות לערבית ועברו התאמה כלשהי לחברה הערבית, לה מאפיינים חברתיים, כלכליים ותרבותיים שונים מהחברה היהודית, ובכלל זה גם תכניות שמיועדות לחברה הבדואית שגם לה מאפיינים ייחודיים.

- יש לראות בבתי הספר כלי נוסף למניעת אלימות ופשיעה בהמשך חייהם של בני נוער ערבים, כאשר הם עדיין תחת מסגרת בפיקוח הממשלה, ולא להתמקד רק בצמצום אלימות בתוך בתי הספר.

- יש להתייחס בתכניות לבעיה של נשיאת נשק בקרב בני נוער ערבים, שקיימת גם בתוך בתי הספר, לאור בעיית נשיאת הנשק בחברה הערבית באופן כללי.

- יש לשקול מינוי גורם מתכלל לבעיית האלימות בקרב בני נוער וצעירים ערבים, אולי כחלק מהמערך הכולל למאבק באלימות בחברה הערבית.

- יש לשקול הפעלת מספר מצומצם של תכניות חובה ולא רק בחירה בבתי ספר בחינוך הערבי.

- יש להגביר את הגיבוי לצוותים החינוכיים בבתי ספר בחינוך הערבי במאבקם כנגד האלימות.

מבוא: תופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית בישראל

האלימות והפשיעה בחברה הערבית הפכו לאחת הבעיות הדוחקות בחברה זו ובמדינת ישראל בכלל, כאשר בשנת 2020 לבדה גבתה אלימות זו 96 אזרחים ערבים[1] (עלי, לוין-חן ונג'מי-יוסף, 2020). כמו כן, בשנים האחרונות נראתה עלייה מדאיגה בשיעור מעשי הרצח בחברה הערבית, בעוד שנצפתה ירידה בשיעור מקרי הרצח ביתר האוכלוסייה. המחיר האישי, החברתי והכלכלי של שיעורי האלימות והפשיעה הגבוהים הוא רב. האלימות מגבירה תחושות חוסר אונים וחרדה ופוגעת ברווחה האישית, פוגעת ברמות האמון והלכידות החברתית בחברה (עלי, 2014). בנוסף, השלכותיה השונות מהוות נטל כלכלי על החברה ועל המדינה, שכן היא מהווה חסם לפיתוח כלכלי ופוגעת במאמצי המדינה בתחום (עלי ולוין-חן, 2019).

בשל מחירי האלימות והפשיעה הקשים, מתמודדת המדינה עם תופעת האלימות באמצעות מספר תכניות שפועלות גם בגילאי נוער, חלקן במסגרת מערכת החינוך, בתוך בתי הספר. בסקירה זו בחרנו להתמקד באלימות ופשיעה של בני נוער ובתכניות בית ספריות לצמצום ומניעת אלימות בחברה הערבית, כלומר שעוברות במסגרת בית הספר, הן בשעות הלימודים והן לאחריהן, ממספר סיבות. תחילה, משום שניתן לראות רמות אלימות ואחזקת נשק גבוהות יותר בקרב גברים ערבים כבר בגילאי נוער, וזאת על רקע של פערים גם בהישגים לימודיים, באחוזי נשירה ממערכת החינוך ובשיעורי זכאות לבגרות. שנית, משום שאנו רואים רמת השתתפות גבוהה במיוחד בפשיעה בקרב גברים צעירים בשנים שלאחר סיום בית הספר התיכון ומסלול הלימודים במערכת החינוך הישראלית. שלישית, משום שאנו מאמינים כי יש חשיבות רבה ביצירת התערבות מוצלחת בגילאים אלה, כאשר רוב הצעירים הערבים עדיין משתייכים למסגרת בפיקוח המדינה, על מנת למנוע התנהגות אלימה באופן ישיר אך גם כדי למנוע מראש את הגעתם למצב של חוסר מעש והתנהגות אלימה או לגיוסם לארגוני פשע בהמשך חייהם.

בהתאם לכך, גם בדו"ח המלצות ועדת המנכ"לים להתמודדות עם הפשיעה והאלימות בחברה הערבית בראשות משרד ראש הממשלה (2020) זוהתה קבוצת הגיל 14-18, יחד עם קבוצת הגיל 18-24, כקבוצה הדורשת מיקוד מיוחד במסגרת המאבק באלימות, ואף קיימת התייחסות ספציפית לשתי קבוצות הגיל בהחלטת ממשלה 852 מחודש מרץ 2021[2]. לתכניות מוצלחות בגיל זה פוטנציאל רב גם בשל העובדה שהחברה הערבית נחשבת חברה צעירה, עם 42.8% בגילאי 19 ומטה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020, 2).

בסקירה זו נציג נתונים שעלו מסקרים ומחקרים מהשנים האחרונות, ולפיהם נראה שתופעת האלימות מופיעה ברמה גבוהה יותר בחברה הערבית מזו היהודית כבר בקרב בני נוער. למעשה, בעוד שבגילאי יסודי שיעורי האלימות בקרב תלמידים ערבים נמוכים משיעורי האלימות בבתי ספר יהודיים, בחטיבות הביניים שיעור האלימות עולה, ובגילאי תיכון שיעור האלימות בקרב בני נוער ערבים גבוה יותר (אגף חברה וממשל, 2020). בני נוער ערבים מהווים קורבן לאלימות בשיעורים גבוהים יותר, חשים פחות מוגנים בבתי הספר (ראמ"ה, 2020), ונפתחים להם תיקים במשטרה בשיעור גבוה מחלקם באוכלוסייה (אלמו-קפיטל, 2020). יש לציין שרבים מהסקרים לגבי רמת האלימות המוצגים בסקירה זו מתבססים על דיווחי תלמידי בתי ספר בלבד, ואינם לוקחים בחשבון את תפיסותיהם של בני נוער שנשרו מהלימודים. ייתכן מאוד שאם עמדותיהם של בני הנוער הנושרים היו נלקחות בחשבון, שיעורי הדיווח על החשיפה לאלימות היו גבוהים יותר, וזה גם תואם את העובדה שבשטח ניתן לראות צעירים רבים, גם מתחת לגיל 18, אשר פועלים באלימות וגם מהווים קורבן לאלימות בשיעורים גבוהים.

1. לא כולל מזרח ירושלים
2. החלטה מספר 852: מדיניות ממשלתית לטיפול בתופעות הפשיעה והאלימות בחברה הערבית והעצמת החברה הערבית בישראל ותיקון החלטת הממשלה. 1.3.2021

לסקירה זו שלושה פרקים מרכזיים:

הפרק הראשון יציג נתוני רקע על בני נוער ערבים ותמונת מצב של האלימות והפשיעה בקרבם.

הפרק השני יסקור את התכניות הבית ספריות למניעה וטיפול באלימות בני נוער הפועלות במערכת החינוך הערבית, ואת הכשלים הפוגעים ביכולת של מערך התכניות להתמודד עם תופעת האלימות בהיקפה הנוכחי בחברה הערבית.

הפרק השלישי יציג המלצות לשיפור ההתמודדות, לאור הבעיות שעלו בפרק התכניות, עם מספר הפניות לדוגמאות של תכניות מוצלחות למניעת אלימות בני נוער ממקומות שונים בעולם.

פרק 1: בני נוער בחברה הערבית: רקע ותמונת מצב של תופעות האלימות והפשיעה

בפרק זה יוצגו נתוני רקע על בני נוער ונתונים על אלימות בקרב בני נוער ערבים בהשוואה לבני נוער יהודים, במטרה להבין את המצב הנוכחי ואת האתגרים הטמונים בו. נתוני הרקע כוללים שיעורי זכאות לבגרות ונשירה ממערכת החינוך, מצב החינוך הבלתי פורמלי, שיעור ומצב הנוער בסיכון. בתמונת המצב בנוגע לאלימות נפרט על שיעורים של אלימות מסוגים שונים, רמות שימוש בסמים, אחזקת נשק ופתיחת תיקים פליליים והרשעות של בני נוער. בהמשך נתייחס גם לתופעה של צעירים חסרי מעש בחברה הערבית.

נתוני רקע

תחולת העוני בחברה הערבית היא גבוהה, כאשר 45% מהמשפחות ו-58% מהילדים חיים מתחת לקו העוני, לעומת 13% ו-21% בחברה היהודית בשנת 2018 (המוסד לביטוח לאומי, 2018). לאור זאת, אין זה מפתיע כי התופעה של ילדים ובני נוער בסיכון בחברה הערבית קשה ורחבה יותר מאשר בחברה היהודית בישראל: 47% (122,000) מהילדים ובני הנוער בסיכון במדינה הם ערבים, אלה סובלים מאחוז גבוה יותר של מצבי סיכון ומצבם מורכב יותר מבחינת ריבוי עולמות התוכן שבהם הם מתקשים (סבו-לאל, 2017). כמו כן, רוב הילדים ובני הנוער הערבים בסיכון הם בנים, ואחוז זה עולה עם הגיל, כאשר 63% מבני הנוער הערבים בסיכון הם בנים. לב ויזל ואיזיקוביץ' (2016) מצאו כי בני נוער ערבים סובלים יותר מבני נוער יהודים מאלימות פיזית והזנחה רגשית ופיזית. מבחינה מספרית, נמצא שילדים ובני נוער ערבים סובלים מהזנחה פיזית פי שתיים יותר מאשר ילדים ובני נוער יהודים, כאשר ייתכן שהקשר הזה מתווך על ידי רמה סוציואקונומית ועוני (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

הפערים בין בני נוער ערבים ליהודים בתוך מערכת החינוך באים לידי ביטוי גם בהישגים הלימודיים, כמו למשל במבחני המיצ"ב בגילאים השונים (חדאד חאג' יחיא ורודניצקי, 2018), ובשיעורי הזכאות לבגרות והנשירה מבתי ספר. על אף עלייה הדרגתית בשנים האחרונות, שיעור הזכאים לבגרות בחינוך הערבי נמוך באופן עקבי משיעור הזכאים בחינוך העברי (המינהל לכלכלה ותקציבים, 2020). בשנת הלימודים 2009/2010 שיעור הזכאים היה 48% בקרב ערבים[3] ו-44% בקרב בדואים, ובשנת 2018/2019 המספרים היו 64% ו-48% בהתאמה. באותה תקופה שיעור הזכאים לבגרות בחינוך העברי[4] עלה מ-62% ל-73% ובחינוך הדרוזי מ-54% ל-83% (המינהל לכלכלה ותקציבים, 2020).

אחוז הזכאים לבגרות מתוך הלומדים בכיתה יב'

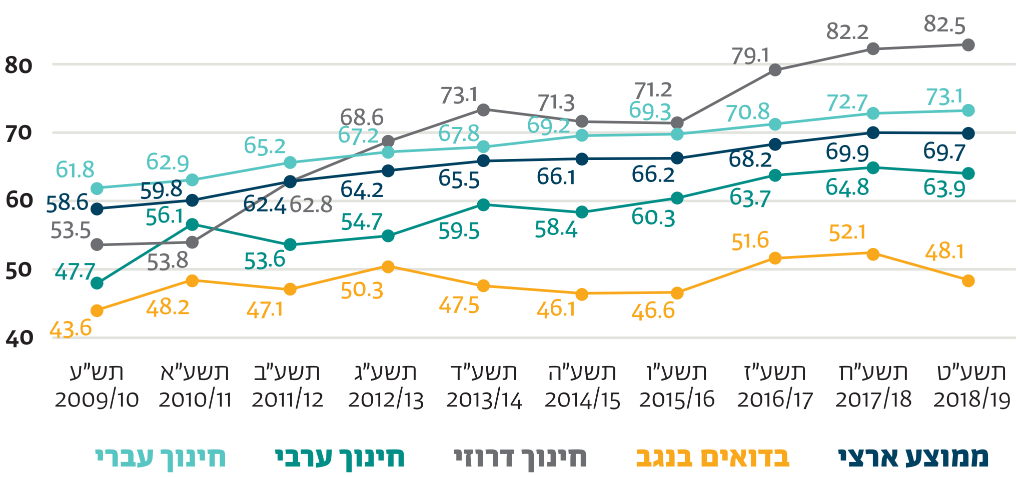

מקור: המינהל לכלכלה ותקציבים, 2020

3. לא כולל מזרח ירושלים | 4. הנתון כולל את החינוך החרדי, ואפשר לשער כי בחישוב נפרד שיעור הזכאים היה גבוה יותר

על אף מגמת ירידה לאורך השנים, תלמידים ערבים בנים מאופיינים בשיעורי נשירה גבוהים ביחס לשאר הקבוצות. לפי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2020, 3), שיעור הנשירה בקרב בנים ערבים בכיתות ז'-י"ב בין שנות הלימודים תשע"ט לתש"ף הוא 3.2%, בעוד שאצל בנים יהודים, בנות ערביות ובנות יהודיות (בפיקוח ממלכתי) המספרים הם 1.4%, 1.3%, ו-0.8% בהתאמה. במחקר שבדק נשירה לפי אחוז התלמידים שהיו רשומים בכיתה י' ולא הופיעו כתלמידי י"ב בשלוש השנים שלאחר מכן, מצטיירת גם כן ירידה לאורך השנים, אך עם פער משמעותי לרעת בנים ערבים (ינאי, פוקס ובלס, 2019). המגמה בשנים 2003-2017, הן בקרב נערים ערבים והן בקרב נערות ערביות, היא של ירידה: מ-20% ל-13% בקרב נערים ומ-11% ל-4% בקרב נערות. מגמת הירידה חלה גם בקרב נערים ונערות יהודים, עם שיעור נשירה של 5% ו-3% בהתאמה בשנת 2017. (ינאי, פוקס ובלס, 2019). חשוב לציין כי נתוני הנשירה מתייחסים לנשירה הגלויה בלבד, ולא לנשירה סמויה המתייחסת לתלמידים שרשומים כתלמידים אבל מנותקים מהמסגרת ולא לומדים למידה משמעותית בכיתה (עסבה, פרסקו ונסרה, 2013).

בנוסף לפערים במערכת החינוך הפורמלי, החברה הערבית סובלת מפערים גם בתחום החינוך הבלתי פורמלי, שמצבו בה ירוד מבחינת כמות ואיכות הפעילויות והנגישות לתשתיות. יש מחסור במגרשי ספורט, מרכזים קהילתיים, מבנים ייעודיים לפעילות נוער, וספריות. הסיבות לכך הן חוסר תקצוב ברמה הממשלתית וברמת הרשות המקומית, רמת תשתיות כללית נמוכה, מחסור בתכנים מתאימים, פער בהון אנושי וחסמים חברתיים ותרבותיים ייחודים לחברה הערבית (לוי מנדל וארצי, 2016). החלטת ממשלה 922 מ-2015 שמה דגש מיוחד על תחום החינוך הבלתי פורמלי, ונקבע כי הממשלה תקדם תכנית מערכתית לחינוך הבלתי פורמלי ביישובים הערבים ("אתגרים") דרך תיקון מנגנוני ההקצאה, בניית מסלולים חדשים ותכניות ייעודיות (חדאד חאג' יחיא ורודניצקי, 2018). בעקבות ההחלטה נקבע כי יועברו 130 מיליון ש"ח בשנה לטובת תחום החינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית, 60 מיליון ש"ח לתכניות בתחום החינוך ו-70 מיליון ש"ח לטובת פיתוח התחום ברשויות המקומיות. בפועל, נמצא כי התקציב שבוצע בפועל בשנים 2017-2019 הוא 45 מיליון (37%), 45.5 מיליון (33%), ו-37 מיליון (27%) (אתר ניצול התקציב, המרכז להעצמת האזרח). לחינוך הבלתי פורמלי חשיבות רבה במאבק באלימות, הן בשל העובדה שהוא מספק תעסוקה לבני נוער בשעות הפנאי, והן משום שדרך תכניות בחינוך הבלתי פורמלי ניתן לעסוק ולתקוף את תופעת האלימות באופן ישיר במגוון דרכים, במיוחד משום במצב הנוכחי ובו אין מספיק עיסוק בנושא במסגרת החינוך הפורמלי. בהתאם לכך, רוב התכניות החיצוניות שיוצגו בפרק הבא הן של חינוך בלתי פורמלי וחלקן במסגרת תכנית אתגרים לחינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית.

אלימות בקרב בני נוער ערבים

תמונת המצב הכללית העולה מהנתונים לגבי אלימות בקרב בני נוער בחברה הערבית היא של שיפור הדרגתי בשנים האחרונות במגוון פרמטרים, אך זאת תוך שמירה עקבית על פער לרעת בני הנוער הערבים בהשוואה לבני נוער יהודים מבחינת תחושת חוסר מוגנות, חשיפה לאירועים אלימים, הימצאות חבורות אלימות במרחב, נשיאת נשק ואף שימוש בסמים קשים. יש לציין שחלק מהמדדים הבאים עוסקים באלימות בתוך כותלי בתי הספר, והמידע נאסף על ידי משרד החינוך לטובת דוח סקר האקלים והסביבה הפדגוגית (ראמ"ה, 2020). בהתאם לכך, מדדים אלה אינם משקפים את התמונה המלאה בנוגע לאלימות נוער בחברה הערבית, משום שחלקם לא עוסקים באלימות מחוץ לכותלי בתי הספר ולא מציגים את עמדותיהם של בני נוער נושרים.

חוסר מוגנות: שיעור התלמידים הערבים שמדווחים על היעדר תחושת מוגנות בבית הספר נמצא בירידה בעשר השנים האחרונות בחטיבות הביניים, ובשלוש השנים האחרונות אף בתיכונים (ראמ"ה, 2020). אף על פי כן, שיעור המדווחים על חוסר מוגנות עדיין גבוה יותר בקרב בני נוער מהחברה הערבית, הן בבתי הספר התיכוניים, שם שיעור המדווחים גבוה בצורה משמעותית (8% לעומת 3%) והן בחטיבות הביניים, שם המספרים הם 6% בקרב תלמידים ערבים ו-4% בקרב תלמידים יהודים. כמו כן, 10% מתלמידי התיכון הערבים אמרו שיש מקומות בבית הספר שהם פוחדים לשהות בהם, לעומת 4% מתלמידי התיכון היהודים (ראמ"ה, 2020).

מעורבות באירועי אלימות: הנתונים בנוגע לתחושת חוסר מוגנות אינם מפתיעים בהתחשב בכך שאחוז גבוה יותר של בני נוער ערבים מדווח על היותו קורבן לאלימות, על חשיפה לחבורות אלימות, ועל בריונות. מהנתונים עולה כי ככל שילד ערבי מתבגר יש לו יותר סיכוי להיות קורבן לאירוע אלים (נבדק לפי חשיפה לאלימות בחודש שקדם לסקר), וככל שילד יהודי מתבגר יש פחות סיכוי שהוא יהיה קורבן לאירוע אלים: בעוד שהדיווח ביסודי מצביע על שיעור גבוה יותר בבתי ספר דוברי עברית (10% לעומת 9%), בתיכונים הדיווח גבוה יותר בבתי ספר דוברי ערבית (8% לעומת 5%) (ראמ"ה, 2020). עוד עולה כי במקרי אלימות שהוגדרה עקיפה, כמו חרמות, או חמורה דוגמת איומים, סחיטה, ואלימות תוך שימוש בחפצים הדיווח גבוה יותר בקרב תלמידים ערבים, ואילו מכות או דחיפות של תלמידים נפוצים יותר בקרב תלמידים יהודים (ראמ"ה, 2020). כמו כן, הן בחטיבות הביניים והן בתיכונים שיעור התלמידים המדווחים על הימצאות חבורות תלמידים אלימות המאיימות לפגוע בתלמידים גבוה בצורה ניכרת בקרב תלמידים ערבים מאשר בקרב תלמידים יהודים: 29% לעומת 15% בתיכונים ו-32% לעומת 21% בחטיבות הביניים (ראמ"ה, 2020).

מחקרים נוספים מאששים ממצאים אלה ואף חושפים תמונה עגומה יותר. הראל-פיש (2019) מצא כי אחוז התלמידים שהיו קורבנות למעשה אלימות, הטרדות או הצקות בשטח בית הספר גבוה יותר בחברה הערבית בכל השכבות שנבדקו (ו', ח', י'-י"ב). מחוץ לבית הספר התמונה שונה, כאשר בכיתות ו' הדיווח גבוה יותר בקרב תלמידים ערבים, בכיתות ח' וי' הדיווח גבוה יותר בקרב תלמידים יהודים, ובכיתות יא'-יב הדיווח דומה. תלמידים ערבים דיווחו יותר גם על השתתפות במעשי בריונות בכל שכבות הגיל. במחקר אחר דיווחו ילדים ובני נוער ערבים על פגיעות פיזיות מחוץ לבית הספר יותר מילדים ובני נוער יהודים, בכל סוגי הפגיעות שהוצגו וביניהן פגיעה מקרוב משפחה, התעללות גופנית, ופגיעה מאדם זר (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

נשיאת נשק: מסקר משנת 2019 עולים נתונים מדאיגים לגבי נשיאת נשק בקרב בני נוער ערבים, הן באופן כללי והן בתוך כותלי בתי הספר (הראל-פיש, 2019). לפי דיווחי התלמידים, נמצא כי אחוז התלמידים שנשאו עמם נשק כגון סכין, אולר, אלה או אקדח, ב-30 הימים הקודמים למילוי הסקר, גבוה באופן משמעותי בקרב בני נוער ערבים לעומת בני נוער יהודים: 32% לעומת 14% בקרב בנים ו-9% לעומת 4% בקרב בנות. הפער בין בנים ערבים לבין שאר הקבוצות גדל כאשר מדובר על נשיאת נשק **בתוך שטח בית הספר:** 28% מול 9% בקרב בנים מכיתות ו', ח', י', ו-23% לעומת 6% בקרב בנים בכיתות יא', יב' (הראל-פיש, 2019).

אלימות מילולית: בניגוד לדיווח על אלימות פיזית, תלמידים יהודים מדווחים בצורה משמעותית יותר מתלמידים ערבים על היותם קורבן לאלימות מילולית בגילאי יסודי (27% מול 13%) וחטיבה (23% מול 13%), ומעט יותר בגילאי תיכון (12% מול 11%), אך ניתן לראות כי בקרב תלמידים יהודים יש מגמת ירידה משמעותית עם הגיל ובקרב תלמידים ערבים הדיווח נמוך ועקבי יותר בין קבוצות גיל (ראמ"ה, 2020).

אלימות ובריונות ברשת: שיעור התלמידים שדיווחו כי היו קורבן לאלימות או בריונות ברשת היה גבוה יותר בתיכונים ערביים (7%) מאשר בתיכונים יהודיים (3%) ובחטיבות הביניים הערביות (5%) מאשר בחטיבות הביניים היהודיות (4%) (ראמ"ה, 2020). בנוסף, שיעור המדווחים על היותם קורבן לאלימות או בריונות ברשת בקרב תלמידים ערבים מכיתות ה'-ו' עלה משנת 2019 לשנת 2020. מעניין לראות שגם בתחום האלימות ברשת, שיעור המדווחים על היותם קורבן לאלימות בבתי הספר הערבים עולה עם הגיל, בעוד שבבתי הספר היהודיים אין מגמה כזאת (ראמ"ה, 2020). ייתכן וזה קשור לכך שלילדים ערבים יש פחות נגישות למחשבים וטלפונים חכמים בגילאים הנמוכים.

אלימות מינית: לפי מרג'יה (2019), חינוך למיניות בריאה כמעט ולא קיים בבתי ספר ערביים בישראל, וצוותי חינוך לרוב לא נדרשים לעסוק בכך ולא יודעים כיצד לנהל שיח כזה עם התלמידים. זאת על אף שהמיניות זמינה מאוד ונוכחת בחייהם של התלמידים דרך משחקי מחשב, אינטרנט, תכניות טלוויזיה וסרטים ועוד. הקושי לעסוק בנושא נובע מחשש לפגיעה בערכים המסורתיים של החברה הערבית, חוסר ידע הנובע מהפער הבין דורי, ופחד ממתירנות מינית. אחת מנקודות האור בהקשר של אלימות מינית בחברה הערבית הוא שבעשורים האחרונים גברו המודעות והעיסוק בפגיעות מיניות ובהשלכותיהן (מרג'יה, 2019).

בסקר מ-2016 נמצא כי ילדים ובני נוער ערבים סובלים מפגיעות מיניות בשכיחות גבוהה יותר מאשר ילדים ובני נוער יהודים, כאשר 23% חוו פגיעה מינית כלשהי, לעומת 18% בקרב יהודים (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016). עוד עולה כי ילדים ובני נוער ערבים סובלים יותר מפגיעות מיניות הכוללות מגע פיזי, ובני נוער יהודים נפגעים יותר בפגיעות מיניות שאינן כוללות מגע פיזי, כגון חשיפת איברים והטרדה מינית מילולית. נתון זה תואם את הפערים בדיווח על אלימות פיזית ומילולית שהוצגו לעיל. כמו כן, נמצא כי פגיעה מינית על ידי קטין שכיחה יותר בקרב בני נוער יהודים. המחקר בדק את הגורמים שמונעים דיווח על אלימות מינית, ובקרב ילדים ובני נוער ערבים שעברו פגיעה מינית שכללה מגע פיזי הגורמים העיקריים הם פחד ועלבון, ובפגיעה לא פיזית חשש מענישה ומדחייה חברתית היו הגורמים המשמעותיים ביותר. הגורמים מקדמי הדיווח השכיחים בקרב ילדים ובני נוער ערבים הם שאלה ישירה על הנושא מצד גורם חיצוני וקשר טוב עם מבוגר שהנפגע סומך עליו (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

ונדליזם: נמצא כי אירועי ונדליזם שכיחים יותר בחינוך העברי, הן בחטיבות הביניים (42% מול 29%) והן בתיכונים (38% מול 24%) (ראמ"ה, 2020).

גניבות: תלמידי בתי ספר יסודיים (8%) וחטיבות ביניים (10%) ערביים דיווחו פחות על גניבות מאשר בבתי ספר יסודיים וחטיבות ביניים יהודיים (11% ו-15% בהתאמה), ובתיכונים הנתון זהה (10%) (ראמ"ה, 2020).

שימוש בסמים ובאלכוהול

פרט לאלכוהול, שעולה כי השימוש בו נפוץ יותר בקרב תלמידים יהודיים (36%) לעומת תלמידים ערבים (10%) (ראמ"ה, 2020), הדיווח על שימוש בסמים אחרים כגון קנאביס, סמי פיצוציות, קוקאין או קראק, אופיום, הרואין או קוק פרסי, ו-אקסטזי או LSD גבוה יותר בקרב תלמידים ערבים בנים (הראל-פיש, 2019). כפי שניתן לראות בלוח 1, בסמים הקשים הפערים גדולים והנתונים לגבי שימוש בשנים עשר החודשים שקודמים לסקר מדאיגים: 18% מהתלמידים הערבים השתמשו בקראק או קוקאין, 17% השתמשו בסמי פיצוציות, 16% השתמשו באופיום, הרואין או קוק פרסי, ו16% השתמשו באקסטזי או LSD. בקרב שאר הקבוצות עולה דפוס זהה מבחינת שימוש בכל סוגי הסמים הקשים, כאשר תלמידים יהודים (5% בכל סוגי הסמים) השתמשו הרבה פחות מתלמידים ערבים אך יותר מתלמידות ערביות, ותלמידות יהודיות השתמשו הכי פחות. ההיבט החיובי הוא שאפשר לראות ירידה בשיעור המדווחים על שימוש בסמים אלה בקרב תלמידים ערבים מ-2014 עד 2019 (הראל-פיש, 2019).

לוח 1: אחוז התלמידים בכיתות י'-יב' שהשתמשו בסמים במהלך 12 החודשים שקדמו לסקר

	תלמידות ערביות		תלמידים ערבים		תלמידות יהודיות		תלמידים יהודים	
	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014
קוקאין או קראק	2.7	3.2	17.5	21.2	1.1	0.8	5.3	3.9
אופיום, הרואין או קוק פרסי	2.7	3.2	16.1	20.4	0.8	0.7	5.3	3.8
אקסטזי או LSD	2.4	3.1	16.4	20.7	1.1	0.9	5.5	4.7
סמי פיצוציות	3.9	3.9	17.1	19.6	1.2	1.6	5.2	5.1
קנאביס*	3.7	4.4	15.1	20.8	3.5	3.9	10.5	10.1

*הדיווח על קנאביס בלבד נוגע ל-30 הימים שקדמו לסקר

פתיחת תיקים פליליים, העמדות לדין והרשעות

משטרת ישראל מפרסמת נתונים לגבי פתיחת תיקים ושיעור הרשעות בקרב קטינים, אך בחלוקה ליהודים ולא יהודים, בלי פירוט לגבי האזרחים הערבים (אלמו-קפיטל, 2020). בשנת 2019 נפתחו כ-25,381 תיקים לחשודים קטינים, מהם כ-65% (16,377 תיקים) לקטינים יהודים ו-35% (9,004 תיקים) לקטינים לא יהודים. זאת, כאשר שיעור הלא יהודים מקרב בני 12-18 עמד על כ-.28% בשתי קבוצות האוכלוסייה ובכל הגילאים, רוב התיקים נפתחו לחשודים בנים. בקרב היהודים, 18% מהתיקים נפתחו לבנות ובקרב הלא-יהודים רק .5% בשנת 2017 שיעור הקטינים שעמדו לדין לאלף איש עמד על 2.4 בחברה הערבית ו-1.8 בחברה היהודית, פער שגדל בקרב בגירים (אלמו-קפיטל, 2020). מבחינת הרשעות הפער גדול הרבה יותר: שיעור הקטינים שהורשעו בקרב ערבים גבוה הרבה יותר מאשר בקרב יהודים (59.5% לעומת 39.6%) (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020, 1).

לוח 2: קטינים (12-18) תושבי ישראל שהועמדו לדין, לפי מאפיינים שונים, 2017 (אלמו-קפיטל, 2020)

	כלל האוכלוסייה	יהודים	ערבים[1]
עומדים לדין	2,055	1,263 (61%)	672 (33%)
שיעור ל-1000 איש	2.1	1.8	2.4
שיעור גברים	95%	94.4%	97.5%
הכרעת דין	46%	39.6%	59.5%

יחסים בין תלמידים ומורים ופעילות בית הספר

היחסים בין תלמידים ומורים בבתי הספר בחינוך הערבי מעלים מספר ממצאים מעניינים- מצד אחד, תלמידים ערבים מדווחים יותר מתלמידים יהודים על יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים בכל שכבות הגיל, עם עלייה בנתון זה עם השנים (ראמ"ה, 2020), ובקרב ילדים ובני נוער ערבים דמות חינוכית כמורה או יועצת בית ספר היא משמעותית יותר מאשר בחברה היהודית (49% לעומת 37%) (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016). במקביל, תלמידים ערבים מדווחים הרבה יותר על אלימות פיזית מצד מורים (ראמ"ה, 2020), ומורים בבתי ספר ערבים מדווחים בשיעור גבוה יותר על כך שהם מרגישים מאוימים מצד התלמידים: 11% בחטיבות ביניים ו-10% בתיכונים ערבים לעומת 4% ו-3% בחטיבות ביניים ותיכונים יהודים בהתאמה (ראמ"ה, 2020). מבחינת אלימות מילולית של מורים, הדיווח גבוה יותר דווקא בבתי ספר יהודיים (ראמ"ה, 2020).

ניתן לראות עלייה לאורך השנים האחרונות בדיווחי תלמידים ערבים על מאמצים מצד בית הספר לעידוד תחושת מוגנות. כמו כן, הדיווח על מאמצים אלה גבוה יותר בקרב תלמידים ערבים בכל שכבות הגיל מאשר בקרב תלמידים יהודים (ראמ"ה, 2019). בנוסף, גם אצל יהודים וגם אצל ערבים הדיווח יורד ככל ששכבת הגיל עולה.

1. כולל צ'רקסים ודרוזים

צעירים חסרי מעש

המגבלות שבהם נתקלים בני נוער ערבים, וביניהן אחוזי הזכאות לבגרות הנמוכים ושיעורי הנשירה הגבוהים, מובילות בתחילת חייהם הבוגרים לקשיים בקבלה לאקדמיה ובתעסוקה. מסיבות אלה ואחרות מוצאים עצמם צעירים רבים בתחילת חייהם הבוגרים ללא מסגרת לימודית ותעסוקתית, וניתן להגדירם כ"חסרי מעש" (דהן ואקשטיין, 2011). מחקר מ-2017 מצא כי 37% מבין הצעירים הערבים בגילאי 18-22 שנבדקו התאימו להגדרה זו (מיעארי וחדאד חאג' יחיא, 2017). צעירים אלה, הפנויים בתחילת חייהם הבוגרים לבניית הקריירה שלהם, לא מתפקדים כאזרחים פרודוקטיביים, לא משיגים השכלה ולא חוסכים כסף. התופעה של צעירים חסרי מעש, בעיקר בקרב גברים, מהווה את אחד מגורמי העומק לתופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית, שכן בלי תעסוקה וללא עתיד בטוח ועזרה מרשויות המדינה, צעירים אלה מהווים טרף קל בעבור ארגוני הפשיעה (דהן ואקשטיין, 2011). בשל שיעורי הנשירה הגבוהים בגילאים צעירים בקרב בני נוער ערבים, ניתן לשער שרבים מהצעירים הערבים מתחת לגיל 18 היו נכנסים לסטטיסטיקה של הצעירים חסרי המעש, במידה והיו בודקים זאת כבר מגילאים אלה.

סיכום

התמונה שמצטיירת מהנתונים שנאספו במגוון מחקרים לגבי בני נוער ערבים, ובמיוחד בנים, מדאיגה. שיעור גבוה של בני נוער בסיכון, שיעור זכאים לבגרות נמוך ושיעור נשירה גבוה מבתי ספר, שמובילים לחוסר מעש ומהווים גורמי סיכון לאלימות, יחד עם מחסור במסגרות חינוך בלתי פורמליות שהיו יכולות לפצות במידת מה על המחסור בתעסוקה בשעות הפנאי, מהווים כר פורה לתופעות של מצוקה פסיכולוגית ובסופו של דבר גם לאלימות. על רקע האלימות הגואה בחברה הערבית בכללה, ולאור נתונים אלה, אין פלא שבני נוער ערבים חשופים יותר לאלימות וחשים פחות מוגנים בבית הספר, ובהמשך חייהם, גם מועדים יותר להתדרדרות לפשיעה. בפרק השני נציג את התכניות הבית ספריות למניעת אלימות בקרב בני נוער במטרה לבחון את התאמתן והתמודדותן עם הבעיות שעולות מתמונת המצב שהוצגה בפרק זה.

פרק 2: תכניות בית ספריות למיגור אלימות בקרב בני נוער בחברה הערבית בישראל

הפרק הראשון הציג תמונת מצב של האלימות בקרב בני נוער בחברה הערבית בהשוואה לחברה היהודית, עם נתונים המצביעים על פערים משמעותיים. בנוסף, אנו רואים רמת השתתפות גבוהה במיוחד בפשיעה בקרב גברים צעירים בשנים שלאחר סיום בית הספר התיכון ומסלול הלימודים במערכת החינוך הישראלית. לכן יש חשיבות רבה ביצירת התערבות מוצלחת בקרב בני נוער, ותכניות בית ספריות יכולות להוות גורם משמעותי בצמצום תופעת האלימות הן בגילאי נוער והן דרך מניעת אלימות של בני נוער בהמשך חייהם. יש לכך חשיבות גם משום שבניגוד לצעירים יהודים, רוב הצעירים הערבים לא מתגייסים לצבא, ועל כן זוהי המסגרת האחרונה בפיקוח המדינה שבה כולם צריכים לעבור, וניתן להשקיע ולנצל תקופה זו.

לפיכך, בפרק זה נציג את התמודדות המדינה ומשרד החינוך עם תופעת האלימות והפשיעה בקרב בני נוער, דרך התכניות הבית הספריות להתמודדות עם התופעה, וביניהם תכניות חובה כחלק ממדיניות משרד החינוך ותכניות חיצוניות. התכניות החיצוניות מהוות את רוב התכניות, והפרק יסקור את המאפיינים שלהן והמקומות שבהם מערך התכניות דורש שיפור על מנת להיטיב את ההתמודדות עם תופעת האלימות והפשיעה בקרב בני נוער ובחברה הערבית בכלל.

תכניות משרד החינוך למיגור האלימות

אגף השירות הפסיכולוגי ייעוצי (שפ"י) במשרד החינוך אחראי לגיבוש מדיניות וכלים להתערבויות בתחום המניעה המבוצעות בבתי הספר (כדורי ואלפסי, 2019), ומאתר המשרד עולה כי קיימות מספר תכניות למיגור אלימות או שבמסגרתן עוסקים בנושא האלימות שאמורות לעבור בבתי הספר. תכנית כישורי חיים היא דוגמא מרכזית לתכנית כזאת, והיא כוללת תכני חובה שאמורים לעבור בשעות המחנך, בהיקף של לפחות 15 שעות שנתיות בחטיבות הביניים והתיכונים (עמוד התכנית באתר משרד החינוך). לפי אתר משרד החינוך, מדובר בתכנית התפתחותית מכיתה א' עד י"ב שנועדה לפתח כשירות רגשית-חברתית של תלמידים ולחזק את יכולתם להתמודד עם מצבי חיים שונים. התכנית כוללת מערכי שיעור מובנים לשיחות עם תלמידים על חייהם והתנסויותיהם ועוסקת בנושאים כמו זהות, מיניות, והתנהגויות סיכון ובין השאר גם באלימות. התכנית מכילה מגוון תכנים, ולצוותי החינוך אפשרות ואף המלצה להתמקד בחלקם, כך שבמקומות ובהם תופעת האלימות קשה יותר, ניתן לשים דגש רב יותר על נושא זה, ולעתים נוצרים ומשולבים תכנים נוספים בתגובה לאירועים ספציפיים שמתרחשים במדינה (עמוד התכנית באתר משרד החינוך).

אחד הכלים של משרד החינוך בהתמודדות עם תופעת האלימות היא התכנית המערכתית לקידום אקלים חינוכי מיטבי ולצמצום אלימות (משרד החינוך, 2019). תכנית זו לא מכילה תכנים שאמורים לעבור בבתי ספר, אך חשוב להזכיר אותה משום שהיא התכנית המרכזית של משרד החינוך למיפוי ומעקב אחרי תופעות של אלימות במערכת החינוך. תהליך העבודה בתכנית כולל זיהוי ומיפוי צרכים בתחום האקלים הבית ספרי דרך סקרי אקלים, תצפית על בתי ספר, קבוצות מיקוד ואיתור התלמידים הפוגעים והנפגעים. בהמשך נקבעים מועדים לדיון בנושא האקלים בצוות הניהול של בית הספר, ובונים תכניות התערבות תוך קיום שיח עם כלל הגורמים בבית הספר. לאחר מכן מתבצע יישום התכניות שנקבעו, כאשר למשרד החינוך יש מספר תכניות שמוצעות לבתי הספר בהתאם לצרכיהם. המשרד שואף לכך שתכניות ההתערבות לבתי הספר והערכת התהליך באמצעות אבחון חוזר של האקלים בבתי הספר יתפרסמו (משרד החינוך, 2019).

בנוסף לאלה, קיימות מספר תכניות בית ספריות שהן חלק מהתכנית הלאומית לילדים ובני נוער בסיכון 360, אשר תורמות גם הן למאבק באלימות (אתר תכנית 360). התכנית מופעלת בשיתוף פעולה של חמישה משרדי ממשלה, ונמצא כי הצליחה להפחית את מספר הילדים ובני הנוער בסיכון בשנים האחרונות (מוניקנדם-גבעון, 2019). התכניות המוצעות במסגרת התכנית עוסקים במגוון נושאים, כמו תעסוקה, תרומה לקהילה ועוד, ובין השאר גם

באלימות באופן ישיר דרך בתי הספר. במאגר של תכנית 360 נמצאו מספר תכניות כאלה, אך לא ברור מה היקף פעילותן באופן כללי ובחברה הערבית בפרט. מטרות התכניות שנמצאו, כפי שעולה מהעמודים שלהן במאגר התכניות, היא לשפר את הפיקוח בבית הספר ולמנוע אלימות, לאתר בני נוער בסיכון לנשירה מבית הספר ואשר מראים התנהגויות סיכון או בעלי בעיות רגשיות והתנהגותיות קשות, ולספק להם מעטפת הכוללת תעסוקה בשעות בפנאי, ייעוץ, תמיכה או טיפול. לתכניות אלה חשיבות רבה משום שהן מתמודדות עם בני נוער בסיכון גבוה לנקוט באלימות או שכבר הראו התנהגות אלימה, ובעלי סיכויים גבוהים יחסית לנקוט באלימות או לפנות לפשיעה בהמשך חייהם.

תכנית ראויה לציון במסגרת תכנית 360, אשר פועלת בשיתוף המשרד לביטחון פנים, היא תכנית מדריכי המוגנות. למעשה, מדובר בתכנית של הגברת הפיקוח בבתי הספר ולא בתכנית הכוללת תכנים להעברה, אך היא פועלת בבתי הספר ועברה הערכה ולכן ראוי לציין אותה בסקירה זו. במסגרת התכנית פועלים מבוגרים המהווים גורם סמכות נוסף בבתי הספר, לסייע למערכת בהתמודדות עם אלימות והתנהגויות סיכון אחרות (הילמן, 2019). מדריכי המוגנות מעבים את המערך הבית ספרי למניעת אלימות, ואמורים להוות דמויות משמעותיות בעבור התלמידים. הם נמצאים במקומות שונים בבתי ספר, מתערבים באירועים אלימים על מנת למנוע הסלמה לפני ובזמן אירוע, ומדווחים על האירועים אליהם הם נחשפים. נמצא כי מרבית הצוות החינוכי שבע רצון מתפקוד מדריכי המוגנות ובתרומתם. שביעות הרצון התקבלה גם במגזר הלא יהודי (כך במקור), אך נרשמו הבדלים, כאשר במגזר הלא יהודי מסכימים במידה רבה יותר עם כך שהמדריכים מתעדים אירועי אלימות וסיכון לעומת המגזר היהודי (78.2% לעומת 64.5%), ועם כך שהם מסייעים בשילוב תלמידים בתכניות חינוך בלתי פורמלי לאחר יום הלימודים ובחופשות (71.5% לעומת 53.5%) (הילמן, 2019).

תכניות חיצוניות למיגור האלימות

תכנית חיצונית מוגדרת כפעולה מתמשכת המתבצעת תוך מעורבות פדגוגית של גורם מחוץ לבית הספר, מהמגזר הראשון הכולל משרדי ממשלה ורשויות מקומיות, המגזר השני שהוא המגזר העסקי- ארגונים הפועלים למטרות רווח או במסגרת אחריות חברתית, או השלישי הכולל ארגונים ללא מטרות רווח כגון עמותות וקרנות (עמוד מאגר התכניות באתר משרד החינוך). המעורבות יכולה לבוא לידי ביטוי ביצירה ובתכנון של התכנית, אך אין הכרח שהיא תועבר לתלמידים על ידי מדריכים חיצוניים. משרד החינוך מציג לבתי הספר אלפי תכניות חינוכיות בשלל תחומים במאגר דרכו יכולים בתי הספר להיחשף לתכניות ולתיאוריהן. התכניות במאגר צריכות לעמוד בקריטריונים מסוימים שנבדקים על ידי גורם במשרד, וקיימים שני מסלולים לתכניות שאושרו: הירוק הכולל תכניות שמלוות בנציג משרד החינוך, והכחול שפועלות ללא ליווי נציג משרד החינוך. במסלול האדום נמצאות תכניות שלא אושרו להפעלה במוסדות חינוך. התכניות עומדות לבחירת המנהלים והצוותים החינוכיים בבתי הספר, והעברתן תלויה גם ביכולתם של בתי הספר מבחינת הזמינות, התקציב, והתשתיות.

התכניות במאגר מסווגות לפי ה"מגזר" או המגזרים להם הן מיועדות, מתוך חמישה מגזרים: יהודי, ערבי, דרוזי, בדואי וצ'רקסי. לצורך הסקירה ערכנו סינון בכדי לבחון את התכניות שעוסקות באלימות, לפי מילת חיפוש, ומצאנו 76 המיועדות גם למגזר היהודי וגם למגזר הערבי או הבדואי, ו-49 שמיועדות בין השאר למגזר הערבי או הבדואי, אבל שלא מיועדות גם למגזר היהודי. זוהי חלוקה חשובה, משום שאין הכרח שתכניות שמסומנות כמיועדות גם למגזר היהודי, מותאמות מבחינת שפה ומבחינה תרבותית לחברה הערבית או הבדואית. הקביעה לאילו מהמגזרים מיועדת תכנית נעשית על ידי הגורם החיצוני שמצרף את התכנית למאגר, ולא על ידי גורם של משרד החינוך. במספר תכניות צוין כי על אף שהתכנית יכולה לעבור גם בחברה הערבית, היא כתובה ומועברת רק בשפה העברית, מה שעלול להקשות מאוד על העברתה בפועל בחברה הערבית. בעמודים של מספר תכניות מצוין שהן מתורגמות.

כל תכנית במאגר מגיעה עם תיאור של מספר שורות, עם סעיף של המטרה המרכזית בתכנית, ועם תגיות המכילות מילות מפתח בתכנית, ולפי נתונים אלה סווגו התכניות לצורך הסקירה. מהחומר עולה כי יש מספר סוגי תכניות הקשורות לתופעת האלימות. עקרונית, כל תכנית של חינוך בלתי פורמלי שפועלת מעבר לשעות הלימוד הרגילות יכולה להיחשב במסגרת המאבק באלימות משום שהיא מספקת מסגרת ופעילות לפנאי של בני נוער, אבל בסקירה

זו בחרנו להתמקד בתכניות שנועדו להיאבק בתופעת האלימות בצורה ישירה, ושבאופן מוצהר אחת ממטרותיה או תוצריה הם צמצום או מניעת אלימות. נמצא כי מתוך 49 התכניות שמיועדות למגזר הערבי או הבדואי, ב-19 מהן אחד מהנושאים הבאים הקשורים לאלימות נמצאים בליבה שלהן: אלימות, שליטה עצמית, ויסות רגשות, קבלת האחר, גישור ופתרון סכסוכים, והתמודדות נכונה בתור קורבנות אלימות. חלק מתכניות אלה מתבססות, לפי הכתוב, על תאוריות ושיטות פסיכולוגיות כמו פסיכואנליזה, טיפול קוגניטיבי התנהגותי (cbt), nlp ועוד. בין תכניות אלה נמצאות שפת הקשב - מיינדפולנס בעבודה עם ילדים ונוער, לצמוח ביחד, ומעגלי יחדיו- הטבת האקלים הבית ספרי.

ב-30 התכניות האחרות נושא האלימות עולה, אך כנושא אחד מתוך מספר נושאים, כמו למשל שיעור אחד על אלימות מבין מספר רב של שיעורים. דוגמאות לתכניות כאלה מתוך המאגר הן מנהיגות צעירה למען חברה בטוחה, מנהיגות למען שינוי חברתי, ומנהיגות דיגיטלית (העצמה אישית וטיפוח מנהיגות). לחילופין, בחלק מתכניות אלה נושא האלימות עולה בתכנים אבל מוקד התכנית הוא פעילות כלשהי, בדרך כלל ספורטיבית כמו כדורגל, שחייה או אמנות לחימה, אך גם פעילויות אחרות כמו צילום או אמנות. בין תכניות אלה נמצאות אמנות זה פאן, בועטים בכדור בועטים באלימות, ושחייה וספורט גשר לחינוך. כמו כן, מבין 49 תכניות אלה, 3 תכניות עוסקות באלימות מינית, ו-5 תכניות עוסקות באלימות ובריונות ברשת.

בקרב 76 התכניות שמיועדות גם למגזר היהודי וגם למגזר הערבי או הבדואי החלוקה היא דומה באופן יחסי, כאשר 28 תכניות עוסקות בנושאים הקשורים באלימות בליבה שלהן, וב-47 נושאים הקשורים באלימות עולים יחד עם נושאים אחרים. 9 מתכניות אלה עוסקות באלימות ובריונות ברשת, ו-5 באלימות מינית.

למרות שיש מקום לסמן את היקף הפעילות של כל תכנית, הוא לא מצוין בחלק גדול מהתכניות, בין השאר משום שמדובר בהיקף משתנה ודינמי, שגם מושפע מביקוש. בנוסף, ההיקף נוסף בעת הכנסת התכנית למערכת, כך שגם במקומות בהם הוא מסומן, לא ניתן לדעת מה הוא בפועל. למעשה, אין מעקב ברור אחרי פעילות התכניות בבתי הספר מצד המשרד, גם בגלל ההיקף העצום של התכניות החינוכיות. אורך התכניות משתנה, אך לפי העמוד הראשי במאגר, לא מדובר בהתערבויות חד פעמיות אלא בהתערבות מתמשכת. כמו כן, יש תכניות שכוללות הדרכה גם למורים או להורי התלמידים, ואחרים שפועלים עם התלמידים בלבד. חלק מהתכניות נכנסו למאגר במסגרת כלשהי, כמו תכנית אתגרים לחינוך הבלתי פורמלי למגזר הערבי, חינוך בלתי פורמלי רגיל, או תכנית הכלה והשתלבות של משרד החינוך. משנות ההתחלה של התכניות עולה כי רוב התכניות החלו את פעילותן בשנים האחרונות, מה שיכול להעיד או על תחלופה גבוהה בתכניות במאגר, או על עלייה במספר התכניות שמציע משרד החינוך בשנים האחרונות, אולי בגלל תכניות אתגרים.

מבחינה תקציבית, כפי שצוין בפרק הראשון בסקירה זו, הכסף המיועד לתכנית אתגרים לחינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית לא עבר במלואו, כך שברור שניתן היה לעשות יותר במאבק בתופעת האלימות. אך בניתוח התכניות למיגור האלימות הנידונות כאן, קשה להגדיר בקלות מה נחשב "מספיק". מה שעוד מקשה על זה הוא שאין הרבה תכניות מקיפות למיגור אלימות ומניעת הצטרפות לפשיעה, ורובן ככולן עונות על צורך חלקי במאבק. למשל, תכנית אחת שמקנה ערכים שנוגדים אלימות, תכנית שמספקת תמיכה פסיכולוגית, תכנית שמספקת תעסוקה בשעות הפנאי, תכנית שפועלת רק עם התלמידים אבל לא עם צוותי החינוך בבתי הספר, ועוד. אף על פי כן, ניתן לראות מקומות ובהם ניתן וצריך לשפר את מערך התכניות הקיים.

נראה כי בהתמודדות המדינה ומשרד החינוך באמצעות התכניות החיצוניות, אין מספיק התייחסות לכך שבעיה זו הינה צורך דוחק בעבור החברה הערבית בשל שיעורי האלימות והפשיעה בחברה זו אשר מרקיעים שחקים, כאשר רבים ממבצעי הפשעים הם צעירים שאך יצאו ממערכת החינוך הישראלית. בשנת 2019 ניתן היה לראות תגובה מסוימת מצד משרד החינוך לעלייה במספר אירועי האלימות בחברה הערבית, בצורה של תרגום תכנית הכוללת תכנים ופעילויות לתלמידים שעברה או תוכננה לעבור במסגרת תכנית "כישורי חיים" בשעות המחנך. אך תגובה כזאת אין בה כדי להתמודד עם עוצמת הגל האלים השוטף את החברה הערבית בישראל. בנוסף, לאור בעיות של תקציב ותשתיות והתנגשות עם צרכים אחרים, לא ניתן לדעת כמה יכולים בתי ספר בחברה הערבית להשתמש בתכניות

בפועל. לכל תכנית שעוסקת בצמצום או מניעת אלימות יש חשיבות במאבק, אך ייתכן ובעת הזאת העובדה כי אין לבתי הספר חובה להעביר את התכניות למניעת אלימות ופשיעה, או לפחות מספר תכניות מרכזיות, פוגעת במאמץ למיגור האלימות, במיוחד כאשר אין מעקב אחר השימוש בתכניות. בנוסף, נראה כי התכניות לרוב עוסקות באלימות בקרב בני נוער ומתמקדות פחות במניעת הצטרפות בני נוער לארגוני פשיעה בזמן ולאחר סיום לימודיהם התיכוניים.

בעיה מרכזית נוספת שעלתה ממאגרי התכניות היא שאין הערכה או מעקב אחר השפעת התכניות. למרות שיש לשונית בעמוד של כל תכנית במאגר ובה מקום ל"הערכות" של התכנית, המקום הזה ריק בעמודים של כל התכניות, ואין מעקב מצד משרד החינוך או בתי הספר אחר פעילות התכניות, הצלחתן ומידת העמידה שלהן ביעדים. למרות שמשרד החינוך כן עוקב אחרי האקלים הבית ספרי ורמות האלימות, הוא לא עוקב בצורה מבוקרת אחר השפעת התוכניות שהוא עצמו מפעיל. יש עשרות תכניות שעוסקות בתופעת האלימות, שייתכן והן בעלות פוטנציאל למיגור האלימות, אך ללא הערכה ממוקדת יותר של פעילותן, לא ניתן לדעת האם הן עובדות, מהן חוזקותיהן ומה חולשותיהן, וגם סקרי שביעות רצון מצוותי החינוך בבתי הספר, במידה ויש כאלה, אינם מספיקים. כך, למרות שיש לכאורה הרבה תכניות שעוסקות בנושא האלימות, לא ניתן לדעת האם הן עומדות ביעדיהן כאשר אין להן יעדים ברורים ומוגדרים וממילא לא נערכת הערכה לגביהן.

בעיית ההערכה קשורה לכך שהתכניות מגיעות מגורמים פרטיים ולא ממשרד החינוך עצמו. זה הופך את התחום לפרוץ במידה מסוימת, ויכול להעיד על כך שהמדינה מסירה חלק מאחריותה להתמודדות עם בעיית האלימות, ומשאירה אותה לארגונים חיצוניים. המשרד יכול לפקח על פעילות התכניות בצורה יותר טובה כאשר מדובר בתכניות שלו, וכשמדובר בתכניות חיצוניות, מן הראוי שייערך פיקוח והערכה אפקטיביים של פעילותן, מה שלא קיים כרגע.

ניתן לראות שחלק מהתכניות מגיעות מארגונים או גורמים מהחברה הערבית, עובדה שיש לברך עליה. בכל זאת, לגבי רוב התכניות לא ברור כמה הן מתאימות לחברה הערבית מבחינה תרבותית. פעמים רבות השיטה שבה נוקטים מפעילי התכניות החיצוניות היא תרגום תכנים, ללא התייחסות עמוקה למאפיינים התרבותיים והחברתיים הייחודיים של החברה הערבית, ולכך שרמת האלימות בחברה היהודית נמוכה בהרבה, ועל כן האתגרים שלה שונים. לחברה הערבית בישראל מאפיינים תרבותיים וכלכליים-חברתיים ייחודיים, וכן אתגרים רבים שאינם תואמים לאתגרים שאיתם מתמודדת החברה היהודית. הפער בתכניות מותאמות תרבותית מדגיש את הפער הכולל בין המדינה לבין אזרחיה הערבים, ואת העובדה שפעמים רבות המדינה, בעיסוקה בחברה הערבית, לא משתפת בתהליך קבלת ההחלטות בעלי תפקידים ערבים, ולא לוקחת בחשבון את עמדותיהם של האזרחים הערבים. בעוד שבמדינות רבות בעולם פועלות תכניות בית ספריות למניעת אלימות בקרב מיעוטים, אשר מביאות לידי ביטוי את המאפיינים הייחודיים של המיעוט, מדינת ישראל נמצאת מאחור בהקשר זה.

סיכום

בפרק זה הוצגו התכניות הבית ספריות להתמודדות עם תופעת האלימות בקרב בני נוער ערבים. מסקירת התכניות ניתן לראות שנעשה ניסיון מצד המדינה ומשרד החינוך לצמצם ולמנוע את התופעה בכמה דרכים, אך עלו מספר בעיות שיכולות להקשות על ההתמודדות ולפגוע בהשגת המטרה. אחת הבעיות המרכזיות היא העובדה שאין מספיק ביקורת איכות לתכניות והערכה מסודרת של השפעתן ועל כן לא ניתן לדעת האם הן משיגות את מטרותיהן. בעיה נוספת היא שלא ברור כמה מן התכניות הקיימות מתאימות לחברה הערבית מבחינה תרבותית ואפילו כמה מהן מתורגמות לערבית. כמו כן, לא נראה כי המדינה מנצלת את המסגרת הבית ספרית ככלי נוסף במאבק באלימות והפשיעה בחברה הערבית בשנים האחרונות, בהן לוקחים חלק, בשיעור לא מבוטל, צעירים בוגרי מערכת החינוך. המאבק באלימות ובפשיעה הוא צורך דוחק, מה שלא בא לידי ביטוי במידה מספקת בפעילות בתי הספר בנושא, כאשר אין גורם במשרד החינוך שמרכז את הטיפול בבעיה, ורוב התכניות המוצעות הן תכניות בחירה חיצוניות.

פרק 3: המלצות לשיפור ההתמודדות עם תופעת האלימות והפשיעה בקרב בני נוער בחברה הערבית

בפרק הקודם הוצגו התכניות הבית ספריות להתמודדות עם תופעת האלימות בבתי הספר בחברה הערבית. בפרק זה יוצגו המלצות לשיפור התמודדות זו דרך מערך התכניות למיגור האלימות, בעקבות הבעיות שהועלו בפרק הקודם. מספר המלצות כוללות גם הפניות לתכניות מוצלחות מהעולם המוצגות בנספח לסקירה זו.

נערים ערבים: הפרופיל המצטייר לבני נוער ערבים בנים הוא חמור: הם זכאים פחות לתעודת בגרות, נושרים יותר, מהווים את רוב בני הנוער בסיכון, ומשתמשים יותר בסמים. לאור נתונים אלה, אין פלא שחלק מהם מגיעים, בגילאי נוער ובגרות צעירה, לחוסר מעש, אלימות ופשיעה. על כן, במלחמה באלימות ובפשיעה בחברה הערבית, קבוצת אוכלוסייה זו דורשת התייחסות ותשומת לב מיוחדת.

הערכה ומדידה: רוב התכניות לא מגיעות לאחר שעברו תהליך הערכה מסודר שמוכיח את יכולתן לעמוד ביעדיהן, אשר ממילא אינם מוגדרים היטב. בנוסף, הן לא עוברות הערכה בזמן פעילותם בבתי הספר והיקף פעילותן לא ברור. העובדה שאין תהליך הערכה פוגעת ביכולת הלמידה וההתפתחות ולא מאפשרת להבין האם התכניות באמת עוזרות ומשיגות את מטרותיהן. הערכה פנימית שעורך הארגון המפעיל או סקר שביעות רצון אינם מספיקים. על המדינה ומשרד החינוך לשפר את מערך ההערכה של התכניות הפועלות דרך מדידת השפעתן. יש הרבה מאוד תכניות חיצוניות, לא רק למיגור האלימות, ובלי למדוד השפעה, קשה לדעת מהי תרומתן, או לחילופין יכול להיות שלצוותים החינוכיים שביעות רצון גבוהה מתכנית מסוימת, אבל היא כלל לא עומדת ביעדיה. אם לא ניתן למדוד את השפעת כל התכניות, חשוב לפחות למדוד את השפעת התכניות שהאלימות נמצאת בליבתן. בהמשך, אם נמצא שתכנית מסוימת יעילה במיוחד, ניתן לאמצה ולהפוך אותה לתכנית חובה בבתי ספר ויישובים בהם רמת האלימות גבוהה.

אחת הדרכים האפשריות לשיפור ההערכה והמדידה של תכניות חינוכיות היא לשתף פעולה עם מוסדות להשכלה גבוהה. שיתוף פעולה כזה מתרחש במספר מדינות בעולם. לדוגמא, אוניברסיטת שיקגו מפעילה את מוסדות מחקר בשם Crime Lab, Education Lab, ועוד, אשר פועלים בשיתוף פעולה עם העירייה ועם ארגוני חברה אזרחית שמפעילים תכניות לצמצום האלימות בעיר, ובאמצעות מחקר וביקורת רציפה תורמים לטיוב התכניות משנה לשנה (Lansing & Rapoport, 2016). שיתוף פעולה כזה יכול לקרות גם בישראל, ובכוחו לקדם גם את מטרות המדינה ומשרד החינוך, וגם את המחקר באוניברסיטאות.

תכניות מותאמות תרבותית: כפי שצוין בפרק הקודם, קשה לקבוע עד כמה מתאימות התכניות הקיימות לחברה הערבית מבחינה תרבותית. אחת הדרכים להילחם בתופעת האלימות והפשיעה בחברה מסוימת, היא דרך תכניות מותאמות תרבותית, לא רק מתורגמות. מדינות רבות בעולם מציעות תכניות חינוכיות ותכניות למניעת אלימות בקרב מיעוטים שפותחו על ידי בני המיעוט ומועברות על ידיהם, כמו בתכנית Young Mob Australia לבני נוער ילידים אבוריג'ינים (Young Mob Leadership Project: Asutralia, 2016), המוצגת בנספח, ובתכניות אחרות בעולם. לתכניות כאלה פוטנציאל בשל ההבנה שיש לאנשים מחברה מסוימת בנוגע למאפייניה ולגורמים היכולים לפגוע בסיכויי ההצלחה של התכנית. תכניות כאלה יכולות להגביר את ההזדהות של התלמידים ובכך לתרום להצלחת התכנית, ובמקביל לחזק את שייכות התלמידים למדינה, כאשר הם חשים שהמדינה מדברת איתם "בשפתם".

פעמים רבות במדינת ישראל קבלת החלטות הנוגעות באופן ישיר לחברה הערבית, מתקבלות בלא שילוב האזרחים הערבים בתהליך קבלתן. נראה שחלק מהתכניות החיצוניות לחברה הערבית פותחו על ידי גורמים, ארגונים או אנשי מקצוע בחברה הערבית עצמה, ויש לכך חשיבות רבה, גם באיכות התכנית ויכולתה ליצור שינוי חיובי, וגם בכך שזה מהווה הזדמנות לקידום הערבים בישראל בחיזוק הקשר בין החברה הערבית למדינה.

החברה הבדואית: בסקירה זו אין כמעט התייחסות ספציפית לבני נוער בחברה הבדואית על אף שהנתונים רלוונטיים אליהם, לעתים ביתר שאת, ואף על פי שהתכניות למיגור אלימות פועלות גם בחברה זו. לחברה הבדואית בנגב מאפיינים ייחודיים שמבחינים אותה במספר היבטים משאר החברה הערבית בישראל, למשל מבחינה כלכלית, מבחינת איכות התשתיות, ובמאפיינים רבים נוספים. משום שתופעות והפשיעה האלימות רווחות גם בה, יש צורך במחקרים ונתונים נוספים על מנת להבין את מצב בני הנוער הבדואים ולערוך התאמות בתכניות קיימות או להציע תכניות שיענו על צרכיה של חברה זו בתחום האלימות בקרב בני נוער.

שינוי הגישה - פשיעה ולא רק אלימות: לאור רמות האלימות והפשיעה הגבוהות בחברה הערבית, ישנה תודעה של מצב חירום בקרב חלקים בחברה הערבית. לאור הסקירה של התכניות הקיימות, נראה כי המדינה ומשרד החינוך לא לוקחות מצב זה בחשבון. תכניות רבות של המשרד מתמודדות עם תופעות של אלימות בקרב בני נוער באופן ספציפי, תוך חוסר שימת דגש מספק על כך שחלק משמעותי מפעילות ארגוני הפשיעה בחברה הערבית נעשה על ידי צעירים נושרים או בוגרי מערכת החינוך, חלקם בגילאים צעירים ביותר, בשנים שלאחר סיום הלימודים, ורבים אחרים בגילאים צעירים מהווים קורבנות לאלימות זו. המדינה יכולה להשפיע ואף משפיעה דרך מערכת החינוך לא רק על דברים שמתרחשים בבתי ספר, אלא על התלמידים ועל החברה באופן כללי. האחריות למלחמה בתופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית הוא לא רק של משרד החינוך, אך המדינה צריכה ויכולה לעשות יותר ולהשתמש במערכת החינוך, לא רק בגלל פוטנציאל ההשפעה הרב בקרב בני נוער, אלא גם משום שבני הנוער במערכת החינוך עדיין נמצאים במסגרת המפוקחת על ידי המדינה ויש לנצל זאת.

המדינה צריכה לשנות את הגישה ולפעול על מנת למנוע מבני נוער לפנות לכנופיות וארגוני פשיעה לא רק במהלך, אלא גם לאחר סיום לימודיו. מדינות רבות מציעות תכניות בית ספריות שמטרתן למנוע אלימות בקרב התלמידים גם כאשר הם מחוץ לבית הספר ובהמשך חייהם. תכניות כאלה, הפונות במיוחד לבני נוער בסיכון לאלימות ופשיעה, חשובות במיוחד במקומות ובהם בני נוער וצעירים מגויסים לכנופיות ולארגוני פשע, בין השאר בגלל מאפיינים כלכליים-חברתיים כגון עוני ומחסור בתעסוקה. יש לא מעט דוגמאות לתכניות מוצלחות מהעולם למניעת הצטרפות לכנופיות פשע, כמו תכנית NPP מאל סלבדור המוצגת בנספח, לה היו תוצאות חיוביות מאוד (Rivera, 2019).

נשיאת נשק: האחוז הגבוה של נערים ערבים אשר נושאים נשק מחוץ ובתוך כלי בתי הספר מהווה גורם סיכון לאלימות קשה יותר, ועלול להעיד על חדירה של גורמים עברייניים לבתי הספר. זה גם מחזק את הטענה שמדובר במלחמה בפשיעה מחוץ לגבולות בית הספר ולא רק באלימות בית ספרית. לכן דרושים עיסוק והתערבות בתחום זה באופן ספציפי, ואולי תכנית בשיתוף המשרד לביטחון פנים יכולה להועיל במקרה הזה.

גורם מתכלל: פעילות המדינה למיגור אלימות ופשיעה בקרב בני נוער בחברה הערבית מתחלק בין מספר גופים משרדים, לרוב בלא תיאום, ונראה שאין גורם יחיד שמרכז את המאבק ואין תכנית מאבק כוללת. לאור הפיכתה של בעיית האלימות לדוחקת, במיוחד בקרב מבוגרים צעירים, יש לחזק את התיאום

בין הגורמים השונים, ולמנות גורם שיתאם ויתכלל את שיתוף הפעולה בין הגורמים השונים הנאבקים בתופעת האלימות והפשיעה בגילאי נוער, אולי כחלק ממערך כולל שיהיה אמון על כלל המאבק בתופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית בישראל.

תכניות חובה מקיפות ולא רק בחירה: תופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית היא קשה ורחבה, ואין להשאיר את הטיפול בתופעה במקרה של בני נוער לבחירת מנהלים וצוותים חינוכיים בכפוף לשלל האתגרים שהם מתמודדים עמם. העובדה שיש היצע תכניות היא חיובית, אבל משום שהבעיה היא גם מעבר לכותלי בתי הספר והצורך למגר אותה הוא של המדינה, יש לשקול לקדם מספר תכניות חובה למיגור האלימות ומניעת התנהגות עבריינית. בנוסף, בעוד שרוב התכניות הקיימות המתמודדות בעיקר מעבירות תכנים וכוללות פעילויות הקשורות לתופעת האלימות, לרוב עם כלל התלמידים, דרושות תכניות שיספקו, בנוסף לכך, מעטפת חברתית וטיפולית רחבה לבני נוער בסיכון גבוה להתנהג באלימות. דוגמא לתכנית מקיפה מוצלחת היא תכנית Becoming a Man שפועלת בבתי ספר בשיקגו ובערים אחרות בארצות הברית, ומוצגת בנספח (Lansing & Rapoport, 2016).

גיבוי לצוותים החינוכיים: בחברה שבה יש רמות גבוהות של פשיעה ואלימות בהם מעורבים לעתים גם סכסוכים משפחתיים ותוך-קהילתיים ונקמה הדדית, בתי ספר ומורים זקוקים גם לגיבוי בבואם לטפל בסוגיות של אלימות בבתי הספר ומחוצה לו. אין כל עדות לכך שבמשרד החינוך יש תכנית כזאת או מחשבה בכיוון הזה, מה שמגביל מאוד את יכולתה של המערכת ואנשיה לפעול למיגור האלימות מבלי להסתכן במידה מסוימת. הגיבוי צריך לבוא גם בצורה של ליווי מקצועי לצוותים החינוכיים שיעסוק גם ברמת המורכבות הגבוהה של הטיפול באלימות בקרב בני נוער בחברה שבה ארגוני פשיעה הפכו כה דומיננטיים.

סיכום

סקירה זו הצביעה על מספר בעיות בהתמודדות עם תופעת האלימות בבתי הספר ותופעת האלימות והפשיעה בחברה הערבית באופן כללי, במסגרת התכניות הבית ספריות, והמלצות לשיפור ההתמודדות. יישום ההמלצות דורש השקעת משאבים, אך הוא יכול להשתלם בטווח הארוך. תחילה, משום שתהליך הערכה וביקורת של התכניות הקיימות יכול להגביר את יעילות והצלחת התכניות ולמנוע שימוש בתכניות שאינן יעילות או שלא הראו מידה מסוימת של הצלחה. שנית, משום שמספר מצומצם של תכניות חובה מוצלחות, מותאמות תרבותית המרוכזות על ידי גורם אחד יכול להיות יעיל יותר במיגור האלימות מאוסף תכניות בחירה חיצוניות שאין עליהן גורם מפקח. שלישית, משום שהפשיעה והאלימות גובות מחיר כבד, הן כלכלי והן בחיי אדם, מהחברה הערבית וממדינת ישראל בכלל, והשקעה מוצלחת בנושא בהווה תוכל להפחית מחיר זה בעתיד.

ההכרה בחשיבות ההשקעה בבני נוער במאבק באלימות ובפשיעה היא צעד בכיוון הנכון, אך בלא פעילות והקצאת משאבים מצד המדינה היא תיוותר ריקה מתוכן. השקעה איכותית מצד המדינה בבני נוער ערבים היא קריטית למיגור האלימות ולקידום החברה הערבית, ויש בה פוטנציאל לחיזוק תחושת השייכות של בני נוער ערבים למדינה.

רשימת מקורות

אגף ממשל וחברה, משרד ראש הממשלה, 2020. **המלצות ועדת המנכ"לים להתמודדות עם הפשיעה והאלימות בחברה הערבית: מסמך מדיניות מסכם**. ירושלים: משרד ראש הממשלה.

אלמו-קפיטל, ג'רי. 2020. **מסמך רקע לדיון בנושא פשיעה ואלימות בקרב בני נוער בחברה הערבית**. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

הילמן, דנה. 2019. **הערכת פעילותם של מדריכי מוגנות בבתי הספר 2018-2019: דו"ח ארצי**. המשרד לביטחון פנים והרשות למאבק באלימות בסמים ובאלכוהול.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2020. **מורשעים בדין במשפטים פליליים, שנת פסק דין 2018**. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020. **שנתון סטטיסטי לישראל מספר 71**, לוח 2.3. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020. **שנתון סטטיסטי לישראל מספר 71**, לוח 4.27. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון, 2018. **ממדי העוני והפערים החברתיים: דוח שנתי**. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.

המינהל לכלכלה ותקציבים. 2020. **עובדות ונתונים סטטיסטיים לשנת תש"ף**. ירושלים: משרד החינוך.

הראל-פיש, יוסי. 2019. נוער בישראל: **ממוצע סקר HSBC ישראל 2019**. תכנית המחקר הבינלאומי על רווחתם ובריאותם של בני נוער, אוניברסיטת בר אילן. לשכת המדען הראשי, המשרד לביטחון פנים.

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2020. **מיצ"ב תש"ף: מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית: נתוני אקלים וסביבה פדגוגית**. תל אביב: הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך.

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019. **מיצ"ב תשע"ט: מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית: נתוני אקלים וסביבה פדגוגית**. תל אביב: הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך.

חדאד חאג' יחיא, נסרין, ואריק רודניצקי, 2018. **החינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית: חזון ומעשה**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ינאי, גיא, הדס פוקס ונחום בלס, 2019. **לומדים יותר, נושרים פחות: מגמות נשירה בחטיבה העליונה**. בתוך דוח מצב המדינה 2019. ירושלים: מרכז טאוב.

כדורי, אריאל, וימית אלפסי, 2019. **בחינת יעילותן של תכניות התערבות בית ספריות למניעת אלימות, סמים ואלכוהול**. ירושלים: הרשות הלאומית לביטחון קהילתי.

לב-ויזל, רחל, וצבי איזיקוביץ', 2016. **אלימות כלפי ילדים ובני נוער בישראל: בין שכיחות לדיווחו. גורמים מעודדים מול גורמים מעכבים דיווחו**. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

מוניקנדם-גבעון, יסכה. 2019. **התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון 360**. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

מיעארי, סאמי, ונסרין חדאד חאג' יחיא. 2017. **חוסר מעש בקרב צעירים ערבים בישראל**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

מרג'יה, רוזין. 2019. **מיניות בריאה ומניעת פגיעה מינית בחברה הערבית.** בתוך כן בבית ספרנו: חינוך לקידום מיניות הדדית ולמניעת פגיעה מינית, 2019. איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית.

משרד החינוך, 2019. **התכנית המערכתית לקידום אקלים חינוכי מיטבי.** ירושלים: משרד החינוך.

סבו-לאל. רחלי, 2017. **ילדים ובני נוער בסיכון בישראל.** ירושלים: מכון מאיירס -ג'וינט-ברוקדייל.

עלי, נוהאד, 2014. **אלימות ופשיעה בחברה הערבית בישראל: קונספירציה ממסדית או פשיעה תרבותית?** המרכז היהודי, אוניברסיטת חיפה: חיפה. מרכז אמאן: המרכז הערבי לחברה בטוחה.

עלי, נוהאד, רות לוין-חן, ועולא נג'מי-יוסף, 2020. **אלימות, פשיעה ושיטור בחברה הערבית: מדד הביטחון האישי והקהילתי 2019.** יוזמות אברהם ומוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית.

עלי, נוהאד, ורות לוין-חן, 2020. **אלימות, פשיעה ושיטור בחברה הערבית: דו"ח הביטחון האישי והקהילתי - 2018.** יוזמות אברהם ומוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית.

Lansing, Jiffy & Erin Rapoport. 2016. **Bolstering Belonging in BAM and Beyond: Youth Guidance's Becoming a Man (BAM) Program Components, Experiential Processes, and Mechanisms.** Chicago, IL: Chapin Hill, University of Chicago.

Rivera, Reynaldo. 2019. **Preventing Youth Violence in El Salvador: A Relational Social Marketing Model.** In Galan-Ladero, M. Mercedes & Helena M. Alves (Ed), *Case Studies on Social Marketing: A Global Perspective* (pp. 195-204). Cham, Switzerland: Springer.

Young Mob Leadership Project: Asutralia, 2016.Australia: World Vision.

משרד החינוך. **תוכנית אתגרים לחינוך הבלתי פורמלי.** אוחזר מתוך https://pob.education.gov.il/MeydaHinuchi/Pages/etgarim.aspx

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. **פרטי תכנית (מדריכי מוגנות).** אוחזר מתוך https://www.molsa.gov.il/ProjectShmid/IndexedProjects/Pages/NProgChldRiskDetails.aspx?ListID=93a3a026-93f8-4393-a946-7c44751d8661&WebId=928f76ea-f727-4136-85b3-2b4d736a2277&ItemID=419

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, 2020. **עשור לתכנית 360.** אוחזר מתוך https://www.gov.il/he/departments/news/molsa-news-13-01-2020

ניצול התקציב, המרכז להעצמת האזרח. אוחזר מתוך http://budget.ceci.org.il/?fbclid=IwAR3Xw3rLKHbJlweIQpJ9DvrvchSrcvAPU4fm5xvm9vpCW7Jr#9QdwmMCR7ck

אתר תכנית Young Mob. אוחזר מתוך https://www.worldvision.com.au/youngmob

מאגר התכניות החיצוניות. אוחזר מתוך https://pob.education.gov.il/MeydaHinuchi/Pages/educational-programs.aspx

אתר שפ"י. אוחזר מתוך https://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/aklim/TochniotHitarvut.htm

נספח

<table>
<tr><th>שם התכנית</th><th>קהל היעד</th><th>משך התכנית</th><th>מטרת התכנית</th></tr>
<tr><td>Becoming a Man, שיקגו</td><td>נערים וגברים צעירים שנמצאו בעלי סיכון גבוה יותר לאלימות.</td><td>שנה</td><td>מניעה או צמצום של אלימות בקרב נערים וגברים צעירים, עזרה בניווט דרך נסיבות חיים קשות.</td></tr>
<tr><th colspan="2">תיאור/מרכיבי התכנית</th><th colspan="2">ממצאי הערכה</th></tr>
<tr><td colspan="2">התכנית מופעלת על ידי יועצים בעלי תואר שני לפחות אשר עורכים היכרות עם בעלי תפקידים בבתי הספר ולעתים אף משתתפים באופן קבוע בפגישות של צוות בית הספר, ועל ידי מדריכים התומכים בצורה מקיפה בתהליכי ההתפתחות של הצעירים, בבניית יכולות חברתיות ורגשיות ובהגברת תחושת השליטה של צעירים בחייהם. היועצים נפגשים עם קבוצות תלמידים על בסיס שבועי, לרוב בכיתה ייעודית ולעתים במיקום אקראי בשטח בית הספר, לעתים על חשבון זמן לימודים. ערכי הליבה של התכנית הם יושרה, התמדה, ביטוי חיובי של כעס, אחריות, כבוד לנשיות, והצבת מטרות מבוססת חזון (Lansing & Rapoport, 2016).</td><td colspan="2">ההשתתפות מגבירה את התמדת התלמידים בלימודים, תורמת לעליה בציונים, ומפחיתה את ההשתתפות בפשיעה ואת האינטראקציה שלהם עם גורמי אכיפת החוק שלהם (Lansing & Rapoport, 2016). התכנית עוזרת ביצירת הרגלים התנהגותיים שתואמים את הנורמות החברתיות ובהקפדה עליהם, בחיזוק תחושת האייג'נסי ויכולת קבלת ההחלטות של המשתתפים, ובפיתוח אינטליגנציה רגשית ואמפתיה דרך הכלי של סיפור (storytelling) הסיפור האישי שלהם (Lansing & Rapoport, 2016).</td></tr>
</table>

<table>
<tr><th>שם התכנית</th><th>קהל היעד</th><th>משך התכנית</th><th>מטרת התכנית</th></tr>
<tr><td>NPP (Niños Protagonistas Project), אל סלבדור</td><td>בני נוער בגילאי 10-16</td><td>שנה</td><td>הפחתת שיעור המעורבות של בני נוער בכנופיות.</td></tr>
<tr><th colspan="2">תיאור/מרכיבי התכנית</th><th colspan="2">ממצאי הערכה</th></tr>
<tr><td colspan="2">התכנית מקדמת תרבות של הכלה ושלום בין-אישיים, ומעודדת שינוי בקרב החניכים דרך ארבעה שלבים שמלווים כולם בחניכה: טרום התבוננות, התבוננות, החלטה ותחזוק. השלב הראשון כולל הערכת מצב והצבת יעדים, ועם ההתקדמות החניכים לומדים לקבל החלטות טובות ובריאות יותר בקשר לחייהם, ולעמוד ביעדים לאור תהליך הלמידה. התכנית כוללת גם העצמה למשפחה ולקהילה. החונכים והחניכים מפתחים יחסים אישיים, ובהתאם להתקדמות ביחסים אלה, יש ניסיון לקדם התנהגויות חיוביות כמו תכנון, ניהול זמן, והצבת מטרות. בהמשך נוגעים באופן ישיר בנושאים כמו אלימות ושינוי התנהגותי. החונכים מודרכים על ידי מומחים ומגויסים במסגרת התנדבותית בתמורה לקרדיט לימודי, ולאוניברסיטה הוצעה הדרכה בחינם לסטודנטים למשך שנות התכנית. היתרון בקיום המפגשים בבתי הספר הוא שהם מהווים סביבה בטוחה ושמורה יחסית באל סלבדור, עד גיל 16, כל עוד החינוך הוא חובה, זאת לעומת המרחב הציבורי הנשלט לרוב על ידי כנופיות.</td><td colspan="2">התכנית הורידה מעורבות בכנופיות ב-75%, הורידה את שיעור התלמידים שמגיעים עם סכין לבית הספר ב-13% והתנהגויות אלימות ב- 38% (Rivera, 2019). לפי דיווחי המורים וההורים, התכנית הועילה להם ולילדיהם, הן מבחינה התנהגותית והן מבחינה לימודית. כמו כן, חלה עלייה בביטחון העצמי של החניכים, וחל שיפור ביכולות ניהול בעיות וסכסוכים וביחסיהם עם קבוצת השווים. עוד נמצא כי התכנית הועילה גם לחונכים, דרך שיפור היכולות החברתיות והרגשיות וכישורי המנהיגות שלהם (Rivera, 2019).</td></tr>
</table>

שם התכנית	קהל היעד	משך התכנית	מטרת התכנית
Young Mob — First Nations Youth Program, אוסטרליה	בני נוער ילידים-אבוריג'ינים	עשרה שבועות	להעצים צעירים אלה, הנחשבים בסיכון לפשיעה, שימוש בחומרים אסורים ועוד, בכדי שיוכלו לבוא במגע עם העולם בביטחון ולפתח קשרים חזקים בתוך ומחוץ לתרבות ולקהילות שלהם

תיאור/מרכיבי התכנית	ממצאי הערכה
התכנית מספקת מרחב בטוח לחקר תרבותם וזהותם מתוך ראייה כי זהות תרבותית (ילידית) חזקה וקשר למדינה חיוניים לרווחה האישית, הבריאותית, החברתית והרגשית של בני הנוער. מנחי התכנית, גם הם ילידים, תורמים לחיזוק תחושת השייכות של החניכים והגאווה שלהם במסורת התרבותית שממנה הגיעו, ועוזרים להם לפתח ביטחון עצמי. התכנית פועלת הן במישור של הרחבת ידע והן במישור של העמקת הקשר לתרבותם, בכדי לתמוך בהתפתחות האישית שלהם בהמשך החיים, בהשכלה ובשוק העבודה. אחד הכלים המעניינים של התכנית היא שיתופם של זקני הקהילות בתכנית, ליצירת קשר בין דורי חיוני שמאפשר העברת מסורות וידע (Young Mob Leadership Project: Asutralia, 2016).	נמצא כי 80% מהמשתתפים בתכנית לאורך השנים דיווחו על חיזוק הזהות האישית והתרבותית שלהם, ורבים דיווחו על מעורבות רבה יותר בבתי הספר ועל עלייה בביטחון העצמי שלהם. בנוסף, בזכות התכנית נוצרה רשת קשרים ושותפים שעוזרים למשתתפי התכנית בהמשך החיים ומספקים להם הזדמנויות רבות יותר בלימודים, בתעסוקה ובמנהיגות. מאז הקמתה התרחבה התכנית בשל הצלחתה למחוזות אחרים במדינה, והדרישה לתכנית הולכת גוברת (Young Mob Leadership Project: Asutralia, 2016).

لمْحةٌ عامَّة: خططٌ مدرسيَّة لمكافحة العنفِ بين الشّباب
סקירה: תכניות בית ספריות למיגור אלימות בקרב בני נוער

كتابة: يونتان أرية

ترجمة للعربية: ريما أبو قطيش (مكتب Art للترجمة)

ترجمة للإنجليزية: دربي للترجمة

تصميم وطباعة: أوسو بايو

نيسان 2021

יוזמות אברהם
مبادرات ابراهيم
ABRAHAM INITIATIVES

مبادرات إبراهيم هي جمعيّةٌ يهوديّة - عربيّة لتطوير الدمج والمساواة لمواطني إسرائيل العرب-الفلسطينيين من خلال مشاريع واسعة النطاق مُعدّة لتمثيل سياسات جماهيرية مرغوبة وتطويرها.

أقيمت الجمعية عام 1989 وعملت كصندوقٍ لدعم المؤسسات والنّشاطات التي تُقرّب بين العرب واليهود. وخلال السنوات تغيّرت الجمعيّة وتطورت إلى مؤسسةٍ تقود مبادرات ميدانيةً واسعة، وهي إحدى الجمعيات الكبيرة والمؤثرة في الحقل اليهوديّ - العربيّ في إسرائيل.

تعملً الجمعية على ضوء رؤيا تطوير الدمج والمساواة بين اليهود والعرب مواطني الدولة، من أجل مجتمع مزدهر، وآمن وعادل، ضمن تحقيق الوعد الذي نصّ عليه في وثيقة الاستقلال بالمساواة في الحقوق الاجتماعيّة والسياسيّة الكاملة لجميع مواطنيها، دون تفرقةٍ على أساس الدين، أو العرق، أو الجنس وترسيخ "المواطنة الكاملة والمتكافئة" لليهود والعرب، في الدولة، لتكون البيت القوميّ للشعب اليهوديّ والبيت المطلق لمواطنيها العرب. تؤمن الجمعية بأن إقامة دولة فِلَسطينيّة إلى جانب دولة إسرائيل، هي خطوة ضروريّة لبناء مجتمعٍ مشترك ومتساوٍ لليهود والعرب الفلسطينيين في إسرائيل.

تعمل **"مبادرات إبراهيم"** منذ حوالي 15 عاماً على بناء الثقة بين الشرطة والمجتمع العربي. بعد نشر توصيات لجنة "أور" بما يتعلق بأحداث أكتوبر 2000، عملت الجمعية على تعميق معرفة أفراد الشرطة بالمجتمع العربيّ وميّزاته بهدف تطوير خدمات شرطيّة متساوية للمواطنين العرب. وذلك على ضوء الأزمة العميقة وعدم الثقة الشديدة بين الشرطة والجمهور العربيّ، التي وصلت آنذاك إلى ذروتها. بالإضافة الى ذلك، ركّزت الجمعية معلومات من مراكز شرطة في كافة أنحاء العالم حول عمل الشرطة مع مجتمع الأقليات من أجل تعزيز وسائل ناجحة لتطبيقها في شرطة إسرائيل.

مشروع "مجتمع آمن" التابع لمبادرات إبراهيم هو أحد أركان أنشطتها اليوم. يتطرّقُ المشروع إلى تطوير خدمات تطبيق القانون وتقديم خدمات شرطية عادلة وناجعة للمواطنين العرب من خلال تغييرٍ جذريٍّ لخدمات الشرطة المقدَّمة لهم، والحصول على الثّقة والشرعية من جهتهم وزيادة استعدادهم للتّعاون، وتطوير مبادرات داخلية-اجتماعية لمكافحة العنف المنتشر في المجتمع العربيّ، ضمن التعاون مع القيادة ومع مؤسسات إضافية من المجتمع المدنيّ. كل هذه الأمور جاءت لمحاربة العنف في المجتمع العربيّ ولزيادة الأمن الشّخصي للمواطنين العرب في بلداتهم.

عنوان الجمعية: شارع هملآخاه 5،
المنطقة الصناعية الشمالية، اللد 7152011
هاتف: 02-3733000، **فاكس:** 02-3733001
بريد الكتروني: info@abrahaminitiatives.org.il

مُستقبلنا.. مَسؤوليتنا أولاً
לוקחים את העתיד בידיים
مجتمع آمن קהילות בטוחות

منشورات مبادرات ابراهام
يمكن تحميلها من الموقع:
www.abrahaminitiatives.org.il

الفهرس

29 - **كلمة افتتاحية**

29 - **ملخّص المدراء**

31 - **مقدمة: ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي في إسرائيل**

33 - **جزء 1: الشبيبة في المجتمع العربي: خلفيةُ وصورة الوضع من ناحية العنف والجريمة**

33 - معطيات
34 - العنف لدى الشبيبة العرب
36 - تعاطي المخدرات والكحول
37 - فتح ملفات جنائية، توقيف للمحاكمة وإدانات
38 - العلاقات بين الطلاب والمعلمين ونشاطات مدرسية
38 - شباب غير مؤطر

40 - **جزء 2: خطط مدرسية لمكافحة العنف في المجتمع العربي**

40 - خطط وزارة التربية لمكافحة العنف
41 - خطط خارجية لمكافحة العنف

45 - **جزء 3: توصيات لتحسين مواجهة ظاهرة العنف والجريمة عند الشبيبة في المجتمع العربي**

48 - **قائمة المصادر**

50 - **ملحق**

افتتاحية

ضمن مشروع "مجتمع آمن" في مبادرات إبراهيم، نعملُ على تطوير المعلومات حول ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي، وخصوصاً عند الشباب والشبيبة العرب، بهدف المساهمة في مكافحة الظاهرة.

تقدم هذه الوثيقة لمحة عن ظاهرة العنف والجريمة بين الشبيبة العرب، ولمحةً عامة عن البرامج المدرسية للقضاء على العنف في إسرائيل والتي تعمل في نظام التعليم العربي. وذلك لتسليط الضوء على المشاكل أو الإخفاقات المُحتملة في مجموعة الخطط الحالية، واقتراح طرقٍ لتحسين المواجهة. وتهدفُ الوثيقة إلى خدمة متخذي القرار نيابةً عن الحكومة والمؤسسات التي تدير البرامج الخارجية للقضاء على العنف.

ملّخص المدراء

جزء 1: الشبيبة في المجتمع العربي: خلفية وصورة الوضع من ناحية العنف والجريمة

تظهر صورة الوضع معطيات مقلقة بشأن مستوى العنف بين الشبيبة العرب، وخاصةً بين الفتيان العرب، الذين يحافظون على فجوةٍ ثابتة مع الشباب اليهودي، على الرغم من بعض الانخفاض في بعض المؤشرات في السنوات الأخيرة. في معظم مؤشرات العنف، تكون البيانات الخاصة بالشباب العربي أعلى: ضحايا العنف الجسديّ والعنف الإلكترونيّ، ومشاعر انعدام الأمن، ومعدلُ حمل السلاح، ومعدلات تعاطي المخدرات، ووجود مجموعاتٍ عنيفة وحتى ضحايا العنف الجنسي.

كما توجد فجوةٌ في المؤشرات التربوية المتعلِّقة بالعنف على حساب الشبيبة العرب، كما يتجلَّى في معدلات الحاصلين على شهادة البجروت، ومعدلات التسرُّب من المدارس، ونطاق الأطر في التعليم غير المنهجي. بالإضافة إلى ذلك، فإنَّ معدلات الأطفال والشباب العرب المعرَّضين للخطر أعلى من نسبة الأطفال والشباب العرب في المجتمع. معطى مثير للاهتمام هو أنه في كثير من الحالات، الإبلاغ عن الطلاب اليهود بكونهم ضحايا للعنف قد ينخفض أو لا يتغير مع تقدم العمر، فإنه لدى الطلاب العرب غالبًا ما يكون هناك ارتفاعٌ مع تقدم العمر. بالإضافة إلى ذلك، يتعرّض الشباب العرب بنسبةٍ أعلى للملاحقة القضائية من نسبتهم في المجتمع، ويتم إدانتهم أكثر.

جزء 2: خطط مدرسية لمكافحة العنف في المجتمع العربي

بعد عملية الفرز واختيار الخطط لهذه اللمحة، تمَّ العثور على عددٍ من برامج منع العنف التي تمّ اختيارها بناءً على وصف البرامج وأهدافها والكلمات الرئيسية في كل برنامج. غالبية البرامج التي تتطرّق إليها اللمحة، وليس كلها، هي خارجية، بمعنى البرامج التي تشمل تدّخلاً بيداغوجي (تربوي) لعناصر من خارج المدرسة، من القطاع الأول، والثاني أو الثالث.

76 من البرامج معّدة للمجتمع اليهودي وللمجتمع العربي أيضاً، ولا يمكن المعرفة ما اذا كانت مترجمة للعربية. 49 معّدة للمجتمع العربي، ويمكن الافتراض بأنها ملائمة أكثر للمجتمع العربي. من بين هذه البرامج، يتواجد 19 برنامجاً للعنف ضمن برنامج التعليم الأساسي، و 30 برنامجاً للعنف يظهر إلى جانب مواضيع متنوعة ثانية.

ليس من الممكن التحديد بسهولة ما إذا كانت منظومة البرامج الحالية "كافية"، ولكن من الممكن الإشارة إلى عددٍ من المشاكل التي تنشأ عند هذه البرامج: لن ولم تمرّ مرحلة التقييم والوصول إلى الأهداف بطريقةٍ منظَّمة، فهي غير متوائمة مع ضرورة مشكلة العنف والجريمة في المجتمع العربي اليوم. كما وهنالك سؤال حول ملاءمتها للمجتمع العربي من ناحيةٍ ثقافية، ولا يوجد أيّ موظفٍ يشغل منصب مركّزٍ يرّكز لموضوع مكافحة العنف بين الشباب.

جزء 3: توصياتٌ لتحسين مواجهة ظاهرة العنف والجريمة عند الشبيبة في المجتمع العربي

التوصيات المركزيّة بما يخّص برامج مكافحة العنف في المدارس:

- يجب التركيز بشكلٍ خاصٍّ على الفتيان العرب بسبب المعدلات الإشكالية، وفي ضوء معدلات الجريمة المرتفعة بين الشباب العربي.

- يجب تحسين تقييم وقياس البرامج العاملة في المدارس، وتفضيل استخدام البرامج الذي ثبت تأثيرها الإيجابي في مكافحة العنف.

- يجبُ الاهتمام أن تكون البرامج الحالية مترجمةً إلى العربية مع الملائمة، يجب التأكد من أن البرامج الحالية قد تمت ترجمتها إلى اللغة العربية وخضعت لبعض الملائمة للمجتمع العربي، ولها خصائص اجتماعية واقتصادية وثقافية مختلفة عن المجتمع اليهودي، بما في ذلك البرامج المخصصة للمجتمع البدوي الذي يتميز أيضًا بخصائص فريدة.

- يجب أن يُنظر إلى المدارس على أنها أداة أخرى لمنع العنف والجريمة في وقت لاحقٍ من حياة الشباب العربي، عندما لا يزالون داخل إطار تحت إشراف الحكومة، وعدم التركيز فقط على تقليص العنف داخل المدارس.

- ينبغي أن تعالج الخطط مشكلة حيازة السلاح بين الشباب العربي، الموجودة أيضًا داخل المدارس، في ظلّ مشكلة حيازة السلاح في المجتمع العربي بشكل عام

- ينبغي النظر في تعيين موظفٍ شامل لمشكلة العنف بين الفتيان والشباب العرب، ربما كجزءٍ من النظام العام لمكافحة العنف في المجتمع العربي.

- يجب فحص إمكانية تشغيل عددٍ محدودٍ من البرامج الإجبارية وليس الاختيارية في المدارس العربية.

- يجب زيادة دعم الكادر التربويّ في المدارس العربية في كفاحهم ضدَّ العنف.

مقدمة: ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي في إسرائيل

أصبحَ العنف والجريمة في المجتمع العربي من المشاكل الملحّة في هذا المجتمع وفي دولة إسرائيل بشكلٍ عام، عندما أودى هذا العنف في عام 2020 وحده بحياة 96 مواطنًا عربيًا.[1] (עלי, לווין-חן וג'מי-יוסף, 2020). كما شهدت السنوات الأخيرة زيادة مقلقة في معدل جرائم القتل في المجتمع العربي، بينما لوحظ انخفاض في معدل جرائم القتل لدى بقية السكان.

الثمن الشخصي، الاجتماعي والاقتصادي لمعدلات العنف والجريمة العالية، هو كبير. يزيد العنف من الشعور بالعجز والقلق ويضعف الرفاهية الشخصية، ويمّس بمستويات الثقة والتماسك الاجتماعي في المجتمع (עלי، 2014). إضافة إلى ذلك، فإن تداعياتها المختلفة تشكل عبئًا اقتصاديًا على المجتمع والدولة، حيث تشكّل عقبة أمام التنمية الاقتصادية وتعيق جهود الدولة في هذا المجال (עלי ולווין-חן, 2019). ونظراً للثمن الباهظ للعنف، تتصدّى الدولة لظاهرة العنف من خلال عددٍ من البرامج التي تعمل أيضاً في صفوف الشبيبة، بعضها ضمن نظام التعليم، داخل المدارس.

اخترنا التركيز في هذه اللمحة على عنف الشباب والجريمة والبرامج المدرسية لتقليل ومنع العنف في المجتمع العربي، أي التي يتمّ تمريرها ضمن المدارس، أثناء وبعد ساعات الدوام المدرسي، لعدة أسباب. أولاً، لأنه يمكن رؤية مستويات أعلى من العنف وحيازة الأسلحة بين الرجال العرب بالفعل في سن المراهقة، وذلك على خلفية الفجوات في التحصيل الدراسي، ومعدلات التسرّب من مؤسسات التعليم ونسبة الحاصلين على شهادة البجروت.

ثانيًا، لأننا نرى مشاركة عالية وبالأخصّ في الجريمة بين الرجال الشباب في السنوات التالية بعد إنهاء المرحلة الثانوية ومسار التعليم في نظام التربية الإسرائيلي. ثالثاً، لأننا نؤمن بأن هنالك أهمية كبيرة لخلق تدخلٍ ناجح عند هذه الأجيال، حيث لا يزال معظم الشباب العرب ينتمون إلى الإطار الذي تشرف عليه الدولة، من أجل منع السلوك العنيف المباشر، ولكن أيضًا لمنعهم من الوصول إلى حالة من التقاعس عن العمل والتصرف العنيف أو لتجنيدهم في منظمات الإجرام خلال حياتهم.

وبناءً عليه، في تقرير توصيات لجنة المدراء العامين للتعامل مع الجريمة والعنف في المجتمع العربي برئاسة مكتب رئيس الحكومة (2020)، تم تحديد الفئة العمرية 18-14 عامًا، إلى جانب الفئة العمرية 24-18 عامًا. كمجموعة تتطلب تركيزاً خاصاً في مكافحة العنف، كما وهناك تطرّق محدد إلى الفئتين العمريتين في قرار الحكومة رقم 852 الصادر في آذار[2] 2021.

تتمتّع البرامج الناجحة لهذه الفئة العمرية بإمكاناتٍ كبيرة نظرًا لكون المجتمع العربي يعتبر مجتمعًا شاباً، حيث أن ٪42.8 منهم دون جيل الـ 19 عاماً. (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020, 2).

سنعرض في هذه اللمحة البيانات التي ظهرت من استطلاعات ودراسات من السنوات الأخيرة، والتي تفيد بأنَّ ظاهرة العنف تبدو على مستوى أعلى في المجتمع العربي منها في الشباب اليهودي. في الواقع، بينما في سن المدرسة الابتدائية، يكون معدل العنف بين الطلاب العرب أقلَّ من معدل العنف في المدارس اليهودية، يرتفعُ معدل العنف في المدارس الإعدادية، وفي جيل المرحلة الثانوية يكون معدل العنف بين الشباب العربي أعلى. (אגף חברה וממשל, 2020).

1. لا يشمل شرقي القدس
2. قرار رقم 852: سياسة حكومية لمعالجة ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي وتمكين المجتمع العربي في إسرائيل وتعديل قرار الحكومة . 1.3.2021

يقع الشباب العربي ضحيةً للعنف بمعدلات أعلى، ويشعرون بحماية أقل في المدارس (ראמ"ה, 2020)، وتُفتح لهم ملفات في الشرطة بنسب أعلى من معدلهم في المجتمع (אלמו-קפיטל, 2020).

وتجدر الإشارة إلى أنّ العديد من الاستطلاعات المتعلّقة بمستوى العنف المقدمة في هذه اللمحة تستند إلى تقارير من طلاب المدارس فقط، ولا تأخذ في الاعتبار تصوّرات الشبيبة الذين تسرّبوا من المدرسة.

من المحتمل جدًا أنه إذا تمّ أخذ مواقف الشباب المتسرّبين من الدراسة في الاعتبار، فإنّ معدلات الإبلاغ عن التعرّض للعنف ستكون أعلى، وهو ما يتوافق أيضًا مع حقيقة أنّ العديد من الشباب، حتى دون سن 18 عامًا، يتصرّفون بعنفٍ ويشكّلون أيضاً ضحايا للعنف بنسب عالية.

تتكون هذه اللمحة من ثلاثة أجزاء مركزية:

سنعرض في الجزء الأول معطيات لخلفية الشبيبة العرب وصورة الوضع للعنف والجريمة عندهم.

ونتطرق في الجزء الثاني إلى البرامج المركزية لمنع ومعالجة العنف عند الشبيبة في نظام التربية العربي، والمعيقات التي تمسُّ في قدرة منظومات البرامج لمواجهة ظاهرة العنف الحالية في المجتمع العربي.

وفي الجزء الثالث سوف نعرض اقتراحاتنا لتحسين التعامل، على ضوء المشاكل التي ظهرت في جزء البرامج، مع التوجه إلى عدد من الأمثلة الناجحة لمنع عنف الشبيبة من أماكن مختلفة في العالم.

جزء 1: الشبيبة في المجتمع العربي: خلفيةُ وصورة الوضع من ناحية العنف والجريمة

يُعرض في هذا الجزء معطيات حول خلفية الشبيبة ومعطيات حول عن العنف لدى الشبيبة العرب بالمقارنة مع الشبيبة اليهود، وذلك بهدف فهم الوضع الحالي والتحديات التي ينطوي عليها. تشملُ المعطيات نسب الحاصلين على شهادة البجروت والتسرّب من المدارس، ووضع التربية غير المنهجية، ونسبة وحالة الشبيبة المتواجدين في خطر. وسوف نقوم بالتفصيل حول معدلات العنف بأنواعه المختلفة، ومستويات تعاطي المخدرات، وحيازة الأسلحة، وفتح القضايا الجنائية وإدانات الشبيبة. فيما يلي سنتطرّق أيضا إلى ظاهرة الشباب غير المؤطر في المجتمع العربي.

خلفية للمعطيات

نسبة الفقر في المجتمع العربي مرتفعة، حيث يعيش 45٪ من العائلات و 58٪ من الأطفال تحت خط الفقر، مقارنة بـ 13٪ و 21٪ في المجتمع اليهودي في 2018 (مؤسسة التأمين الوطني، 2018). في ضوء ذلك، فليس من المستغرب أن تكون ظاهرة الأطفال والشباب المعرضين للخطر في المجتمع العربي أكثر حدة وانتشارًا مما هي عليه في المجتمع اليهودي في إسرائيل: 47٪ (122.000) من الأطفال والشباب المعرضين للخطر في البلاد هم من العرب، يعانون من نسبة أعلى من المخاطر المحتوى الذي يواجهون صعوبة فيه (סבו-לאל, 2017).

كما أن معظم الأطفال والشباب العرب المعرضين للخطر هم من الذكور، وتزداد هذه النسبة مع تقدم العمر، حيث يمثل الذكور 63٪ من الشباب العربي المعرضين للخطر. وجد ليف فيزل وايزيكوبيتش (לב ויזל ואיזיקוביץ, 2016) أنّ الشباب العرب يعانون أكثر من الشباب اليهودي من العنف الجسدي والإهمال العاطفي والجسدي. عدديًا، وُجد أن الأطفال والشبيبة العرب يعانون من الإهمال الجسدي ضعف ما يعانيه الأطفال والشبيبة اليهود، ويمكن أن تكون هذه العلاقة متعلقة بالمستوى الاجتماعي والاقتصادي والفقر(לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

تنعكسُ الفجوات بين الشباب العربي واليهود بداخل جهاز التعليم أيضاً في التحصيل الدراسي، مثل امتحانات "الميتساف" لدى مختلف الأعمار (חדאד חאג' יחיא ורודניצקי, 2018)، وفي معدلات الحاصلين على شهادة البجروت والمتسرّبين من المدارس.

على الرغم من الزيادة التدريجية في السنوات الأخيرة، فإنَّ معدل الحاصلين على شهادات البجروت أقل باستمرار من معدل أولئك المستحقين في جهاز التعليم العبري (המינהל לכלכלה ותקציבים, 2020).

في العام الدراسي 2009/2010، كان معدل الحاصلين على شهادة البجروت 48٪ بين العرب[3] و44٪ بين البدو، وفي 2018/2019 كانت الأرقام 64٪ و 48٪ على التوالي. خلال تلك الفترة، ارتفعت النسبة في جهاز التعليم العبري من 62٪ إلى 73٪ وفي جهاز التعليم الدرزي من 54٪ إلى 83٪ (המינהל לכלכלה ותקציבים, 2020).

אחוז הזכאים לבגרות מתוך הלומדים בכיתה יב'

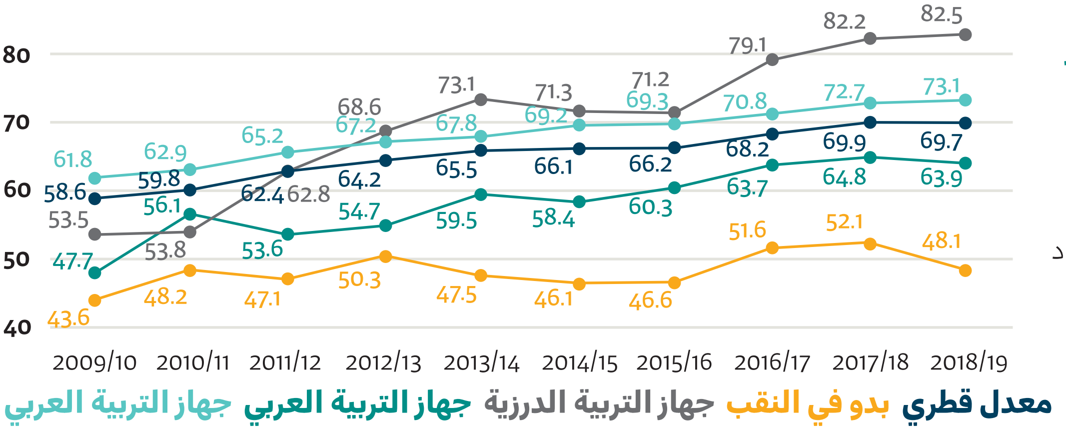

المصدر: المؤسسة للاقتصاد والميزانيات، 2020 ,2020

3. لا يشمل شرقي القدس

على الرغم من الاتجاه التنازلي على مرّ السنين، يتّسم الطلاب العرب بمعدلات تسرّب عالية مقارنة بالمجموعات الأخرى. وفقًا لبيانات المكتب المركزي للإحصاء (2020، 3)، فإنَّ معدل التسرّب بين الأولاد العرب في الصفوف السابعة — الثواني عشر خلال العام الدراسي 2010-2009 و 1997/98 هو 3.2٪، بينما بين الأولاد اليهود والفتيات العربيات واليهوديات (تحت إشراف الدولة) الأعداد هي 1.4٪ و 1.3٪ و 0.8٪ على التوالي.

في دراسةٍ فحصت قضية التسرّب وفق نسبة الطلاب الذين كانوا مسجّلين في الصف العاشر ولم يظهروا في الصف الثاني عشر في السنوات الثلاث المقبلة، يظهرُ هناك أيضًا انخفاض على مرّ السنين، ولكن مع وجود فجوة كبيرة على حساب الأولاد العرب. (ינאי, פוקס ובלס, 2019). الاتجاه في السنوات 2017-2003، سواء بين الفتيان العرب أو بين الفتيات العربيات، آخذ في الانخفاض: من 20٪ إلى 13٪ بين الفتيان ومن 11٪ إلى 4٪ بين الفتيات.

طرأ الاتجاه التنازلي أيضًا بين الفتيان والفتيات اليهود، حيث بلغت معدلات التسرب عندهم في عام 2017- 5٪ و 3٪ على التوالي. (ינאי, פוקס ובלס, 2019). من المهم الإشارة الى أنَّ بيانات التسرب تشير فقط إلى الانقطاع العلني عن الدراسة، وليس إلى التسرب الخفي الذي يشير إلى الطلاب المسجلين كطلاب ولكنهم منفصلون عن إطار العمل ولا يتعلمون بصورة واضحة في الصف (עסבה, פרסקו ונסרה, 2013).

بالإضافة إلى الثغرات الموجودة في نظام التعليم الرسمي، يعاني المجتمع العربي أيضًا من ثغراتٍ في مجال التعليم غير المنهجي، حيث يعتبر وضعه سيئًا من حيث كمية ونوعية الأنشطة وإمكانية الوصول إلى البنية التحتية. هناك نقصٌ في الملاعب الرياضية والمراكز المجتمعية والمباني المخصصة لأنشطة الشباب والمكتبات. وتعزى أسباب ذلك إلى نقصِ الميزانية على مستوى الحكومة والسلطات المحلية، وانخفاض مستوى البنية التحتية العامة، والافتقارِ إلى المضامين المناسبة، والفجوة في رأس المال البشري، والحواجز الاجتماعية والثقافية الخاصة بالمجتمع العربي. (לוי מנדל וארצי, 2016).

يركّز القرار الحكومي رقم 922 لعام 2015 بشكلٍ خاص على مجال التعليم غير المنهجي، وينص على أن الحكومة ستطوّر برامج للتعليم غير المنهجي في البلدات العربية ("التحديات") من خلال تعديل آليات التخصيص، وبناء مسارات جديدة ومخصصة (חדאד חאג' יחיא ורודניצקי, 2018). بعد هذا القرار، تقرّر تحويل 130 مليون شيكلٍ سنويًا لصالح التعليم غير المنهجي في المجتمع العربي، 60 مليون شيكل لبرامج في مجال التعليم و 70 مليون شيكل لتطوير المجال على مستوى السلطات المحلية.

عملياً، تبيّن أنّ الميزانية التي تمّ تحويلها بين السنوات 2019-2017 بلغت 45 مليون (37٪)، 45.5 مليون (33٪)، 37 مليون (27٪) (موقع استغلال الميزانية، مركز تمكين المواطنين). التعليم غير المنهجي مهم جدًا في مكافحة العنف، نظرًا لأنه يوفر مكاناً للشباب في أوقات الفراغ، ولأنه من خلال برامج التعليم غير المنهجي، يمكن معالجة ظاهرة العنف بشكلٍ مباشر بطرق متنوعة، لا سيما في الوضع الحالي حيث لا يوجد تطرّق لهذا الموضوع ضمن التعليم المنهجي. وعليه، فإنّ معظم البرامج الخارجية التي ستعرض الفصل التالي هي برامج التعليم غير المنهجية وبعضها جزء من برنامج "تحديات" للتعليم غير المنهجي في المجتمع العربي.

العنف عند الشبيبة العرب

الصورة العامة التي تظهر من البيانات حول عنف الفتيان في المجتمع العربي هي التحسُّن التدريجيّ في السنوات الأخيرة في مجموعة متنوعة من المعايير، ولكن هذا مع الحفاظ على الفجوة باستمرار على حساب الشبيبة العرب مقارنة بالشبيبة اليهود من حيث الشعور بعدم الحماية، والتعرّض لأحداث العنف، وتواجد مجموعات عنيفة في الحيّز العام، وحيازة السلاح وحتى تعاطي المخدرات القوية.

وتجدر الإشارة إلى أنّ بعض المؤشرات التالية تتناول العنف داخل أسوار المدارس، وقد تّم جمعُ المعلومات من قبل وزارة التربية والتعليم لصالح تقرير مسح المناخ والبيئة التربوية (ראמ"ה, 2020). وعليه، فإن هذه المقاييس لا تعكس الصورة الكاملة لعنف الشباب في المجتمع العربي، لأن بعضها لا يتعامل مع العنف خارج أسوار المدارس ولا يعرضُ مواقف الشباب المتسرّبين.

الافتقار إلى الحماية: انخفضت نسبة الطلاب العرب الذين أبلغوا عن انعدام الإحساس بالحماية في المدرسة في السنوات العشر الماضية في المدارس الإعدادية، وفي السنوات الثلاث الماضية حتى في المدارس الثانوية (ראמ"ה, 2020). ومع ذلك، فإن نسبة من يبلغون عن الافتقار إلى الحماية لا تزال أعلى بين الشبيبة من المجتمع العربي، سواء في المدارس الثانوية، حيث يكون معدل الإبلاغ أعلى بكثير (8٪ مقابل 3٪) وفي المدارس الإعدادية حيث تصل الأرقام إلى 6٪ بين الطلاب العرب و 4-٪ بين الطلاب اليهود.

كذلك، قال 10٪ من طلاب المدارس الثانوية العرب أن هناك أماكن في المدرسة يخشون البقاء فيها، مقارنة بـ 4٪ من طلاب المدارس الثانوية اليهود (ראמ"ה, 2020).

التورّط في أحداث عنف: البيانات المتعلقة بمشاعر انعدام الحماية ليست مفاجئة بالنظر إلى أنّ نسبة أعلى من الشباب العربي أفادوا بأنهم ضحية للعنف والتعرّض لعصابات عنيفة والتنمر. تُظهر البيانات أنّه كلما كبر الطفل العربي، زادت احتمالية تعرّضه لحادث عنيف (تم الفحص وفق التعرض للعنف في الشهر الذي سبق الاستبيان)، وكلما كان الطفل اليهودي أكبر سنًا، قل احتمال أن يكون ضحية لحدثًا عنيفًا. بينما يشير التقرير في الابتدائية إلى نسبة أعلى في المدارس الناطقة باللغة العبرية (10٪ مقابل 9٪)، فإن التقرير في المدارس الثانوية أعلى في المدارس الناطقة باللغة العربية (8٪ مقابل 5٪) (ראמ"ה, 2020). كما يُظهر أنه في حالات العنف التي تُعرّف على أنها غير مباشرة، مثل المقاطعة، أو شديدة مثل التهديدات والابتزاز والعنف باستخدام أدوات، يكون الإبلاغ أعلى بين الطلاب العرب، بينما الضرب أو التدافع فإنه أكثر شيوعًا بين الطلاب اليهود (ראמ"ה, 2020).

كذلك، في كلٍّ من المدارس الإعدادية والثانوية، نسبة الطلاب الذين أبلغوا عن وجود مجموعات طلابية عنيفة تهدد بإيذاء الطلاب أعلى بشكلٍ ملحوظ بين الطلاب العرب منها بين الطلاب اليهود: 29٪ مقارنة بـ 15٪ في المدارس الثانوية و32٪ مقارنة إلى 21٪ في المدارس الإعدادية (ראמ"ה, 2020).

تؤكد دراسات أخرى هذه النتائج وحتى أنها تكشف عن صورة أكثر قتامة. حيث وجد هارئيل -فيش (2019) أن نسبة الطلاب الذين وقعوا بالفعل ضحايا للعنف أو التحرش أو المضايقات داخل المدرسة كانت أعلى في المجتمع العربي في جميع الطبقات التي تمّ فحصها (السوادس، الثوامن، العواشر — الثواني عشر).

الصورة مختلفة خارج المدرسة، حيث أنه في صفوف السوادس كان التبليغ أعلى بين الطلاب العرب، بينما في صفوف الثوامن والعواشر كان أعلى بين الطلاب اليهود، وفي صفوف عشر والثاني عشر كان التبليغ متشابهاً. أبلغ الطلاب العرب أيضًا عن مزيد من المشاركة في التنمر في جميع الأعمار.

في دراسة أخرى، أبلغ الأطفال والشبيبة العرب عن إصابات جسدية خارج المدرسة أكثر من الأطفال والشبيبة اليهود، في جميع أنواع الإصابات التي عرضت، بما في ذلك إصابة من أحد الأقارب، والإيذاء الجسدي، وإصابة من شخص غريب. (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

حيازة السلاح: أظهر استطلاع من عام 2019 نتائج مقلقة حول حيازة السلاح بين الشبيبة العرب، بشكلٍ عام وداخل أسوار المدارس (הראל-פיש, 2019). وفقًا لتقارير الطلاب، تبين أن نسبة الطلاب الذين حملوا أسلحة مثل سكين أو خنجر أو عصا أو مسدس، في الثلاثين يومًا السابقة للاستطلاع كانت أعلى بشكلٍ ملحوظ بين الشباب العربي مقارنة بالشباب اليهودي:32٪ مقابل 14٪ بين الأولاد و 9٪ مقابل 4٪ بين الفتيات. تزداد الفجوة بين الأولاد العرب والفئات الأخرى عندما يتعلّق الأمر **بحمل السلاح داخل المدرسة:** 28٪ مقابل 9٪ بين الأولاد من السادس والثامن والعاشر و 23٪ مقابل 6٪ بين الأولاد في الصفين الحادي عشر والثاني عشر. (הראל-פיש, 2019).

العنفُ الكلامي: على عكس الإبلاغ عن العنف الجسدي، أبلغ الطلاب اليهود بشكلٍ أكثر من الطلاب العرب أنهم ضحايا العنف اللفظيّ في سن المدرسة الابتدائية (27٪ مقابل 13٪) والإعدادية (23٪ مقابل 13٪)، وأكثر بقليل في سن المدرسة الثانوية (12٪ مقابل 11٪)، ولكن يمكن ملاحظة أنه بين الطلاب اليهود هناك اتجاه تنازليٌّ كبير مع تقدّم العمر بينما بين الطلاب العرب فإنّ التبليغ قليل وأكثر استمراراً بين الفئات العمرية (ראמ"ה, 2020).

العنف والتنمر الالكتروني: كانت نسبة الطلاب الذين أبلغوا عن تعرضهم للعنف أو التنمر عبر الإنترنت أعلى

في المدارس الثانوية العربية (7٪) منها في المدارس الثانوية اليهودية (3٪) وفي المدارس الإعدادية العربية (5٪) مقابل المدارس الإعدادية اليهودية (4٪) (ראמ"ה, 2020).

بالإضافة إلى ذلك، ارتفع معدل الإبلاغ عن ضحايا العنف أو التنمر الإلكتروني بين طلاب الصف الخامس والسادس العرب من عام 2019 إلى عام 2020. ومن المثير للاهتمام أن نرى أنه في مجال العنف الالكتروني فإنّ معدل الإبلاغ عن ضحايا العنف في المدارس العربية تزداد مع تقدم العمر، بينما في المدارس اليهودية لا يوجد مثل هذا الاتجاه (ראמ"ה, 2020). قد يكون هذا مرتبطًا بحقيقة أن الأطفال العرب لديهم وصول أقل إلى أجهزة الكمبيوتر والهواتف الذكية في سنٍ مبكّر.

العنف الجنسي: وفقًا لـمرجية (2019)، فإن التربية الجنسية الصحية تكاد تكون معدومة في المدارس العربية في إسرائيل، وغالبًا لا يُطلب من طواقم التعليم التطرق لهذا الموضوع ولا يعرفون كيفية إجراء مثل هذا الحوار مع الطلاب. هذا على الرغم من أن النشاط الجنسي متاح جدًا وموجود في حياة الطلاب من خلال ألعاب الكمبيوتر والإنترنت والبرامج التلفزيونية والأفلام وغير ذلك. تنبعُ صعوبة التعامل مع هذه القضية من الخوف من انتهاك القيم التقليدية للمجتمع العربي، ونقص المعرفة الناتج عن الفجوة بين الأجيال، والخوف من الاباحة الجنسية. تتمثل إحدى النقاط المضيئة في سياق العنف الجنسي في المجتمع العربي في زيادة الوعي بالاعتداء الجنسي وعواقبه في العقود الأخيرة (מרג'יה, 2019).

وجد استطلاع من عام 2016 أنَّ الأطفال والشبيبة العرب يعانونَ من الاعتداء الجنسي بشكلٍ متكرر أكثر من الأطفال والشبيبة اليهود، حيث تعرّض 23٪ لشكل من أشكال الاعتداء الجنسي، مقارنة بـ 18٪ بين اليهود (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016)

كما يُظهر أيضاً أن الأطفال والشبيبة العرب يعانون أكثر من الاعتداء الجنسي الذي يشمل الاتصال الجسدي، وأن الشباب اليهودي أكثر تضررًا من الاعتداء الجنسي الذي لا يتضمن الاتصال الجسدي، مثل التعرّض لكشف الأعضاء والتحرش الجنسي اللفظي. يتوافق هذا المعطى مع الفجوات في الإبلاغ عن العنف الجسدي واللفظي المذكورة أعلاه.

كما وجد أنّ الاعتداء الجنسي من قبل قاصر أكثر شيوعًا بين الشبيبة اليهود. تناولت الدراسة العوامل التي تمنع الإبلاغ عن العنف الجنسي، كانت العوامل الرئيسية عند الأطفال والشبيبة العرب الذين تعرّضوا للاعتداء الجنسي والتي تضمنت الاتصال الجسدي هي الخوف والاهانة، وفي المّس غير الجسدي، كان الخوف من العقاب والرفض الاجتماعي من أكثر العوامل المهمة. أكثر العوامل التي تشجع على التبليغ عند الأطفال والشبيبة العرب هي سؤال مباشر حول الموضوع من مصدر خارجي وعلاقة جيدة مع شخص بالغ يثق به الضحية (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

التخريب المتعمَّد: تبين أن حوادث التخريب أكثر شيوعًا في جهاز التعليم العبري، سواء في المدارس الإعدادية (42٪ مقابل 29٪) وفي المدارس الثانوية (38٪ مقابل 24٪) (ראמ"ה, 2020).

السرقات: أبلغ طلاب المدارس الابتدائية العربية (8٪) والمدارس الاعدادية (10٪) عن سرقات أقلّ من المدارس الابتدائية والإعدادية اليهودية (11٪ و15٪ على التوالي)، وفي المدارس الثانوية النسبة متشابهة (10٪) (ראמ"ה, 2020).

تعاطي المخدرات والكحول

بصرفِ النَّظر عن الكحول، حيث أن تعاطيها أكثر شيوعًا بين الطلاب اليهود (36٪) مقارنة بالطلاب العرب (10٪) (ראמ"ה, 2020)، فان استخدام المخدرات الأخرى مثل الكنابيس، والمخدرات المتفجرة، الكوكائين أو الكراك، والأفيون، والهيروين أو فحم الكوك الفارسي، والاكستازي أو LSD أعلى بين الطلاب العرب الذكور (הראל-פיש, 2019).

كما يتَّضح من الجدول (1)، الفجوات كبيرة في العقاقير القوية والبيانات المتعلقة بالاستخدام في الاثني عشر شهرًا السابقة للاستطلاع مثيرة للقلق: تعاطى 18٪ من الطلاب العرب الكراك أو الكوكايين، 17٪ تعاطوا المخدرات

المتفجرة، 16٪ تعاطوا الأفيون، الهيروين أو فحم الكوك الفارسي، و 16٪ استخدموا عقار الإكستازي أو LSD. من بين المجموعات الأخرى، يظهر نفس النمط من حيث استخدام جميع أنواع المخدرات القوية، حيث يستخدم الطلاب اليهود (5 ٪ في جميع أنواع المخدرات) استخدموا بنسبة أقلّ بكثيرٍ من الطلاب العرب ولكن أعلى من الطالبات العربيات، بينما الطالبات اليهوديات كانوا الأقل استخداماً. الجانب الإيجابي هو أنه يمكن ملاحظة انخفاضٍ في معدل الإبلاغ عن تعاطي المخدرات بين الطلاب العرب من 2014 إلى 2019 (הראל-פיש, 2019).

لوحة 1: نسبة الطلاب في صفوف العواشر – ثواني عشر الذين استخدموا مخدرات خلال 12 شهراً قبل الاستطلاع

	طالبات عربيات		طلاب عرب		طالبات يهوديات		طلاب يهود	
	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014
كوكائين او كراك	2.7	3.2	17.5	21.2	1.1	0.8	5.3	3.9
أوفيوم، هيروين أو فحم الكوك الفارسي	2.7	3.2	16.1	20.4	0.8	0.7	5.3	3.8
اكستازي أو LSD	2.4	3.1	16.4	20.7	1.1	0.9	5.5	4.7
مخدرات متفجرة	3.9	3.9	17.1	19.6	1.2	1.6	5.2	5.1
كنابيس*	3.7	4.4	15.1	20.8	3.5	3.9	10.5	10.1

*التبليغ حول الكنابيس فقط كان لـ 30 يوماً التي سبقت الاستطلاع.

فتح ملفات جنائية، وتوقيف للمحاكمة وإدانات

تنشر شرطة إسرائيل بيانات تتعلق بفتح القضايا ونسبة الإدانات بين القاصرين، ولكن وفق تقسيم بين اليهود وغير اليهود، دون تفاصيل تتعلق بالمواطنين العرب (אלמו-קפיטל, 2020).

في عام 2019، تمَّ فتح ما يقارب لـ 25381 ملف لمشتبه بهم قاصرين، منها ما يقارب لـ 65٪ (16,377 ملف) لقاصرين يهود و 35٪ (9004 ملف) لقاصرين غير يهود. نسبة غير اليهود من بين 12-18 سنة تصل الى حوالي 28٪.

في كلا المجموعتين وفي جميع الأعمار، تم فتح معظم القضايا للبنين. بين اليهود، 18٪ من الحالات فُتحت للفتيات و 5٪ فقط بين غير اليهود. في عام 2017، كانت نسبة القاصرين الذين تم تقديمهم للقضاء لكل ألف شخص 2.4 % في المجتمع العربي و 1.8 % في المجتمع اليهودي، وهي فجوة نمت بين البالغين (אלמו-קפיטל, 2020). من حيث الإدانات، الفجوة أكبر بكثير: نسبة القاصرين المدانين بين العرب أعلى بكثير منها بين اليهود (59.5٪ مقابل 39.6٪).

لوحة 2: قاصرين (12-18) سكان إسرائيل تمّ توقيفهم للقضاء، وفق خصائص مختلفة، 2017 (אלמו-קפיטל, 2020)

	كافة المجتمع	يهود	عرب[1]
توقيف للقضاء	2,055	(61%) 1,263	(33%) 672
نسبة لكل 1000 شخص	2.1	1.8	2.4
نسبة الرجال	95%	94.4%	97.5%
حُكم	46%	39.6%	59.5%

1. بما في ذلك الشركس والدروز

علاقات بين الطلاب والمعلمين ونشاطات مدرسية

تثير العلاقة بين الطلاب والمعلمين في المدارس التابعة للنظام العربي عددًا من النتائج المثيرة للاهتمام - فمن ناحية، أبلغ الطلاب العرب أكثر من الطلاب اليهود عن علاقة القرب والاهتمام بين المعلمين والطلاب من جميع الأعمار، مع زيادة في هذه النسبة على مرّ السنين (ראמ"ה, 2020). تعتبر الشخصية التربوية كالمعلم أو المرشد مدرسي لدى الأطفال والشبيبة العرب أكثر أهمية مما هي عليه في المجتمع اليهودي (49٪ مقابل 37٪) (לב-ויזל ואיזיקוביץ', 2016).

في الوقت نفسه، أبلغ الطلاب العرب عن المزيد من العنف الجسدي من قبل المعلمين (ראמ"ה, 2020)، وأبلغ المعلمون في المدارس العربية بمعدل أعلى حول شعورهم بالتهديد من قبل الطلاب: 11٪ في المدارس الإعدادية و10٪ في المدارس الثانوية العربية مقارنة إلى 4٪ و3٪ في المدارس الإعدادية والثانوية اليهودية على التوالي (ראמ"ה, 2020). فيما يتعلق بالعنف اللفظيّ للمعلمين، فإنَّ الإبلاغ أعلى في المدارس اليهودية (ראמ"ה, 2020).

يمكن ملاحظة زيادة في السنوات الأخيرة في تقارير الطلاب العرب عن الجهود التي تبذلها المدرسة لتشجيع الشعور بالحماية. كما أنّ الإبلاغ عن هذه الجهود أعلى بين الطلاب العرب من جميع الفئات العمرية مقارنة بالطلاب اليهود (ראמ"ה, 2019).

بالإضافة إلى ذلك، بالنسبة لكلٍّ من اليهود والعرب، يتناقص التبليغ مع زيادة الفئة العمرية.

شباب غير مؤطر

القيود التي يواجهها الشباب العرب، بما في ذلك المعدلات المنخفضة لنسبة الحاصلين على شهادة البجروت ومعدلات التسرب العالية، تؤدي في وقت مبكر من حياتهم إلى صعوبات في القبول إلى الأكاديميا والتوظيف. لهذه الأسباب وغيرها، يجد العديد من الشباب أنفسهم في بداية حياتهم البالغة دون إطارٍ تعليمي ومهني، ويمكن تعريفهم على أنهم "غير مؤطرون" (דהן ואקשטיין, 2011). وجدت دراسة أجريت عام 2017 أنّ 37٪ من الشباب العربي الذين تتراوح أعمارهم بين 18 و 22 عامًا ممن شملهم الاستطلاع قد استوفوا هذا التعريف (מיעארי וחדאד חאג' יחיא, 2017).

هؤلاء الشباب، الذين يكونون متفرغين في بداية حياتهم الراشدة لبناء حياتهم المهنية، لا يكونون مواطنين منتجين، ولا يحصلون على التعليم ولا يوفرون المال. تعدُّ ظاهرة الشباب غير المؤطر، وخاصة بين الرجال، من العوامل العميقة لظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي، فبدون فرص عملٍ وبدون مستقبل آمن ومساعدة من سلطات الدولة، فإنَّ هؤلاء الشباب هم فريسة سهلة للمنظمات الإجرامية. (דהן ואקשטיין, 2011).

نظراً لارتفاع معدلات التسرب في الأعمار الصغيرة بين الشباب العربي، يمكن الافتراض بأنّ العديد من الشباب العربي دون سن 18 قد يدخلون إحصاءات الشباب غير المؤطر، إذا كانوا قد فحصوها من هذه الأعمار.

تلخيص

تظهرُ صورة مقلقة من البيانات التي تمّ جمعها في مجموعة متنوعة من الدراسات حول الشبيبة العرب، وخاصة الفتيان.

نسبة عالية من الشباب المعرضين للخطر، وانخفاضُ معدل الحاصلين على شهادة البجروت وارتفاع معدل التسرّب من المدارس، المؤدي إلى التقاعس وتشكيل عوامل الخطر للعنف، إلى جانب الافتقار إلى أطر التعليم غير المنهجي والتي يمكن أن تعوض إلى حدٍّ ما عن الافتقار إلى العمل في أوقات الفراغ الذي هو أرض خصبة للضيق النفسي، وفي نهاية المطاف للعنف أيضًا.

على خلفية العنف المتصاعد في المجتمع العربي ككل، وفي ضوء هذه البيانات، فلا عجب أن يكون الشباب العربي أكثر عرضةً للعنف ويشعرون بقدرٍ أقلَّ من الحماية في المدرسة، وفي وقتٍ لاحق خلال حياتهم، هم أيضًا أكثر عرضة للجريمة. وسنعرض في الفصل الثاني البرامج المدرسية للوقاية من العنف بين الشبيبة من أجل دراسة مدى ملاءمتها والتعامل مع المشكلات التي تنشأ عن الوضع المعروض في هذا الفصل.

جزء 2: خطط مدرسية لمكافحة العنف عند الشبيبة في المجتمع العربي في اسرائيل

عرض الفصل الأول لمحةً عن العنف بين الشباب في المجتمع العربي مقارنة بالمجتمع اليهودي، مع بيانات تشير إلى تفاوتات كبيرة. بالإضافة إلى ذلك، نرى مستوى عالياً بشكل خاص من المشاركة في الجريمة بين الشباب الرجال في السنوات التالية لإتمام المرحلة الثانوية ومسار الدراسة في جهاز التعليم الإسرائيلي. لذلك، من المهم جدًا إنشاء تدخل ناجح بين الشبيبة، ويمكن أن تكون البرامج المدرسية عاملاً مهمًا في الحدّ من ظاهرة العنف لدى الشبيبة، ومن خلال منع العنف من قبل الشبيبة في وقت لاحق من الحياة.

وهذا مهم أيضًا لأنه على عكس الشباب اليهودي، فإنّ معظم الشباب العرب لا يلتحقون بالجيش، وبالتالي فإنّ هذا هو الإطار الأخير تحت إشراف الدولة الذي يجب أن يمرّ به الجميع، ويمكن استثمار هذه الفترة والاستفادة منها.

وبذلك نعرض في هذا الفصل استجابة الدولة ووزارة التربية والتعليم لظاهرة العنف والجريمة بين الشبيبة، من خلال البرامج المدرسية للتصدّي لهذه الظاهرة، بما في ذلك البرامج الإلزاميّة كجزء من سياسة وزارة التربية والتعليم والبرامج الخارجية. تشكّل البرامج الخارجية غالبية البرامج، وسيستعرضُ الفصل خصائصها والأماكن التي يحتاج فيها نظام البرامج إلى التحسين من أجل التعامل بشكلٍ أفضل مع ظاهرة العنف والجريمة بين الشباب وفي المجتمع العربي بشكلٍ عام.

خطط وزارة التربية والتعليم للقضاء على العنف

قسم الخدمات النفسية الاستشارية في وزارة التربية والتعليم هو المسؤول عن صياغة السياسات والأدوات للتدخلات الوقائية في المدارس (כדורי ואלפסי, 2019)، ويُظهِر موقع الوزارة بأنّ هناك عدّة برامج للقضاء على العنف أو التي تتعامل مع موضوع العنف والتي من المُفترض أن تُمَرّر في المدارس. يُعَدّ برنامج مهارات حياتية مثالاً رئيسياً لمثل هذه البرامج، ويتضمن محتوى إلزامياً يجب اجتيازه خلال ساعة المربي، وتصل إلى 15 ساعة سنوياً على الأقل في المدارس الإعدادية والثانوية (صفحة البرنامج على موقع وزارة التربية والتعليم). وبحسب موقع وزارة التربية والتعليم، فإن هذا البرنامج التطويريّ يمتدّ من الصف الأول لغاية الصف الثاني عشر ويهدِف إلى تطوير مهارات التلاميذ العاطفية والاجتماعية وتعزيز قدرتهم على التعامل مع المواقف الحياتية المختلفة. يتضمن البرنامج خطط الدروس المبنِيّة على المحادثات مع التلاميذ حول حياتهم وتجاربهم كما ويتطرّق لقضايا مثل الهوية، والجنس، والسلوكيات المحفوفة بالمخاطر من ضمنها أيضاً العنف. كما يحتوي البرنامج مضامين متنوعة، ويوجد لدى الطواقم التربوية الإمكانية وحتى التوصية للتركيز على بعضها، بحيث في الأماكن التي فيها ظاهرة العنف أشَد، يمكن التركيز على هذا الموضوع أو ذاك بشكلٍ أكبر، وأحياناً يتم بناء مضامين أخرى رداً على أحداث مُعَيَنة تجري في الدولة (صفحة البرنامج على موقع وزارة التربية والتعليم).

إحدى الوسائل التي تستخدمها وزارةُ التربية والتعليم في التعامل مع ظاهرة العنف هو البرنامج المنهجيّ لتعزيز مناخ تعليمي أمثَل والحَدُّ من العُنف (وزارة التربية والتعليم، 2019). ولا يحتوي هذا البرنامج على مضامينَ يمكن تمريرها في المدارس، لكن من المهم ذكره، بكونه البرنامج الرئيسي لوزارة التربية والتعليم لمسح ومراقبة ظواهر العنف في جهاز التعليم. وتشمل صيرورة العمل في هذا البرنامج تحديداً ومسحاً للاحتياجات في مجال المناخ المدرسيّ بواسطة الاستطلاعات، ومراقبة المدارس، ومجموعات تركيز وتحديد الطلاب الجُناة والضحايا. ولاحقاً يتِمُّ تحديد مواعيد لمناقشة قضية المناخ المدرسي في الطاقم الإداري للمدرسة، ويتمُّ وضع خططِ تدخُلٍ مع الحفاظ على الحوار مع جميع الأطراف في المدرسة. وبعد ذلك يتمُّ تنفيذ البرامج المُقررة، حيث تُقَدِم وزارة التربية والتعليم عدداً من البرامج للمدارس وفقاً لاحتياجاتها. تَطمَح الوزارة إلى نشر برامج التدخل المدرسي

وتقييم العملية من خلال إعادة تقييم المناخ المدرسي (وزارة التربية والتعليم، 2019).

بالإضافة إلى ذلك، هناك عددٌ من البرامج المدرسية التي تشكل جزءاً من البرنامج القومي للأطفال والشبيبة المعرَّضين للخطر 360، تساهم أيضاً بمكافحة العنف (موقع برنامج 360). يتمُّ تشغيل البرنامج بالتعاون مع خمس وزاراتٍ حكومية، وقد أثبت خلال السنوات الأخيرة نجاحه في تقليل عدد الأطفال والشبيبة المعرضين للخطر (מוניקנדם-גבעון, 2019). تتعامل البرامج المقدمة ضمن البرنامج القومي مع مجموعةٍ متنوعة من الموضوعات: مثل التوظيف، المساهمة الاجتماعية والمزيد، كما وتتعامل مع العنف بشكلٍ مباشر بواسطة المدارس. وقد تمّ العثور على عدد من هذه البرامج في قاعدة بيانات البرنامج، ولكن ليس واضحاً ما هو نطاق أنشطتها بشكلٍ عام، وفي المجتمع العربي بشكل خاص. أهداف البرامج التي وُجِدَت، كما تبيَّن من صفحاتها في قاعدة بيانات البرامج، هي تحسين الإشراف في المدارس ومنع العنف، والعثور على الشبيبة المعرّضين لخطر التسرّب من المدارس، ويُظهرون سلوكيات محفوفة بالمخاطر أو لديهم مشاكل عاطفية وسلوكية صعبة، ومنحهم إطاراً يشمل العمل في أوقات الفراغ، والاستشارة، والدعم أو العلاج. وتكتسبُ هذه البرامج أهميةً كبيرة لكونها تتعامل مع شبيبة معرضين لخطر اللجوء للعنف او أظهروا بالفعل سلوكيات عنيفة، ومن المرجح بشكلٍ كبير بأن يلجأوا للعنف أو التوجه للجريمة في وقت لاحقٍ من الحياة.

إحدى البرامج الجديرة بالذكر في إطار البرنامج القومي 360، والذي يعمل بالتعاون مع وزارة الأمن الداخلي، هو برنامج مرشدي الحماية. في الواقع، هو برنامجٌ لتعزيز الرقابة في المدارس وليس برنامجاً يشملُ مضامين لتمريرها، ولكنّه يعمل في المدارس وخَضَع لتقييم، لذلك من الجدير ذكره في هذه اللمحة.

يعمل في إطار هذا البرنامج راشدون يشكّلون عاملاً سُلطَوياً إضافياً في المدرسة، وذلك لمساعدة المنظومة للتعامل مع العنف والسلوكيات الخطيرة الأخرى (הילמן, 2019). يقوم مرشدو الحماية بتكثيف النظام المدرسي للوقاية من العنف، ومن المُفترض أن يكونوا شخصيات مهمة بالنسبة للطلاب. وهم متواجدون في أماكن مختلفة في المدرسة، ويتدخلون بأحداث العنف لمنع التصعيد قبل وأثناء الحدث، والإبلاغ عن الأحداث التي ينكشفون إليها.

وقد وُجِدَ بأنَّ أغلبية الطاقم التعليمي راضون عن عمل مرشدي الحماية ومساهمتهم، وقد تمّ التعبير عن الرضا أيضاً في المجتمع غير اليهودي (هكذا في المصدر)، ولكن تمّ تسجيل اختلافات، حيث وافق المجتمع غير اليهودي بنسبةٍ كبيرة على قيام المرشدين بتوثيق حوادث العنف والمخاطر مقارنة مع المجتمع اليهودي (78.2% مقارنة مع 64.5%)، ومع كونهم يساهمون في دمج الطلاب في برامج تربوية غير منهجية بعد انتهاء اليوم الدراسي وفي العطل (71.5% مقارنة مع 53.5%).

ب. خطط خارجية للقضاء على العنف

يُعرَّف البرنامج الخارجي بأنه عملية مستمرة يتم تنفيذها من خلال مشاركة تربوية لجهة من خارج المدرسة، من القطاع الأول الذي يشمل الوزارات الحكومية والسلطات المحلية، والقطاع الثاني هو قطاع الأعمال - المنظمات الربحية أو التي تعمل في إطار المسؤولية الاجتماعية، ويشملُ القطاع الثالث منظماتٍ غير ربحية مثل الجمعيات والمؤسسات (صفحة بيانات البرامج في موقع وزارة التربية والتعليم). يمكن أن تنعكس المشاركة في إنشاء البرنامج وتخطيطه، ولكن ليس من الضروري بأن يتمّ تمريره للطلاب عن طريق مرشدين خارجيين.

تقدّم وزارة التربية والتعليم للمدارس آلاف البرامج التعليمية في مجالاتٍ متنوعة في قاعدة البيانات والتي من خلالها يمكن للمدارس أن تتعرّف على البرامج ونظرياتها. يجب أن تستوفيَ البرامج الموجودة في قاعدة البيانات معايير معينة يتمّ مراجعتها من قبل جهة من الوزارة، وهناك مساران للبرامج المعتمدة: الأخضر، ويتضمن برامج يرافقها مندوب عن وزارة التربية والتعليم، والأزرق الذي يعمل دون مرافقة مندوب عن الوزارة. ويتضمّن المسار الأحمر برامج لم يتم اعتمادها في المؤسسات التعليمية. البرامج متاحة لاختيار المدراء والطاقم التربوي في المدارس، ويعتمد تمرير البرامج أيضًا على قدرة المدارس من حيث القابلية والميزانية والبنية التحتية.

تُصنف البرامج في قاعدة البيانات حسب "الفئة" أو الفئات التي تستهدفها، من بين خمس فئات: يهودية، عربية، درزية، بدوية، وشركسية. أجرينا تصنيفاً لاختبار البرامج التي تتعامل مع العنف، وفقًا لكلمات بحث، ووجدنا 76 منها مخصّصة لكلٍّ من المجتمع اليهودي والمجتمع العربي أو البدوي، و49 مخصصة للمجتمع العربي أو البدوي، ولكن ليست للمجتمع اليهودي. هذا تقسيم مهم، لأن البرامج التي تمّ تحديدها على أنها مخصصة أيضاً للمجتمع اليهودي ليس بالضرورة أن تكون ملائمة لغويًا وثقافيًا للمجتمع العربي أو البدوي.

يتم تحديد الفئة التي خصصت لها تلك البرامج من قِبَل جهة خارجية تُرفق البرنامج لقاعدة البيانات، وليس من قِبَل جهةٍ في وزارة التربية والتعليم. تمّت الإشارة في عدد من البرامج إلى أنه وبالرغم من إمكانية تمرير البرنامج أيضاً في المجتمع العربي، إلا أنه مكتوب ويُمَرّر باللغة العبرية فقط. ما قد يجعل من الصعب للغاية تمريره فعليًا في المجتمع العربي. كما وتمّت الإشارة في صفحات عدد من البرامج إلى أنها مترجمة.

كل برنامجٍ موجودٍ في قاعدة البيانات مرفقٌ معه وصف في عدة سطور، ومع بند للهدف الرئيسي للبرنامج، ومع علاماتٍ تحتوي على كلمات بحث دالة للبرنامج، ووفقًا لهذه البيانات تمّ تصنيف البرامج للمراجعة. تُظهِر المادة بأن هناك عدة أنواع من البرامج المتعلقة بظاهرة العنف. مبدئياً، يمكن اعتبار كلّ برنامج تعليمي غير منهجي ويعمل بعد ساعات الدراسة العادية جزءاً من مكافحة العنف لأنه يوفر إطارًا ونشاطًا ترفيهيًا للشبيبة، لكن في هذه اللمحة اخترنا التركيز على البرامج المخصصة لمكافحة ظاهرة العنف بشكلٍ مباشر، وبشكل علني ومباشر يكون أحد أهدافها أو نتائجها هو الحدُّ من العنف أو منعه.

تبَيَّنَ أن من بين 49 برنامجاً مُخَصصاً للمجتمع العربي أو البدوي، في 19 منها تكون أحد المواضيع التالية المتعلقة بالعنف في جوهرها: العنف، وضبط النفس، والضبط العاطفي، تقبُل الآخر، الوساطة وحل النزاعات، والتعامل الصحيح كضحايا للعنف. تعتمد بعض هذه البرامج، وفقًا للنص، على نظرياتٍ وطرق نفسية مثل التحليل النفسي والعلاج الإدراكي السلوكي (NLP) - (CBT) والمزيد. ومن بين هذه البرامج هناك لغة الإصغاء-اليقظة للعمل مع الأطفال والشبيبة، والنمو معاً والعمل المشترك— والاستفادة من المناخ المدرسي.

في البرامج الثلاثين الأخرى، يُثار موضوع العنف، ولكن كواحد من عدة مواضيع، على سبيل المثال درس واحد عن العنف من بين عدد كبير من الدروس. ومن الأمثلة على هذه البرامج من قاعدة البيانات هي القيادة الشابة لمجتمع آمن، والقيادة من أجل التغيير الاجتماعي، والقيادة الرقمية (التمكين الشخصي وتعزيز القيادة). بدلاً من ذلك، في بعض هذه البرامج، يُثار موضوع العنف في المضمون، ولكنّ محور البرنامج هو نشاط آخر، عادةً ما تكون أنشطة رياضية مثل كرة القدم أو السباحة أو فنون الدفاع عن النفس، ولكن أيضًا هناك أنشطة أخرى مثل التصوير أو الفن. ومن بين هذه البرامج: "الفن مُتعة"، "نركل الكرة نركل العنف"، و"السباحة والرياضة جسر للتعليم". وأيضًا، من بين هذه البرامج الـ 49، هناك 3 برامج تتعامل مع العنف الجنسي، و5 برامج تتعامل مع العنف والشغب عبر شبكات التواصل الاجتماعي.

من بين الـ 76 برنامجًا المُخصصة لكلٍّ من المجتمع اليهودي والمجتمع العربي أو البدوي، فإن التقسيم متشابه نسبيًا، حيث يتعامل 28 برنامجًا مع القضايا المتعلقة بالعنف في جوهرها، وفي 47 موضوعاً المتعلقة بالعنف فإنها تطرح سوياً إلى جانب قضايا أخرى. 9 من هذه البرامج تتعامل مع العنف والتنمّر عبر شبكات التواصل الاجتماعي، و5 مع العنف الجنسي.

على الرغم من وجود مجالٍ لتحديد نطاق نشاط كل برنامج، إلا أنه لم يتم تحديده في قسم كبير منها، ويرجع ذلك جزئيًا إلى أنه مقياس متغير وديناميكي يتأثر أيضًا بالطلب. بالإضافة إلى ذلك، يُضاف النطاق عند إدخال البرنامج في المنظومة، بحيث لا يمكن معرفته عمليًا حتى في الأماكن التي يتم فيها تمييزه، في الواقع، لا توجد متابعة واضحة لأنشطة البرامج في المدارس من قبل الوزارة، أيضًا بسبب النطاق الهائل للبرامج التعليمية. يختلف طول البرامج، ولكن وفقًا للصفحة الرئيسية لقاعدة البيانات، هذه ليست تدخلات لمرة واحدة، إنما مستمرة. كما أن هناك برامج تتضمن إرشاداً للمعلمين أو أولياء أمور الطلاب أيضًا، وأخرى تعمل مع الطلبة فقط. وقد تمَّ إدخال قسم من البرامج لقاعدة البيانات في بعض الأطر، مثل برنامج التحدي للتعليم غير الرسمي في المجتمع العربي، أو التعليم غير الرسمي العادي، أو برنامج الاحتواء والاندماج التابع لوزارة التربية والتعليم.

تَبَيّنَ منذ السنوات الأولى للبرامج بـأن معظم البرامج بدأت نشاطاتها في السنوات الاخيرة، ما قد يشير إما إلى معدل التغيير المرتفع للبرامج في قاعدة البيانات، أو زيادة في عدد البرامج التي تقدّمها وزارة التربية والتعليم في السنوات الأخيرة، وربما بسبب برامج التحدي.

من ناحية الميزانية، وكما لوحظ في الفصل الأول من هذه اللمحة، لم يتم تحويل الأموال المخصصة لبرنامج تحديات التعليم غير المنهجي في المجتمع العربي بالكامل، لذلك ومن الواضح أنه كان بالإمكان فعل المزيد لمكافحة ظاهرة العنف. ولكن عند تحليل خطط مكافحة العنف التي تمّت مناقشتها هنا، من الصعب التحديد بسهولة ما إذا كانت "كافية". ومما يزيد الأمر تعقيدًا أنه لا يوجد العديد من البرامج الشاملة لمكافحة العنف ومنع الالتحاق بالجريمة، ومعظمها تلبي حاجة جزئية للنضال ضدَّ هذه الظاهرة. على سبيل المثال، أحد البرامج الذي يمنح القيم المناهضة للعنف يوّفر الدعم النفسي، وآخر يوّفر عملاً في ساعات الفراغ، وبرنامج يعمل فقط مع الطلبة، ولكن ليس مع طواقم التعليم في المدارس، وما إلى ذلك. ومع هذا، يمكن ملاحظة الأماكن التي ينبغي تحسين منظومة البرنامج فيها.

يبدو أنه في تعامل الدولة ووزارة التربية والتعليم من خلال البرامج الخارجية، لا توجد تطرقٌ كافٍ إلى أنّ هذه المشكلة هي حاجة ملحّة للمجتمع العربي بسبب ارتفاع معدلات العنف والجريمة فيه، حيث إن الكثير من مرتكبي الجرائم هم من الشباب الذين تركوا نظام التعليم الإسرائيلي. في عام 2019، كان من الممكن ملاحظة استجابة معينة من وزارة التربية والتعليم على زيادة عدد حوادث العنف في المجتمع العربي، جاء ذلك على شكل ترجمة برنامج يتضمن محتوى وأنشطة للطلبة الذين خضعوا أو من المقرّر أن يخضعوا لبرنامج "المهارات الحياتية" في ساعة المُربي.

ولكن مثل هذا الرد لا يعالج حدّة الموجة العنيفة التي تجتاح المجتمع العربي في إسرائيل. بالإضافة إلى ذلك، وفي ضوء مشاكل الميزانية والبنية التحتية وتعارضها مع الاحتياجات الأخرى، لا يمكن معرفة كم تستطيع المدارس في المجتمع العربي استخدام البرامج بشكلٍ فعليّ. يعتبر أي برنامج يتعامل مع الحد من العنف أو منعه مهمًا في النضال ضدّ هذه الظاهرة، ولكن حقيقة أنّ المدارس غير مطالبة بتمرير برامج منع العنف والجريمة، أو على الأقل عددًا من البرامج الرئيسية، قد تضعف الجهود المبذولة للقضاء على العنف، خاصةً عندما لا يكون هناك متابعة لاستخدام البرامج. بالإضافة إلى ذلك، يبدو أن البرامج تتعامل في الغالب مع العنف بين الشبيبة وتركّز بشكل أقل على منع الشبيبة من الانضمام إلى المنظمات الإجرامية أثناء وبعد التخرج من المدارس الثانوية.

ظهرت مشكلة رئيسية أخرى في قاعدة البيانات وهي عدم وجود تقييمٍ ومتابعة لتأثير البرامج. على الرغم من وجود خانة خاصة في صفحة كلّ برنامج تتضمّن مساحةً للتقييمات الخاصة به، إلا أنّ هذا المكان فارغٌ في صفحات جميع البرامج، ولا يوجد متابعة لنجاح ومدى التزام هذه البرامج بالأهداف من قبل وزارة التربية والتعليم أو من قبل المدارس، وعلى الرغم من أنّ وزارة التربية والتعليم تتابع المناخ المدرسي ومستويات العنف، إلا أنّها لا تتابع بطريقة خاضعة للرقابة تأثير البرامج التي تديرها بنفسها. هناك العشرات من البرامج التي تتعامل مع ظاهرة العنف قد يكون لها قدرة مكافحة العنف، ولكن بدون تقييم أكثر تركيزًا لأنشطتها، لا يمكن معرفة ما إذا كانت تعمل، وما هي نقاط قوتها ونقاط ضعفها.

كما أنَّ استبيانات الرضا من طواقم التعليم في المدارس -إن وُجِدَت- غير كافية. وبالتالي، وعلى الرغم من وجود العديد من البرامج التي على ما يبدو تتعامل مع قضية العنف، إلا أنه من غير الممكن معرفة ما إذا كانت تصل الى أهدافها عندما لا يكون لديها أهداف محددة، وعلى أي حال لا يتم تقييمها.

ترتبط مشكلة التقييم بحقيقة أن البرامج تأتي من مصادر خاصة وليس من وزارة التربية والتعليم نفسها. ما يتيح اقتحام المجال إلى حدٍّ ما، ويمكن أن يشير إلى أنّ الدولة تتخلى عن جزء من مسؤوليتها للتعامل مع مشكلة العنف، وتركها لمنظمات خارجية. يمكن لوزارة التربية والتعليم الإشراف على أنشطة البرامج بشكلٍ أفضل عندما يتعلّق الأمر ببرامجها، وعندما يتعلق الأمر بالبرامج الخارجية يجب القيام بمتابعة وتقييم فعالٍ لأنشطتها، وهو أمر غير موجود حاليًا.

يمكن ملاحظة أنّ بعض البرامج تأتي من منظمات أو جهات من المجتمع العربي، وهي حقيقة تستحق الترحيب. ومع ذلك، بالنسبة لمعظم البرامج من غير الواضح مدى ملاءمتها من ناحية ثقافية للمجتمع العربي. في كثير من الأحيان، كانت الطريقة التي يتّخذها مشغلو البرامج الخارجية هي ترجمة للمحتوى، دون التطرّق بعمق إلى الخصائص الثقافية والاجتماعية الخاصة بالمجتمع العربي، وإلى حقيقة أن مستوى العنف في المجتمع اليهودي أقل بكثير، وبالتالي فإن تحدياته مختلفة. يتمتع المجتمع العربي في إسرائيل بخصائص ثقافية واجتماعية واقتصادية فريدة، بالإضافة إلى العديد من التحديات التي لا تتوافق مع التحديات التي يواجهها المجتمع اليهودي.

تشدّد البرامج الملائمة ثقافيًا الفجوة الشاملة بين الدولة ومواطنيها العرب، وحقيقة أن الدولة، في تعاملها مع المجتمع العربي ، غالبًا لا تشارك في عملية صنع القرار المسؤولين العرب، ولا تأخذ بالحسبان مواقف المواطنين العرب. بينما توجد في العديد من البلدان حول العالم برامج مدرسية لمنع العنف بين الأقليات، والتي تعكس الخصائص الفريدة للأقلية، فإن دولة إسرائيل متخلّفة في هذا السياق.

مُلَخَّص

عُرضت في هذا الفصل البرامج المدرسية للتعامل مع العنف بين الشباب. يمكن ملاحظة بأن هناك محاولة للحدّ من الظاهرة ومنعها بعدّة طرق، ولكن ومن خلال مسح البرامج الخارجية ظهرت العديد من المشاكل التي قد تجعل من الصعب التعامل معها وتحقيق الهدف منها. إحدى المشاكل الرئيسية هي حقيقة شُحُّ مراقبة جودة البرامج، وضعف التقييم المنظّم لتأثير البرامج، وبالتالي لا يمكن معرفة ما إذا كانت هذه البرامج تحقّق أهدافها أم لا. مشكلة أخرى هي أنه من غير الواضح ما هو عدد البرامج التي تتناسب مع ثقافة المجتمع العربي من بين البرامج الموجودة، وحتى ما إذا كانت مترجمةً إلى اللغة العربية. ايضاً، لا يبدو أنّ الدولة تستغلُّ الإطار المدرسي كأداةٍ إضافية في مكافحة العنف والجريمة في المجتمع العربي في السنوات الأخيرة، والتي غالبًا ما يشارك فيها شباب خريجون من نظام التعليم.

فصل 3: توصياتٌ لتحسين التَّعامل مع ظاهرة العنف والجريمة بين الشبيبة في المجتمع العربي

عرضنا في الفصل السابق البرامجَ المدرسية للتعامل مع ظاهرة العنف في المدارس في المجتمع العربي. سنعرض في هذا الفصل توصيات لتحسين هذا التعامل من خلال مجموعة برامجٍ للقضاء على العنف، نتيجة للمشاكل التي أثيرت في الفصل السابق. كما يتضمن هذا الفصل عدداً من التوصيات التي تتضمن أيضاً التوجيه لبرامج ناجحة من جميع أنحاء العالم معروضة في ملحق هذه المراجعة.

الفتيان العرب: الصورة الناشئة عن شخصية الفتيان العرب الأولاد هي خطيرة: فهم أقل استحقاقاً لشهادة البجروت، وأكثر تسرباً من المدارس، وهم يشكّلون أغلبية الفتيان المعرّضين للخطر، ويتعاطون المخدرات بشكلٍ أكبر من غيرهم. وفي ضوْء هذه المعطيات فلا غرابة أن يصل بعضهم الى التقاعس والجريمة والعنف في مرحلة الشبيبة المبكرة. لذلك، فإن هذه الفئة تحتاج اهتماماً وانتباهاً خاصيْن في إطار الحرب على الجريمة في المجتمع العربي.

التقييم والقياس: لا تملك معظم البرامج معايير واضحة وقابلة للقياس لتقييم نجاحها، وفي بعض الأحيان لا يوجد نشرٌ شفاف لأيّ تقييم لها. البرامج التي لا تحتوي معايير للتقييم تضعفُ قدرة التعلم والتطور ولا تسمح بفهم ما إذا كانت تساعد حقًّا وتحقق أهدافها.

التقييم الداخلي الذي تجريه المنظمة المشغلّة أو استبيان الرضا غير كافيين. يجب على الدولة ووزارة التربية والتعليم تحسين نظام تقييم البرامج التي تعمل من خلال قياس تأثيرها. هناك العديد من البرامج الخارجية، ليس فقط بهدف القضاء على العنف، وبدون قياس التأثير، من الصعب معرفة مدى مساهمتها في تحقيق الأهداف، وقد تكون الطواقم التعليمية راضيةً بشكلٍ كبير عن برنامج معين، لكنه لا يلبّي أهدافه على الإطلاق. إذا لم يكن من الممكن قياس تأثير جميع البرامج، فمن المهم على الأقل قياس تأثير البرامج التي يكون العنف في صميمها. لاحقاً، إذا تبيّن أن برنامجًا معينًا فعال بشكلٍ خاص، فيمكن اعتماده وجعله برنامجًا إلزاميًا في المدارس والبلدات التي فيها مستوى العنف مرتفع.

إحدى الطرق الممكنة لتحسين تقييم وقياس البرامج التعليمية في التعاون مع مؤسسات التعليم العالي، ويتم مثل هذا التعاون في العديد من البلدان حول العالم. على سبيل المثال، تدير جامعة شيكاغو معاهد بحثية تسمى (Crime Lab, Education Lab)، وما إلى ذلك، وهي تعمل بالشراكة مع البلدية ومنظمات المجتمع المدني التي تدير برامج للحدّ من العنف في المدينة، ومن خلال البحث المستمر والمراجعة المستمرة تساهم في تحسين البرامج عامًا بعد عام (Lansing & Rapoport ، 2016). يمكن لمثل هذا التعاون أن يحدث أيضًا في إسرائيل، وله القدرة على تعزيز أهداف الدولة ووزارة التربية والتعليم، فضلاً عن تطوير البحث في الجامعات.

برامج مُلائمة ثقافيًا: كما لوحظ في الفصل السابق، من الصعب تحديد مدى ملاءمة البرامج الحالية ثقافيًا للمجتمع العربي. تتمثل إحدى طرق مكافحة ظاهرة العنف والجريمة في مجتمع معين في البرامج المُكيّفة ثقافيًا، وليس البرامج المترجمة فقط.

تُقدم العديد من البلدان في جميع أنحاء العالم برامج تعليمية وبرامج لمنع العنف بين الأقليات، تكون الأقلية قد طوَّرتها وقامت بنقلها، مثل برنامج Young Mob Australia لشباب السكان الأصليين (Young Mob

(Leadership Project: Asutralia ، 2016) ، المُبَيَن في الملحق، وهناك برامج أخرى حول العالم. لدى مثل هذه البرامج الإمكانية لتحقيق أهدافها بسبب تفهم الناس من مجتمع معين لخصائصها والعوامل التي يمكن أن تضعف فرص نجاحها. تمتلك هذه البرامج القدرة على أن تزيد من تماهي الطلبة وبالتالي المساهمة في نجاحها، مع تعزيز انتمائهم إلى الدولة عندما يشعرون أنها تتحدث إليهم "بلغتهم".

في كثير من الأحيان في دولة إسرائيل، يتم اتخاذ القرارات التي تهمُّ المجتمع العربي بشكلٍ مباشر دون إشراك المواطنين العرب في ذلك. يبدو أن بعض البرامج الخارجية للمجتمع العربي تم تطويرها من قبل عناصر أو منظمات أو متخصصين في المجتمع العربي نفسه، وهذا أمر مهم للغاية، سواء من حيث جودة البرنامج وقدرته على إحداث تغيير إيجابي، وأيضاً لانها فرصة لتطوير العرب في إسرائيل وتعزيز العلاقة بين المجتمع العربي والدولة.

المجتمع البدوي: لا تتطرق هذه اللمحة بشكلٍ خاص للشبيبة في المجتمع البدوي، على الرغم من أنّ المعطيات تخصهم، بشكل كبير جداً أحياناً، وعلى الرغم من أنّ برامج مكافحة العنف تعمل أيضًا في هذا المجتمع. يتَّسم المجتمع البدوي في النقب بخصائص فريدة تميزه في عدة جوانب عن المجتمع العربي في إسرائيل، على سبيل المثال، اقتصاديًا، من حيث جودة البنية التحتية، والعديد من الخصائص الأخرى. لأن آثار وجريمة العنف منتشرة فيه أيضًا، هناك حاجة إلى مزيد من الابحاث والبيانات لفهم وضع الشبيبة البدوية وإجراء تعديلات على البرامج الحالية أو تقديم برامج تلبّي احتياجات هذا المجتمع في مجال العنف بين الشبيبة.

تغيير التوجه - الجريمة وليس العنف فقط: في ضوْء المستويات المرتفعة للعنف والجريمة في المجتمع العربي، هناك وعي بحالة الطوارئ بين شرائح المجتمع العربي. وفي ضوء مراجعة البرامج القائمة، يبدو أن الدولة ووزارة التربية والتعليم لا تأخذان هذا الوضع في الحسبان. تتعامل العديد من برامج الوزارة مع ظواهر العنف بين الشبيبة على وجه التحديد، مع عدم وجود تركيز كافٍ على حقيقة أن جزءًا كبيرًا من نشاط المنظمات الإجرامية في المجتمع العربي يتمُّ من قبل الشباب المتسرّبين أو الخريجين، وبعضهم في سن مبكرة جدًا، في سنوات التخرج، والعديد من الأطفال في سن مبكرة هم ضحايا لهذا العنف.

يمكن للدولة التأثير، بل وأن تؤثر من خلال نظام التعليم ليس فقط على الأشياء التي تحدث في المدارس، ولكن على الطلاب والمجتمع بشكل عام. إنَّ مسؤولية مكافحة ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي لا تقع فقط على عاتق وزارة التربية والتعليم، ولكن يجب على الدولة ويمكنها أن تفعل المزيد في نظام التعليم، ليس فقط بسبب الإمكانات الكبيرة للتأثير بين الشبيبة، ولكن أيضًا لأن الشبيبة في نظام التعليم لا يزالون ضمن الإطار الذي تشرف عليه الدولة ويجب استغلال ذلك.

يتوجب على الدولة تغيير توجهاتها والعمل لمنع الشبيبة من اللجوء إلى العصابات والمنظمات الإجرامية ليس فقط أثناء التعليم، ولكن أيضًا بعد التخرج. تقدم العديد من الدول برامج مدرسية تهدف إلى منع العنف بين الطلبة حتى عندما يكونون خارج المدرسة وبعد ذلك في الحياة. مثل هذه البرامج، تَتَوَجه بشكل خاص للشبيبة المعرّضين لخطر العنف والجريمة، ولها أهمية خاصة في الأماكن التي يتم فيها تجنيد المراهقين والشبيبة في العصابات والمنظمات الإجرامية، ويرجع ذلك جزئيًا إلى الخصائص الاقتصادية والاجتماعية مثل الفقر ونقص فرص العمل. هناك عدد غير قليل من الأمثلة للبرامج الناجحة من جميع أنحاء العالم لمنع الانضمام إلى عصابات الجريمة، مثل برنامج (NPP El Salvador) المُبَيَن في الملحق، والذي كان له نتائج إيجابية للغاية (Rivera ، 2019).

حيازة السلاح: تشكّل النسبة العالية من الشبيبة العرب الذين يحملون السلاح خارج وداخل المدارس عامل خطرٍ لمزيد من العنف الشديد، وقد يشير إلى تسلل عناصر إجرامية إلى المدارس. كما أنه يعزّز الادعاء بأن هذه حرب على الجريمة خارج حدود المدرسة وليس فقط بالعنف في المدرسة. لذلك، هناك حاجة إلى الممارسة والتدخل في هذا المجال على وجه التحديد، وربما يكون برنامجٌ بالتعاون مع وزارة الأمن الداخلي مفيدًا في هذه الحالة.

عامل تكاملي: ينقسم نشاط الدولة للقضاء على العنف والجريمة بين الشبيبة في المجتمع العربي بين عدد من جهات وزارية، عادة بدون تنسيق، ويبدو أنه لا يوجد جهة واحدة تنسّق لمحاربة العنف ولا توجد خطة شاملة لها. في ضوء تحوّل مشكلة العنف إلى مشكلة مُلِحّة، خاصة بين الشباب، يجب تعزيز التنسيق بين الجهات المختلفة، ويجب تعيين جهة للتنسيق ويشمل التعاون بين الجهات المختلفة التي تكافح ظاهرة العنف والجريمة في مرحلة المراهقة، ربما كجزء من خطة شاملة وأن تكون هناك ثقة في الكفاح الكامل ضدَّ ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي في إسرائيل.

برامج إجبارية شاملة وليست اختيارية: إنّ ظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي شديدة وواسعة الانتشار، ولا ينبغي ترك علاج هذه الظاهرة في حالة الشبيبة لاختيار مديري المدارس والطواقم التربوية الخاضعين لعدد كبير من التحديات التي يواجهونها. حقيقة أن هناك اقتراحاً للبرامج هو أمر إيجابي، ولكن نظرًا لأن المشكلة تتجاوز أيضًا جدران المدارس، فإن الحاجة إلى القضاء عليها تعود إلى الدولة، وينبغي النظر في تعزيز عددٍ من البرامج الإلزامية للقضاء على العنف ومنع السلوك الإجرامي. وفي حين أن معظم البرامج الحالية التي تتعامل بشكل أساسي مع المحتوى وتتضمن الأنشطة المتعلقة بظاهرة العنف، غالباً مع جميع الطلاب، هناك حاجة إلى برامج توفر، بالإضافة إلى ذلك، غلافاً اجتماعيًا وعلاجيًا واسعًا للشبيبة المعرّضين لخطر كبير للتصرّف بعنف. مثال على برنامج شامل وناجح هو برنامج (Becoming a Man) الذي يعمل في مدارس في شيكاغو ومدن أخرى في الولايات المتحدة، مُبَيَّن في الملحق (Lansing & Rapoport ، 2016).

دعم الطواقم التعليمية: في مجتمع فيه مستويات عالية من الجريمة والعنف تشمل أحيانًا نزاعات عائلية وفئوية وانتقاماً متبادلاً، تحتاج المدارس والمعلمون أيضًا إلى الدعم عندما يتعلق الأمر بمعالجة قضايا العنف داخل المدرسة وخارجها. لا يوجد أي دليل على أن وزارة التربية والتعليم لديها مثل هذه الخطة أو أنها تفكر في هذا الاتجاه، مما يحدُّ بشدة من قدرة المنظومة وأفرادها في القضاء على العنف دون المخاطرة إلى حدٍ ما. يجب أن يأتيَ الدعم أيضًا في شكل مرافقة مهنية للطواقم التربوية التي تتعامل أيضًا مع المستوى العالي من التعقيد في معالجة العنف بين الشبيبة في مجتمع أصبحت فيه المنظمات الإجرامية مهيمنة.

مُلَخَّص

أشارت هذه اللمحة إلى عدد من المشاكل في التعامل مع ظاهرة العنف في المدارس وظاهرة العنف والجريمة في المجتمع العربي بشكل عام، في إطار البرامج المدرسية، وتوصيات لتحسين التأقلم معها. يتطلب تنفيذ التوصيات استثمارًا للموارد، ولكن يمكن أن يؤتي ثماره على المدى الطويل. أولاً، لأن عملية تقييم ومراجعة البرامج الحالية يمكن أن تزيد من فعالية ونجاح البرامج وتمنع استخدام البرامج غير الفعالة أو التي لم تظهر درجة معينة من النجاح.

ثانيًا، نظرًا لأن عددًا محدودًا من البرامج الإلزامية الناجحة والمصممة ثقافيًا والمركزة بواسطة عامل واحد يمكن أن تكون أكثر فاعلية في القضاء على العنف من مجموعة البرامج الاختيارية الخارجية التي لا توجد هيئة إشراف عليها. ثالثًا، لأن الجريمة والعنف يأتيان بثمن باهظ، اقتصاديًا وفي الأرواح، من المجتمع العربي ودولة إسرائيل بشكل عام، والاستثمار الناجح في القضية في الوقت الحاضر يمكن أن يخفض هذا الثمن في المستقبل.

يعتبر الاعتراف بأهمية الاستثمار في الشباب في مكافحة العنف والجريمة خطوة في الاتجاه الصحيح، ولكن بدون نشاط وتخصيص موارد من قبل الدولة سيبقى فارغًا. الاستثمار الجيد من قبل الدولة في الشباب العربي أمر بالغ الأهمية للقضاء على العنف وتعزيز المجتمع العربي، وله القدرة على تقوية شعور الشباب العربي بالانتماء إلى الدولة.

قائمة المراجع

אגף ממשל וחברה, משרד ראש הממשלה, 2020. **המלצות ועדת המנכ"לים להתמודדות עם הפשיעה והאלימות בחברה הערבית: מסמך מדיניות מסכם**. ירושלים: משרד ראש הממשלה.

אלמו-קפיטל, ג'רי. 2020. **מסמך רקע לדיון בנושא פשיעה ואלימות בקרב בני נוער בחברה הערבית**. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

הילמן, דנה. 2019. **הערכת פעילותם של מדריכי מוגנות בבתי הספר 2018-2019: דו"ח ארצי**. המשרד לביטחון פנים והרשות למאבק באלימות בסמים ובאלכוהול.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 2020. **מורשעים בדין במשפטים פליליים, שנת פסק דין 2018**. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020. **שנתון סטטיסטי לישראל מספר 71**, לוח 2.3. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2020. **שנתון סטטיסטי לישראל מספר 71**, לוח 4.27. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המוסד לביטוח לאומי, מינהל המחקר והתכנון, 2018. **ממדי העוני והפערים החברתיים: דוח שנתי**. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.

המינהל לכלכלה ותקציבים. 2020. **עובדות ונתונים סטטיסטיים לשנת תש"ף**. ירושלים: משרד החינוך.

הראל-פיש, יוסי. 2019. נוער בישראל: **ממוצע סקר HSBC ישראל 2019**. תכנית המחקר הבינלאומי על רווחתם ובריאותם של בני נוער, אוניברסיטת בר אילן. לשכת המדען הראשי, המשרד לביטחון פנים.

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2020. **מיצ"ב תש"ף: מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית: נתוני אקלים וסביבה פדגוגית**. תל אביב: הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך.

הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך, 2019. **מיצ"ב תשע"ט: מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית: נתוני אקלים וסביבה פדגוגית**. תל אביב: הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך.

חדאד חאג' יחיא, נסרין, ואריק רודניצקי, 2018. **החינוך הבלתי פורמלי בחברה הערבית: חזון ומעשה**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

ינאי, גיא, הדס פוקס ונחום בלס, 2019. **לומדים יותר, נושרים פחות: מגמות נשירה בחטיבה העליונה**. בתוך דוח מצב המדינה 2019. ירושלים: מרכז טאוב.

כדורי, אריאל, וימית אלפסי, 2019. **בחינת יעילותן של תכניות התערבות בית ספריות למניעת אלימות, סמים ואלכוהול**. ירושלים: הרשות הלאומית לביטחון קהילתי.

לב-ויזל, רחל, וצבי איזיקוביץ', 2016. **אלימות כלפי ילדים ובני נוער בישראל: בין שכיחות לדיווחו. גורמים מעודדים מול גורמים מעכבים דיווחו**. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

מוניקנדם-גבעון, יסכה. 2019. **התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון 360**. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

מיעארי, סאמי, ונסרין חדאד חאג' יחיא. 2017. **חוסר מעש בקרב צעירים ערבים בישראל**. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

מרג'יה, רוזין. 2019. **מיניות בריאה ומניעת פגיעה מינית בחברה הערבית.** בתוך כן בבית ספרנו: חינוך לקידום מיניות הדדית ולמניעת פגיעה מינית, 2019. איגוד מרכזי הסיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית.

משרד החינוך, 2019. **התכנית המערכתית לקידום אקלים חינוכי מיטבי.** ירושלים: משרד החינוך.

סבו-לאל. רחלי, 2017. **ילדים ובני נוער בסיכון בישראל.** ירושלים: מכון מאיירס -ג'וינט-ברוקדייל.

עלי, נוהאד, 2014. **אלימות ופשיעה בחברה הערבית בישראל: קונספירציה ממסדית או פשיעה תרבותית?** המרכז היהודי, אוניברסיטת חיפה: חיפה. מרכז אמאן: המרכז הערבי לחברה בטוחה.

עלי, נוהאד, רות לוין-חן, ועולא נג'מי-יוסף, 2020. **אלימות, פשיעה ושיטור בחברה הערבית: מדד הביטחון האישי והקהילתי 2019.** יוזמות אברהם ומוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית.

עלי, נוהאד, ורות לוין-חן, 2020. **אלימות, פשיעה ושיטור בחברה הערבית: דו"ח הביטחון האישי והקהילתי - 2018.** יוזמות אברהם ומוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית.

Lansing, Jiffy & Erin Rapoport. 2016. **Bolstering Belonging in BAM and Beyond: Youth Guidance's Becoming a Man (BAM) Program Components, Experiential Processes, and Mechanisms.** Chicago, IL: Chapin Hill, University of Chicago.

Rivera, Reynaldo. 2019. **Preventing Youth Violence in El Salvador: A Relational Social Marketing Model.** In Galan-Ladero, M. Mercedes & Helena M. Alves (Ed), *Case Studies on Social Marketing: A Global Perspective* (pp. 195-204). Cham, Switzerland: Springer.

Young Mob Leadership Project: Asutralia, 2016.Australia: World Vision.

משרד החינוך. **תוכנית אתגרים לחינוך הבלתי פורמלי.** אוחזר מתוך https://pob.education.gov.il/MeydaHinuchi/Pages/etgarim.aspx

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים. **פרטי תכנית (מדריכי מוגנות).** אוחזר מתוך https://www.molsa.gov.il/ProjectShmid/IndexedProjects/Pages/NProgChldRiskDetails.aspx?ListID=93a3a026-93f8-4393-a946-7c44751d8661&WebId=928f76ea-f727-4136-85b3-2b4d736a2277&ItemID=419

משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, 2020. **עשור לתכנית 360.** אוחזר מתוך https://www.gov.il/he/departments/news/molsa-news-13-01-2020

ניצול התקציב, המרכז להעצמת האזרח. אוחזר מתוך http://budget.ceci.org.il/?fbclid=IwAR3Xw3rLKHbJlweIQpJ9DvrvchSrcvAPU4fm5xvm9vpCW7Jr#9QdwmMCR7ck

אתר תכנית Young Mob. אוחזר מתוך https://www.worldvision.com.au/youngmob

מאגר התכניות החיצוניות. אוחזר מתוך https://pob.education.gov.il/MeydaHinuchi/Pages/educational-programs.aspx

אתר שפ"י. אוחזר מתוך https://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/aklim/TochniotHitarvut.htm

مُلحَق

اسم البرنامج	الفئة المُستهدَفة	مُدة البرنامج	هَدَف البرنامج
Becoming a Man, شيكاغو	الشبيبة والشباب الأكثر عُرضة للعنف	سنة	الحَد أو تقليص العنف بين الشبيبة والشباب، المساعدة في التنقل من خلال ظروف الحياة
وصف/ مكونات البرنامج		**نتائج التقييم**	
يدير البرنامج مستشارون حاصلون على لقب ثانٍ على الأقل يتعرفون على المسؤولين في المدارس، وأحياناً يشتركون بانتظامٍ في اجتماعات طواقم المدرسة، ومن قبل المستشارين الذين يدعمون بشكل شامل عمليات تنمية الشباب، وبناء القدرات الاجتماعية والعاطفية وزيادة شعور الشباب بالسيطرة على حياتهم. يلتقي المرشدون بمجموعات من الطلاب أسبوعياً بشكل ثابت، على الأغلب في صف مخصص لذلك وأحيانًا في مكان عشوائي في منطقة المدرسة، وأحيانًا على حساب وقت المدرسة. القيم الأساسية للبرنامج هي النزاهة والمثابرة والتعبير الإيجابي عن الغضب والمسؤولية واحترام الأنوثة وتحديد أهداف الرؤية (Lansing & Rapoport, 2016).		تعزّز المشاركة من مثابرة الطلاب في الدراسات، وتساهم في زيادة العلامات، وتقلل من مشاركتهم في الجريمة وانخراطهم مع جهات تنفيذ قانونهم (Lansing & Rapoport ، 2016). يساعد البرنامج بخلق عادات سلوكية تتوافق مع الأعراف الاجتماعية والحفاظ عليها، وتعزيز شعور التأثير والقدرة على اتخاذ القرارات للمشاركين، وتطوير الذكاء العاطفي والتعاطف من خلال أداة سرد قصتهم الشخصية (Lansing & Rapoport ، 2016).	

اسم البرنامج	الفئة المُستهدَفة	مُدة البرنامج	هَدَف البرنامج
NPP (Niños Protagonistas Project)، السلفادور	شبيبة بأجيال 10-16 سنة	سنة	تقليص نسبة انخراط الشبيبة في العصابات.
وصف/ مكونات البرنامج		**نتائج التقييم**	
يُرَوِج البرنامج لثقافة الاحتواء والسلام بين الأفراد، ويشجع التغيير بين المتدربين من خلال أربع مراحل تصاحب جميعها في البدء: المراقبة المسبقة، والملاحظة، واتخاذ القرار، والحفاظ على البرنامج. تتضمن المرحلة الأولى تقييم الموقف وتحديد أهداف ومع تقدم المتدربين يتعلمون اتخاذ قرارات أفضل وأكثر صحة بالنسبة لحياتهم، وتحقيق الأهداف في ضوء عملية التعلم. يشمل البرنامج أيضًا تمكين الأسرة والمجتمع. يطور المرشدون والمتدربون علاقات شخصية، وبحسب تطور هذه العلاقات، هناك محاولة لتعزيز السلوكيات الإيجابية مثل التخطيط وإدارة الوقت وتحديد الأهداف. لاحقاً، تتم معالجة قضايا مثل العنف وتغيير السلوك بشكل مباشر. يتم توجيه المعلمين من قبل مختصين ويتم تجنيدهم على أساس تطوعي مقابل الحصول على رصيد دراسي، وقد تم تقديم إرشاد مجاني للطلاب في الجامعة طوال سنوات البرنامج. ميزة عقد الاجتماعات في المدرسة هي أنها تُشَكِل بيئة آمنة ومضمونة نسبيًا في السلفادور، حتى جيل 16 سنة، طالما أن التعليم إلزامي، على عكس الأماكن العامة التي عادة ما تهيمن عليها العصابات.		خفض البرنامج الانخراط مع العصابات بنسبة 75٪، وخفض نسبة الطلاب الذين يأتون إلى المدرسة مع سكين بنسبة 13٪ والسلوكيات العنيفة بنسبة 38٪ (Rivera, 2019). ووفق المعلمين وأولياء الأمور، فقد أفادهم البرنامج وأفاد أبنائهم على الصعيدين السلوكي والأكاديمي. كما كان هناك زيادة في الثقة بالنفس لدى المتدربين، وتحسن في القدرة على إدارة المشاكل والنزاعات وفي علاقتهم مع مجموعة المتشابهين. ووجد أيضًا أن البرنامج أفاد الموجهين أيضًا، من خلال تحسين قدراتهم الاجتماعية والعاطفية ومهاراتهم القيادية (Rivera, 2019).	

اسم البرنامج	الفئة المُستهدَفة	مُدة البرنامج	هَدَف البرنامج
Young Mob – First Nations Youth Program, استراليا	الشبيبة الأصليون	عشرة أسابيع	تمكين هؤلاء الشباب، الذين يعتبرون معرضين لخطر الجريمة، واستخدام المواد غير المشروعة وغير ذلك، حتى يتمكنوا من الاتصال بالعالم بثقة وتطوير روابط قوية داخل وخارج ثقافتهم ومجتمعاتهم.

وصف/ مكونات البرنامج	نتائج التقييم
يوفر البرنامج حيِّزا آمناً لدراسة ثقافتهم وهويتهم من منظور أن الهوية الثقافية (الأصلية) القوية والعلاقة بالدولة أمران ضروريان للرفاهية الشخصية والصحية والاجتماعية والعاطفية للشبيبة. ويساهم مقدمو البرنامج، وهم مواطنون أصليون أيضًا، في تعزيز شعور المتدربين بالانتماء واعتزازهم بالتقاليد الثقافية التي أتوا منها، ومساعدتهم على تنمية الثقة بالنفس. يعمل البرنامج على مستوى توسيع المعرفة وعلى مستوى تعميق العلاقة بثقافتهم، من أجل دعم تنميتهم الشخصية في وقت لاحق في الحياة والتعليم وسوق العمل. تتمثل إحدى الأدوات المثيرة للاهتمام في البرنامج هي مشاركة شيوخ المجتمعات في البرنامج، لخلق علاقة حيوية بين الأجيال تمكّن من نقل التقاليد والمعرفة (Young Mob Leadership Project: Asutralia, 2016).	وجد أن 80٪ من المشاركين في البرنامج على مر السنين أفادوا بتقوية هوياتهم الشخصية والثقافية، وأفاد الكثير منهم بمشاركة أكبر في المدارس وزيادة في ثقتهم بأنفسهم. بالإضافة إلى ذلك، أنشأ البرنامج شبكة من جهات الاتصال والشركاء الذين يساعدون المشاركين في البرنامج لاحقًا في حياتهم ويوفرون لهم المزيد من الفرص في التعليم والتوظيف والقيادة.

Program name	Target audience	Program duration	Program objective
Young Mob — First Nations Youth Program, Australia	Aborigine adolescents	Ten weeks	Empower these adolescents, who are considered at risk of crime, use of illicit substances and more, so that they face the world with confidence and develop strong ties within and outside their culture and communities.

Description / components of the program	Assessment findings
The program provides a safe space for the study of their culture and identity with the vision that a strong cultural (indigenous) identity and connection to the country are essential for the personal, social and emotional well-being of adolescents. The program facilitators, also Aborigines, contribute to strengthening the mentees' sense of belonging and pride in the cultural tradition from which they came, and help them develop self-confidence. The program works both to expand knowledge and deepen the connection to their culture, in order to support their personal development in education and employment later in life. One of the interesting tools of the program is the participation of community elders, which creates a vital intergenerational connection that enables the transfer of traditions and knowledge (Young Mob Leadership Project: Australia, 2016).	It was found that 80% of program participants over the years reported strengthening their personal and cultural identities, and many reported greater involvement in school and an increase in their self-confidence. In addition, the program has created a network of contacts and partners who help program participants later in life and provide them with more education, employment and leadership opportunities. Since its inception, the program has expanded due to its success to other districts in the country, and demand for the program is growing (Young Mob Leadership Project: Australia, 2016).

Appendix

Program name	Target audience	Program duration	Program objective
Becoming a Man, Chicago	Adolescents and youth found to be at higher risk for violence	A year	Prevention or reduction of violence among boys and young men, help navigating through difficult life circumstances.
Description / components of the program			**Assessment findings**
The program is run by counselors with at least a master's degree, who get to know school officials and sometimes even regularly attend school staff meetings. It uses counselors who comprehensively support the youth's development processes, build their social and emotional abilities and increase their sense of control over their lives. The counselors meet with groups of students on a weekly basis, usually in a designated classroom and sometimes at a random location on school grounds, sometimes at the expense of school time. The core values of the program are integrity, perseverance, positive expression of anger, responsibility, respect for femininity, and setting vision-based goals (Lansing & Rapoport, 2016).			Participation increases the students' persistence in their studies, contributes to an increase in grades, and reduces their participation in crime and their interaction with law enforcement agencies (Lansing & Rapoport, 2016). The program helps create behavioral habits that conform to and adhere to social norms, strengthens participants' sense of agency and decision making, and develops emotional intelligence and empathy through the tool of storytelling their own personal stories (Lansing & Rapoport, 2016).

Program name	Target audience	Program duration	Program objective
NPP (Niños Protagonistas Project), El Salvador	Adolescents ages 10-16	A year	Reducing the rate of involvement of adolescents in gangs.
Description / components of the program			**Assessment findings**
The program promotes a culture of interpersonal peace and inclusion, and encourages change among mentees through all four of the following stages: pre-observation, observation, decision, and maintenance. The first stage includes assessing the situation and setting goals, and as the mentees progress they learn how to make better and healthier decisions about their lives, and to meet their goals in light of the learning process. The program also includes empowerment of the families and community. Mentors and mentees develop personal relationships, and based on the progress in these relationships, there is an attempt to promote positive behaviors such as planning, time management, and goal setting. Then, issues such as violence and behavioral change are directly addressed. The mentors are mentored by experts and recruited on a voluntary basis in exchange for academic credit, and the university has been offered free training to students for the duration of the program years. The advantage of holding meetings in schools is that they are relatively safe and secure environments in El Salvador, until the age of 16, as long as education is compulsory, as opposed to public spaces that are usually dominated by gangs.			The program reduced gang involvement by 75%, reduced the proportion of students who come to school with a knife by 13% and violent behaviors by 38% (Rivera, 2019). According to teachers and parents, the program has benefited them and their children, both behaviorally and academically. There was also an increase in the self-confidence of the mentees, and improvement in their ability to manage problems and conflicts as well as their relationships with their peer group. In addition, it was found that the program also benefited the mentors, through improving their social and emotional abilities and leadership skills (Rivera, 2019).

Monnickendam Givon, Yiska. 2019. **The National Program for Children and Adolescents at Risk 360.** Jerusalem: Knesset, Research and Information Center.

Sami Miaari and Nasreen Haddad Haj Yahya. 2017. **Inactivity Among Arab Youth in Israel.** Jerusalem: The Israel Democracy Institute.

Marjieh, Rosin. 2019. **Sexual Health and Prevention of Sexual Assault in Arab Society.** In Within Our School: Education for the Promotion of Sexual Consent and the Prevention of Sexual Assault, 2019. Association of Rape Crisis Centers in Israel.

Ministry of Education, 2019. **The Education System Program for Promoting Optimal Educational Climates.** Jerusalem: Ministry of Education.

Szabo-Lael. Racheli, 2017. **Children and Adolescents at Risk in Israel.** Jerusalem: Myers-JDC-Brookdale Institute.

Ali, Nohad, 2014. **Violence and Crime in Arab Society in Israel: Institutional Conspiracy or Cultural Crime?** The Jewish Center, University of Haifa: Haifa. Aman Center: The Arab Center for Safe Society.

Ali, Nohad, Ruth Levin-Chen, and Ula Najami-Yosef, 2020. **Violence, Crime and Policing in Arab Society: Personal and Community Security Index 2019.** Abraham Initiatives and the Samuel Neaman Institute for National Policy Research.

Ali, Nohad, and Ruth Levin-Chen, 2020. **Violence, Crime and Policing in Arab Society: Personal and Community Security Index 2018.** Abraham Initiatives and the Samuel Neaman Institute for National Policy Research.

Lansing, Jiffy & Erin Rapoport. 2016. **Bolstering Belonging in BAM and Beyond: Youth Guidance's Becoming a Man (BAM) Program Components, Experiential Processes, and Mechanisms.** Chicago, IL: Chapin Hill, University of Chicago.

Rivera, Reynaldo. 2019. **Preventing Youth Violence in El Salvador: A Relational Social Marketing Model.** In Galan-Ladero, M. Mercedes & Helena M. Alves (Ed), Case Studies on Social Marketing: A Global Perspective (pp. 195-204). Cham, Switzerland: Springer.

Young Mob Leadership Project: Australia, 2016. Australia: World Vision.

Ministry of Education. Etgarim Program for Informal Education. Retrieved from https://pob.education.gov.il/MeydaHinuchi/Pages/etgarim.aspx

Ministry of Labor, Welfare and Social Services. Program Details (Protection Counselors). Retrieved from https://www.molsa.gov.il/ProjectShmid/IndexedProjects/Pages/NProgChldRiskDetails.aspx?ListID=93a3a026-93f8-4393-a946-7c44751d8661&WebId=928f76ea-f727-4136-85b3-2b4d736a2277&ItemID=419

Ministry of Labor, Welfare and Social Services, 2020. A Decade of the 360 Program. Retrieved from https://www.gov.il/he/departments/news/molsa-news-13-01-2020

Utilization of the State's Budget, Citizen's Empowerment Center in Israel. Retrieved from http://budget.ceci.org.il/?fbclid=IwAR3Xw3rLKHbJlweIQpJ9DvrvchSrcvAPU4fm5xvm9vpCW7Jr9QdwmMCR7ck#

Young Mob Program Website. Retrieved from https://www.worldvision.com.au/youngmob

The database of external programs. Retrieved from https://pob.education.gov.il/MeydaHinuchi/Pages/educational-programs.aspx

Psychological Counseling Service website. Retrieved from https://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shefi/aklim/TochniotHitarvut.htm

References

Government and Society Division, Prime Minister's Office, 2020. **Recommendations of the Executive Committee for Dealing with Crime and Violence in Arab Society: A Concluding Policy Document.** Jerusalem: Prime Minister's Office.

Elmo-Capital, Jerry. 2020. **Background document for a discussion on crime and violence among adolescents in Arab society.** Jerusalem: Knesset, Research and Information Center.

Hillman, Dana. 2019. **Assessment of the Activity of Protection Counselors in Schools 2018-2019: National Report.** The Ministry of Homeland Security and the Authority for Combating Violence in Drugs and Alcohol.

Central Bureau of Statistics. 2020. **Convicted in Criminal Trials, Judgment Year 2018.** Jerusalem: Central Bureau of Statistics.

Central Bureau of Statistics, 2020. **Statistical Abstract of Israel No. 71**, Table 2.3. Jerusalem: Central Bureau of Statistics.

Central Bureau of Statistics, 2020. **Statistical Abstract of Israel No. 71**, Table 4.27. Jerusalem: Central Bureau of Statistics.

National Insurance Institute, Research and Planning Administration, 2018. **Poverty and Social Disparity Indices: Annual Report.** Jerusalem: National Insurance Institute.

Administration for Economy and Budgets. 2020. **Facts and statistics for the year 2020.** Jerusalem: Ministry of Education.

Harel-Fisch, Yossi. 2019. **Adolescents in Israel: HSBC Israel Survey Average of 2019.** International Research Program on the Welfare and Health of Adolescents, Bar Ilan University. Office of the Chief Scientist, Ministry of Homeland Security.

National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020. **Meitzav 2020: School Efficiency and Growth Indices: Pedagogical Climate and Environment Data.** Tel Aviv: The National Authority for Measurement and Evaluation in Education.

National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2019. **Meitzav 2019: School Efficiency and Growth Indices: Pedagogical Climate and Environment Data.** Tel Aviv: The National Authority for Measurement and Evaluation in Education.

Haddad Haj Yahya, Nasreen, and Eric Rudnitzky, 2018. **Informal Education in Arab Society: Vision and Action.** Jerusalem: The Israel Democracy Institute.

Yanai, Guy, Hadas Fuchs and Nahum Blass, 2019. **Learn More, Drop Out Less: Dropout Trends in High School.** From the State Status Report 2019. Jerusalem: Taub Center.

Kadouri, Ariel, and Yamit Alfasi, 2019. **Examining the Effectiveness of School Intervention Programs for the Prevention of Violence, Drugs and Alcohol.** Jerusalem: National Authority for Community Security.

Lev-Wiesel, Rachel, and Zvi Eisikovits, 2016. **Violence Against Children and Adolescents in Israel: Between Prevalence and Reporting. Encouraging factors versus inhibiting factors in reporting violence.** Haifa: University of Haifa.

comprehensive social and therapeutic environment for adolescents at high risk of engaging in violence. An example of a successful comprehensive program is Becoming a Man (Lansing & Rapoport, 2016), which operates in schools in Chicago and other cities in the United States, and is presented in the appendix.

Support for teaching staff: In a society where there are high levels of crime and violence that sometimes involve family and intra-community conflicts and mutual revenge, schools and teachers also need support when it comes to addressing issues of violence in and out of school. There is no evidence that the Ministry of Education has such a program or has thought in this direction, which severely limits the ability of the system and its staff to act to eliminate violence without putting themselves at some risk. Support should also come in the form of professional guidance provided to the teaching staff who will also deal with the high level of complexity of dealing with violence among adolescents in a society where criminal organizations have become so dominant.

Summary

This overview has highlighted key issues in programs dealing with the phenomenon of violence in Arab schools and Arab society overall, and has proposed recommendations to improve them. Implementing the recommendations demands a significant investment of resources, but it is likely to pay off in the long term for a number of reasons. First, a process of review and assessment can enhance the efficiency and success of the programs and ultimately prevent the use of ineffective programs. Second, a small number of successful, mandatory, and culturally adapted programs that are centralized by one entity can be more effective in eliminating violence than a collection of external, elective programs with no close supervision. Third, crime and violence exact a heavy price, both economically and in human life, on Arab society and the State of Israel in general, and investing in this issue can lower the price in the future.

Recognizing the importance of investing in adolescents in the fight against crime and violence is a step in the right direction; however, without proaction and allocation of resources, it is meaningless. A significant investment from the State is critical for restoring personal security to Arab society, and it has the potential to strengthen the sense of belonging among Arab adolescents to the State of Israel.

education system, not only on things that happen in schools but also on students and society in general. The responsibility for fighting the phenomenon of violence and crime in Arab society doesn't only fall on the Ministry of Education, however the State should and can do more to make better use of the education system, not only because of its great potential for influence among adolescents, but also because the adolescents in the education system are still in State supervised institutions, which should be taken advantage of.

The State needs to change its approach and take action to prevent adolescents from turning to gangs and criminal organizations not only during their studies but also after graduation. Many countries offer school programs that aim to prevent violence among students even when they are out of school and later in life. Such programs, which cater specifically to adolescents at risk of violence and crime, are especially important in places where adolescents and youth are recruited to gangs and criminal organizations, in part because of socioeconomic characteristics such as poverty and lack of employment. There are quite a few examples of successful programs from around the world to prevent joining criminal gangs, such as the NPP program in El Salvador, presented in the appendix, which had very positive results (Rivera, 2019).

☞ **Weapon Carrying:** The high percentage of Arab boys who carry weapons outside and inside school facilities is a risk factor for more severe violence, and may indicate the infiltration of criminal elements into schools. It also reinforces the claim that this is a war on crime outside of school boundaries and not just school violence. Therefore, attention and intervention is needed in this area specifically, and perhaps a program in collaboration with the Department of Homeland Security could be helpful in this case.

☞ **Centralized entity:** The State's activity to eliminate violence and crime among adolescents in Arab society is divided between a number of ministry bodies, usually without coordination, and it seems that there is no single entity that coordinates the struggle and no comprehensive program to combat the issue. In light of the pressing problem of violence, especially among young adults, coordination between the various bodies should be strengthened, and an entity should be appointed to coordinate and combine cooperation between the various bodies fighting the phenomenon of violence and crime in adolescents, perhaps as part of a comprehensive system that is entirely responsible for the fight against the phenomenon of violence and crime in the Arab society in Israel.

☞ **Comprehensive compulsory programs, not just elective:** The phenomenon of violence and crime in Arab society is severe and widespread, and the solution in the case of adolescents should not be left to the choice of principals and teaching staff, who face a variety of challenges. The fact that there is a large quantity of programs is positive, however since the problem is also outside of school walls and the need to eliminate it belongs to the State, consideration should be given to advancing a number of mandatory programs to eliminate violence and prevent criminal behavior. In addition, while most of the existing programs primarily deliver content and include activities related to the phenomenon of violence, usually with all students, programs are needed that will provide, in addition, a

& Rapoport, 2016). This type of cooperation can also happen in Israel, and has the power to advance the goals of the State and the Ministry of Education, as well as research in universities

Culturally adapted programs: As noted in the previous chapter, it is difficult to determine how culturally appropriate existing programs are for Arab society. One way to combat the phenomenon of violence and crime in a particular society is through culturally adapted programs, not just translated ones. Many countries around the world offer educational programs and programs for the prevention of violence among minorities developed by and transmitted by the same minority group, such as the Young Mob Australia Program for Aboriginal adolescents (Young Mob Leadership Project: Australia, 2016), presented in the appendix, and other programs around the world. Such programs have potential due to the fact that people from a particular society have a better understanding of their own society's characteristics and the factors that can impair the chances of the program's success. Such programs can increase students' identification and thus contribute to the success of the program, while strengthening their sense of belonging to the State as it speaks to them "in their own language."

Many times in the State of Israel, decisions that directly concern Arab society are made without Arab citizens being involved in the decision making process. It seems that some of the external programs for Arab society were developed by organizations or professionals in Arab society itself, and this is of great importance, both in the quality of the program and its ability to create positive change, as well as in the fact that it serves as an opportunity to advance Arabs in Israel in reinforcing the connection between Arab society and the State.

Bedouin society: In this overview, there is almost no specific reference to adolescents in Bedouin society even though the data is relevant to them, sometimes more so, and even though the programs to eliminate violence operate in this society as well. The Bedouin society in the Negev has unique characteristics that distinguish it in several aspects from the rest of Arab society in Israel, for example, economically, in terms of the quality of the infrastructure, and many other characteristics. Since the effects of crime of violence are also prevalent in their society, further research and data are needed in order to understand the situation of Bedouin adolescents and make adjustments to existing programs or offer programs that will meet their needs in the field of adolescent violence.

Change of approach - crime and not just violence: In light of the high levels of violence and crime, there is an awareness of a state of emergency among sections of Arab society. In view of this overview of the existing programs, it appears that the State and the Ministry of Education do not take this situation into account. Many of the Ministry's programs deal with the effects of violence among adolescents specifically, with a lack of sufficient emphasis on the fact that a significant part of the activity of criminal organizations in Arab society is done by dropout youth or graduates of the education system, some at very young ages in the years after completing their education, and many others at young ages are victims of this violence. The State can and does have an impact through the

Chapter 3: Recommendations for Improving the Ability to Cope with the Phenomenon of Violence and Crime Among Adolescents in Arab Society

The previous chapter presented the school programs for dealing with the phenomenon of school violence in Arab society. This chapter will present recommendations for improving the ability to cope with the phenomenon, using the system of programs for the elimination of violence, following the issues raised in the previous chapter. A number of recommendations also include references to successful programs from around the world presented in the appendix to this overview.

Arab boys: The profile that emerges for male Arab adolescents is serious: they have less eligibility for matriculation certificates, school dropout at higher rates, constitute the majority of adolescents at risk, and use more drugs. In light of these data, it is no wonder that some of them fall into inactivity, violence and crime in adolescence and young adulthood. Therefore, in the war on violence and crime in Arab society, this group of the population requires special attention and care.

Evaluation and measurement: Most programs have not been through an evaluating process that shows their ability to reach their goals, which are in any case not defined well. Additionally, they do not go through an evaluating process during their activity in schools and their scope of action is not clear. The fact that there is not an assessment process impairs learning ability, development and understanding of whether they are really helping and achieving their goals. An internal evaluation conducted by the operating organization or a satisfaction survey is not sufficient. The State and the Ministry of Education must improve the evaluation system of the programs that operate by measuring their impact. There are numerous external programs, including those to eliminate violence, and it is difficult to know what their contribution really is without measuring their impact. Alternatively, it is possible that the teaching staff is highly satisfied with a particular program however it does not meet its goals at all. If it is not possible to measure the impact of all of the programs, it is at least important to measure the impact of programs with violence as their core issue. Then, if a specific program is found to be particularly effective, it can be adopted and made into a mandatory program in schools and localities where the level of violence is high.

One possible way to improve the evaluation and measurement of educational programs is to collaborate with institutions of higher learning. Such cooperation takes place in several countries around the world. For example, the University of Chicago operates research institutes called the Crime Lab, Education Lab, etc., which work in partnership with the municipality and civil society organizations that run programs to reduce violence in the city, and through continuous research and review, contribute to improving the programs year after year (Lansing

to the challenges that Jewish society faces. The gap in culturally adapted programs highlights the overall gap between the State and its Arab citizens, and the fact that the State, in its engagement with Arab society, often does not include Arab officials in the decision-making process nor does it take into account the views of Arab citizens. While in many countries around the world there are school programs for the prevention of violence among minorities, which reflect the unique characteristics of the minority, the State of Israel is lagging in this context.

Summary

This chapter presented the school programs for dealing with the phenomenon of violence among Arab adolescents. From reviewing the programs, it can be seen that there is an attempt of the State and the Ministry of Education to reduce and prevent the phenomenon in a number of ways, however an overview of the external programs has raised a number of issues that can make it difficult to realize this goal. One of the main problems is the fact that there are not enough quality assessments of programs and an orderly evaluation of their impact, and it is therefore impossible to know whether they are achieving their goals. Another problem is that it is unclear how many of the existing programs are culturally appropriate for Arab society and even how many of them are translated into Arabic. Furthermore, the State does not appear to be utilizing the education system as an additional tool in the fight against violence and crime in Arab society in recent years, in which young graduates of the education system often take part. The fight against crime and violence is a pressing problem, but this is not reflected sufficiently in the schools' activities concerning the subject, while there is no centralized entity that coordinates the problem and most of the available programs are external.

It seems that the State and the Ministry of Education's intervention through external programs is not addressing the fact that this is an urgent issue for Arab society due to the skyrocketing rates of violence and crime, and when most of the individuals committing crimes are youth who have just left the Israeli education system. In 2019, there was a certain response from the Ministry of Education to the increase in the number of incidents of violence in Arab society, in the form of translating a program that includes content and activities for students that have gone through or scheduled to go through the Life Skills Program during homeroom hours. However, such a response does not address the intensity of the violent wave sweeping Arab society in Israel. In addition, in light of budget and infrastructure issues and conflicts with other needs, it is not possible to know to what extent schools in Arab society will be able to make use of these programs in actuality. Any program that deals with reducing or preventing violence is important in the struggle. However, the fact that schools do not have an obligation to run the violence and crime prevention programs, or at least a number of central programs, impairs the effort to eliminate violence, especially when there is no monitoring of program use. In addition, it seems that the programs mostly deal with violence among adolescents and focus less on preventing adolescents from joining criminal organizations during and after their high school studies.

Another major problem that arose from the program databases is that there is no assessment or monitoring of the impact of the programs. Although there is a tab on the page of each program in the database with space for "evaluations" of the program, this space is blank on all of the program pages, and there is no monitoring of the programs' activities, successes and ability to meet their goals by the Ministry of Education or schools. Although the Ministry of Education does monitor the school climate and levels of violence, it does not monitor in a controlled manner the impact of the programs it itself operates. There are dozens of programs that deal with the phenomenon of violence, which may have the potential to eliminate violence, but without a more focused assessment of their activities, it is not possible to know whether they work, what their strengths and weaknesses are, and satisfaction surveys from school staff, if there are any, are not sufficient. Thus, although there are seemingly many programs that deal with the issue of violence, it is impossible to know whether they meet their goals when they don't have clear and defined goals and do not undergo assessments.

The assessment issue is related to the fact that the programs come from private sources and not from the Ministry of Education itself. This lack of supervision could indicate that the State is relinquishing some of its responsibility for dealing with the problem of violence, and leaving it to external organizations. The Ministry can better monitor program activities when it comes to its own programs and effective supervision and evaluation should be carried out when it comes to external program activities, which does not currently exist.

It can be seen that some of the programs come from organizations or bodies from Arab society, a fact that should be welcomed. Still, for most programs it is not clear how culturally appropriate they are for the Arab society. Many times, the method used by external program operators is to translate content, without in-depth reference to the unique cultural and social characteristics of Arab society, and to the fact that the level of violence in Jewish society is much lower, and therefore its challenges are different. The Arab society in Israel has unique cultural and socioeconomic characteristics, as well as many challenges that do not correspond

on psychological theories and methods such as psychoanalysis, cognitive behavioral therapy (CBT), neuro linguistic programing (NLP) and more. Among these programs is the language of attention - mindfulness in working with children and adolescents, growing together, and circles together - benefiting the school climate.

In the other 30 programs, the subject of violence arises, but it is only one subject out of several, such as one lesson on violence out of a large number of lessons. Examples of such programs from the database are Young Leadership for a Safe Society, Leadership for Social Change, and Digital Leadership (Personal Empowerment and Fostering Leadership). Alternatively, in some of these programs, the subject of violence arises in the content however the focus of the program is some sort of activity, usually sports like football, swimming or martial arts, but also other activities such as photography or art. Among these programs are Art is Fun, Kicking the Ball to Kick Violence, and Swimming and Sports as a Bridge to Education. Additionally, out of these 49 programs, three programs deal with sexual violence, and five programs deal with violence and cyberbullying.

Among the 76 programs aimed at both the Jewish sector and the Arab or Bedouin sector, the division is relatively similar, with 28 programs dealing with issues related to violence at their core, and 47 dealing with issues related to violence along with other issues. Nine of these programs deal with violence and cyberbullying, and five with sexual violence.

Although there is space to input the scope of activity for each program, it is not specified in a large proportion of programs, in part because the scope is inconstant, dynamic and affected by demand. In addition, the scope is added when the program is entered into the system, so that even in places where it is added, it is not possible to know what the scope is in actuality. In fact, there is also no clear monitoring of the programs' activities in the schools by the Ministry because of the huge scope of educational programs. The length of the programs varies, however according to the main page of the database these are ongoing and not one-time interventions. There are also programs that include instruction for teachers or students' parents as well, and others that work with students only. Some of the programs entered into the database are part of a particular framework, such as the 'Etgarim' Program for Informal Education in Arab Society, ordinary informal education, or the Inclusion and Integration Program of the Ministry of Education. From the program start dates, it appears that most of the programs started their activities in the past few years, which may indicate either a high turnover of programs in the database, or an increase in the number of programs offered by the Ministry of Education in recent years, perhaps due to the 'Etgarim' Program.

From a budgetary point of view, as noted in the first chapter of this overview, the money earmarked for the 'Etgarim' Program for Informal Education in Arab Society has not been fully spent, it is therefore clear that more could have been done to combat the phenomenon of violence. However in analyzing the programs to eliminate violence discussed here, it is difficult to easily define what is considered "sufficient." What further complicates this is that there are not many comprehensive programs for the elimination of violence and prevention of crime, and most of them only meet a partial need in the struggle. For example, one program that imparts anti-violence values, a program that provides psychological support, a program that provides activity during leisure times, a program that works only with students but not with school staff, and more. Nevertheless, you can see places where the existing system of programs can and should be improved.

External programs to eliminate violence

An external program is defined as an ongoing activity that is carried out with the pedagogical involvement of an entity outside of school. The entity can be from the first sector that includes government ministries and local authorities, the second sector which is the business sector and includes for-profit or social responsibility organizations, or from the third sector that includes non-profit organizations such as associations and foundations (the database of programs on the website of the Ministry of Education). Involvement can be reflected in the creation and planning of the program, however it is not necessary that it be transmitted to students by external instructors. The Ministry of Education presents schools with thousands of educational programs in a variety of areas on their database, through which schools can be exposed to programs and their descriptions. The programs in the database must meet certain criteria that are examined by a party in the Ministry, and there are two tracks for approved programs: the green track, which includes programs that are accompanied by a representative of the Ministry of Education, and the blue track, which are run unaccompanied by a representative of the Ministry of Education. The red track contains programs that have not been approved to be run in educational institutions. Programs can be selected by the school principals and teaching staff, and their implementation depends on the schools' ability in terms of availability, budget and infrastructure.

The programs in the database are classified according to the "sector" or sectors for which they are intended, out of five sectors: Jewish, Arab, Druze, Bedouin and Circassian. For the purpose of this overview, we filtered the results, in order to examine those programs that deal with violence, using a search term, and we found 76 that are intended for both the Jewish sector and the Arab or Bedouin sector, and 49 that are intended for the Arab or Bedouin sector, but not for the Jewish sector. This is an important differentiation, because programs that are marked as intended also for the Jewish sector do not necessarily have to be linguistically and culturally adapted to Arab or Bedouin society. The determination of which of the sectors a program is intended for is made by the external party that attaches the program to the database, and not by a party from the Ministry of Education. A number of programs stated that although they can also be transmitted in Arab society, they are written and transmitted only in the Hebrew language, which may make it very difficult to actually transmit them in Arab society. Several program pages indicate that they are translated.

Each program in the database comes with a description of several lines, with a section on the main goal of the program, and with tags that contain keywords in the program. The programs were classified for review according to this data. The material shows that there are several types of programs related to the phenomenon of violence. In principle, any informal education program that operates beyond normal school hours can be considered as part of the fight against violence because it provides a place and recreational activity for adolescents, however in this overview, we have chosen to focus on programs aimed at combating violence directly, and that declare one of their objectives or outcomes to be the reduction or prevention of violence. Out of the 49 programs intended for the Arab or Bedouin sector, 19 of them were found to have one of the following issues related to violence at their core: violence, self-control, emotion regulation, acceptance of the other, mediation and conflict resolution, and proper coping skills for victims of violence. Some of these programs are based, according to the text,

through schools, however it is important to mention it because it is the Ministry of Education's main program for mapping and monitoring the effects of violence in the education system. The work process in the program includes identifying and mapping needs in the field of school climate through climate surveys, school observations, focus groups and identifying abusive and injured students. Then meetings are scheduled for discussions on the climate issues with school administration, and intervention programs are built while maintaining a dialogue with all the parties in the school. The established programs are then implemented, with the Ministry of Education having a number of programs offered to schools according to their needs. The Ministry strives for the school intervention programs and the evaluation of the process through the reassessment of school climates to be published (Ministry of Education, 2019).

In addition to these, there are a number of school programs that are part of the National Program for Children and Adolescents at Risk 360, which also contribute to the fight against violence (360 program website). The program is run in collaboration with five government ministries, and has been found to have succeeded in reducing the number of children and adolescents at risk in recent years (Monnickendam Givon, 2019). The programs offered as part of the program deal with a variety of issues, such as employment, contribution to the community and more, including violence directly through schools. A number of such programs were found in the program database, however it is not clear what the scope of their activities is in general, and in Arab society in particular. The goals of the programs found, as shown by their pages in the program database, are to improve school oversight and prevent violence, identify adolescents at risk of dropping out of school and who exhibit risky behaviors or have severe emotional and behavioral problems, and provide them with a setting that includes activity during leisure time, counseling, support or treatment. These programs are of great importance because they deal with adolescents at high risk of resorting to violence or who have already shown violent behavior, and are relatively more likely to resort to violence or commit crime later in life.

A notable program under the 360 program, which operates in collaboration with the Ministry of Internal Security, is the Protection Counselors Program. Effectively, it is a program for increasing supervision in schools and not a program that includes transmitted content, however it operates in schools and has undergone evaluation and therefore it is worth noting it in this overview. In the program, adults act as an additional authority in schools to assist the system in dealing with violence and other risk behaviors (Hillman, 2019). The protection counselors are involved in the school system to prevent violence, and are supposed to be significant figures for the students. They can be found in different places in schools, intervene in violent incidents to prevent escalation before and during an event, and report on the events to which they are exposed. It was found that most of the teaching staff is satisfied with how the protection counselors function as well as their contribution. Satisfaction was also expressed in the non-Jewish sector, however differences were recorded, with the non-Jewish sector agreeing more with instructors documenting incidents of violence and risk compared to the Jewish sector (78.2% vs. 64.5%), and with helping students integrate into informal education programs after school hours and on holidays (71.5% vs. 53.5%) (Hillman, 2019).

Chapter 2: School Programs to Eliminate Violence Among Adolescents in Arab Society

The first chapter presented a snapshot of violence among adolescents in Arab society compared to Jewish society, with data indicating significant disparities. We also see a particularly high level of participation in crime among young men in the years following high school and the completion of their studies in the Israeli education system. It is therefore of great importance to create successful interventions for adolescents, and school programs can be a significant factor in reducing the phenomenon of violence in adolescents and preventing it later in life. This is also important because unlike Jewish youth, the majority of Arab youth does not enlist in the army, therefore school is the last State supervised institution in which they have to participate, and that period should be invested in and utilized.

Thus, in this chapter we will present the State and the Ministry of Education's response to the phenomenon of violence and crime among adolescents, through the school programs for dealing with the phenomenon, including mandatory programs as part of the Ministry of Education's policy and external programs. The external programs constitute the majority of the programs, and this chapter will review their characteristics and the places where the system of programs requires improvement in order to better deal with the phenomenon of violence and crime among adolescents and in Arab society in general.

Ministry of Education programs to eliminate violence

The Department of Educational Psychological Counseling (DEPC) is responsible for formulating policies and tools for interventions in the field of prevention, carried out in schools (Kadouri and Alfasi, 2019), and the Ministry's website indicates that there are several programs for the elimination of violence or that deal with violence in schools. The Life Skills Program ('Kishurei Haim') is a prime example of such a program, and it includes compulsory content that should be transmitted during homeroom hours, amounting to at least 15 hours a year in middle and high schools (the program page on the Ministry of Education website). According to the Ministry of Education's website, this is a developmental program from first to twelfth grade designed to develop students' social and emotional skills and strengthen their ability to cope with various life situations. The program includes structured lesson plans for conversations with students about their lives and experiences, and deals with issues such as identity, sexuality and risk behaviors, and also violence. The program contains a variety of content, and educators have the option and are even encouraged to focus on certain parts, so that in places where the phenomenon of violence is more severe, more emphasis can be placed on this issue, and sometimes additional content is created and integrated in response to specific events in the country (the program page on the Ministry of Education website).

One of the tools of the Ministry of Education in dealing with the phenomenon of violence is the Systemic Program to Promote an Optimal Educational Climate and Reduce Violence (Ministry of Education, 2019). This program does not contain content that is supposed to be transmitted

In recent years, there has been an increase of Arab students reporting that schools are making an effort to encourage the feeling of being protected. Additionally, the reporting of these efforts is higher among Arab students of all age groups than among Jewish students (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2019), with reporting among both Jews and Arabs decreasing as the age group increases.

NEET youth

The limitations faced by Arab adolescents, including low matriculation rates and high dropout rates, lead early in their adult lives to difficulties gaining admission to academia and employment. For these and other reasons, many young people find themselves in the beginning of their adult lives without an occupation and not enrolled to university, and can be defined as youth not in employment, education or training (NEET youth) (Dahan and Eckstein, 2011). A 2017 study found that 37% of Arab youth aged 18-22 surveyed met this definition (Miari and Haddad Haj Yahya, 2017). These youth, who are free at the beginning of their adult lives to build their careers, do not function as productive citizens, do not get an education and do not save money. The phenomenon of NEET youth, especially among young men, is one of the significant factors contributing to the phenomenon of violence and crime in Arab society, since without employment, a secure future and help from the State authorities, these youth are easy prey for criminal organizations (Dahan and Eckstein, 2011). Due to the high dropout rates at young ages among Arab adolescents, it can be assumed that much of the Arab youth under the age of 18 would have entered the youth inactivity statistics if they would have been surveyed already at those ages.

Summary

The picture that emerges from the data collected in a variety of studies regarding Arab adolescents, and especially boys, is worrying. High proportion of adolescents at risk, low matriculation rate and high dropout rate from schools, without a decent informal education system that could compensate to some extent for the inactivity during leisure time, are fertile ground for psychological distress, and ultimately, for violence. Against the background of rising violence in Arab society as a whole, and in light of these data, it is no wonder that Arab adolescents are more exposed to violence and feel less protected at school, and later in life are also more prone to degenerate into crime. In the second chapter, the school programs for the prevention of violence among adolescents will be presented in order to examine their suitability and how they deal with the problems that arise from the situation presented in this chapter.

Opening criminal cases, prosecutions and convictions

The Israel Police publishes data regarding the opening of cases and the rate of convictions among minors, however the data are divided by Jews and non-Jews, without details regarding Arab citizens (Elmo-Capital, 2020). In 2019, approximately 25,381 cases were opened against minor suspects, of which approximately 65% (16,377 cases) were against Jewish minors and 35% (9,004 cases) were against non-Jewish minors. The proportion of non-Jews among 12-18 year olds was about 28%. In both population groups and in all age groups, most of the cases opened were against male suspects. Among Jews, 18% of cases were opened against girls and among non-Jews, only 5%. In 2017, the proportion of minors prosecuted per thousand people was 2.4 in Arab society and 1.8 in Jewish society, a gap that is bigger among adults (Elmo-Capital, 2020). In terms of convictions, the gap is much larger: the proportion of minors convicted is much higher among Arabs than Jews (59.5% vs. 39.6%) (Central Bureau of Statistics, 2020, 1).

Table 2: Israeli Resident Minors (12-18) Prosecuted, According to Various Characteristics, 2017 (Elmo-Capital, 2020)

	General population	Jews	Arabs[1]
Prosecuted	2,055	(61%) 1,263	(33%) 672
Rate per 1,000 people	2.1	1.8	2.4
Rate of men	95%	94.4%	97.5%
Conviction	46%	39.6%	59.5%

Relationships between students and teachers and school activities

The relationship between students and teachers in schools in Arab education raises a number of interesting findings - on the one hand, Arab students report more close and caring relationships between teachers and students across all ages than Jewish students, with an increase in this figure over the years (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020), and educational figures such as a teacher or school counselor are more significant among Arab children and adolescents than in Jewish society (49% vs. 37%) (Lev Wiesel and Eisikovits, 2016). At the same time, Arab students report much more physical violence by teachers (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020), and teachers in Arab schools report at a higher rate of feeling threatened by students: 11% in middle school and 10% in high school compared to 4% and 3% in Jewish middle and high schools, respectively (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). In terms of verbal violence of teachers, rates are higher in Jewish schools (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020).

1. Including Circassians and Druze

reporting physical and verbal violence presented above. It was also found that sexual assault by a minor is more common among Jewish adolescents. The study examined the factors that prevent the reporting of sexual violence, and among Arab children and adolescents who have been sexually assaulted including physical contact the main factors are fear and insult, and in non-physical assault fear of punishment and social rejection were the most significant factors. The most common causes of reporting among Arab children and adolescents are a direct question on the subject from an external party and a good relationship with an adult whom the victim trusts (Lev Wiesel and Eisikovits, 2016).

Vandalism: It has been found that vandalism incidents are more common in Hebrew education, both in middle schools (42% vs. 29%) and in high schools (38% vs. 24%) (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020).

Theft: Arab elementary school students (8%) and middle school students (10%) reported fewer thefts than Jewish elementary and middle school students (11% and 15%, respectively), and in high schools the rate is the same (10%) (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020).

Drug and alcohol use

With the exception of alcohol, which is used more commonly among Jewish students (36%) compared to Arab students (10%) (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020), the use of other drugs such as cannabis, designer drugs, cocaine or crack, opium, heroin or Persian coke, and ecstasy or LSD, is higher among male Arab students (Harel-Fisch, 2019). As can be seen in Table 1, the gaps are large regarding hard drugs and the data regarding use in the twelve months prior to the survey are worrying: 18% of Arab students used crack or cocaine, 17% used designer drugs, 16% used opium, heroin or Persian coke, and 16% used ecstasy or LSD. Among the other groups, the same pattern emerges in terms of the use of all types of hard drugs, with Jewish male students (5% across all types of drugs) using far less compared to Arab male students, but more than Arab female students, and Jewish female students using the least. The positive aspect is that a decrease can be seen in the rate of reports of drug use among Arab students from 2014 to 2019 (Harel-Fisch, 2019).

Table 1: Percentage of 10th-12th grade students who used drugs during the 12 months prior to the survey

	Arab female students		Arab male students		Jewish female students		Jewish male students	
	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014
Cocaine or crack	2.7	3.2	17.5	21.2	1.1	0.8	5.3	3.9
Opium, heroin or Persian coke	2.7	3.2	16.1	20.4	0.8	0.7	5.3	3.8
Ecstasy or LSD	2.4	3.1	16.4	20.7	1.1	0.9	5.5	4.7
Designer drugs	3.9	3.9	17.1	19.6	1.2	1.6	5.2	5.1
* Cannabis	3.7	4.4	15.1	20.8	3.5	3.9	10.5	10.1

* The report on cannabis only concerns the 30 days prior to the survey

students reporting similar rates in 11th and 12th grades. Arab students also reported higher rates of participation in bullying across all ages. In another study, Arab children and adolescents reported more physical injuries outside of school than Jewish children and adolescents, of all the types of injuries presented, including injury by a relative, physical abuse and injury by a stranger (Lev Wiesel and Eisikovits, 2016).

Weapon Carrying: A survey from 2019 shows alarming data on weapon carrying among Arab adolescents, both in general and within school walls (Harel-Fisch, 2019). According to student reports, the percentage of students carrying weapons such as a knife, pocket knife, bat or pistol in the 30 days prior to the survey was significantly higher among Arab adolescents compared to Jewish adolescents: 32% compared to 14% among boys and 9% compared to 4% among girls. The gap between Arab boys and the other groups increased when it came to weapon carrying **inside school grounds:** 28% versus 9% among boys in 6th, 8th and 10th grades, and 23% versus 6% among boys in 11th and 12th grades (Harel-Fisch, 2019).

Verbal violence: In contrast to reports of physical violence, Jewish students report being victims of verbal violence at a significantly higher rate in elementary school (27% vs. 13%) and middle school (23% vs. 13%), and a slightly higher rate in high school (12% vs. 11%); however, it can be seen that there is a significant downward trend with age among Jewish students and the rate of reporting is lower and more consistent between age groups among Arab students (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020).

Violence and cyberbullying: The proportion of students who reported being victims of violence or cyberbullying was higher in Arab high schools (7%) compared to Jewish high schools (3%) and in Arab middle schools (5%) compared to Jewish middle schools (4%) (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). In addition, the rate of victims reporting violence or cyberbullying among 5th and 6th grade Arab students increased from 2019 to 2020. It is interesting to note that even in the field of cyber violence, the rate of those reporting being victims of violence in Arab schools increases with age, while in Jewish schools there is no such trend (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). This may be related to the fact that Arab children have less access to computers and smartphones at young ages.

Sexual violence: According to Marjieh (2019), sexual health education is almost non-existent in Arab schools in Israel, and educators are often not required to engage in it and do not know how to conduct such a dialogue with students. This is despite the fact that sexuality is very accessible and present in students' lives through computer games, the Internet, TV shows, movies and more. The difficulty of dealing with the issue stems from fear of violating the traditional values of Arab society, lack of knowledge resulting from the intergenerational gap, and fear of sexual permissiveness. One of the bright spots in the context of sexual violence in Arab society is that in recent decades there has been an increase in awareness and engagement with sexual assault and its consequences (Marjieh, 2019).

A 2016 survey found that Arab children and adolescents suffer from sexual abuse more frequently than Jewish children and adolescents, with 23% experiencing some form of sexual abuse, compared with 18% among Jews (Lev Wiesel and Eisikovits, 2016). It also shows that Arab children and adolescents suffer more from sexual abuse that includes physical contact, and Jewish adolescents are more vulnerable to sexual abuse that does not involve physical contact, such as indecent exposure and verbal sexual harassment. The data are consistent with the gaps in

where the issue is not being dealt with enough in the formal education system. Accordingly, most of the external programs that will be presented in the following chapter are from the informal education field, and some are part of the 'Etgarim' Program for Informal Education in Arab Society.

Violence among Arab adolescents

The general snapshot emerging from the data on violence among adolescents in Arab society is of gradual improvement in recent years in a variety of parameters, although there is a consistent gap to the detriment of Arab adolescents compared to Jewish adolescents in terms of feeling unprotected, exposure to violent events, the presence of violent gangs in the area, weapon carrying and even using hard drugs. It should be noted that some of the following indices deal with violence within school walls, and the information was collected by the Ministry of Education for the benefit of the Pedagogical Climate and Environment Survey (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). Accordingly, these indices do not reflect the full picture regarding adolescent violence in Arab society, as some do not deal with violence outside of school walls and do not present the viewpoints of adolescent dropouts.

Feeling unprotected: The rate of Arab students who report feeling unprotected in school has been declining over the last ten years in middle schools, and in the last three years in high schools (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). Nevertheless, the rate of those who report feeling unprotected is still higher among adolescents from Arab society, both in high schools, where the rate is significantly higher (8% vs. 3%) and in middle schools, where the rate is 6% among Arab students and 4% among Jewish students. Additionally, 10% of Arab high school students said that there are places in school that they are afraid to stay in, compared to 4% of Jewish high school students (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020).

Involvement in violent incidents: The data regarding feeling unprotected are not surprising given that a higher percentage of Arab adolescents report bullying, exposure to violent gangs and being victims of violence. The data show that as Arab children grow older they are more likely to be victims of a violent incident (measured by exposure to violence in the month prior to the survey), and as Jewish children grow older they are less likely to be victims of a violent incident. While the reports in elementary school indicate a higher rate in Hebrew speaking schools (10% vs. 9%), the rate in high school is higher in Arabic speaking schools (8% vs. 5%) (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). It further arises that reports are higher among Arab students of cases of indirect violence, such as ostracism or severe issues like threats, extortion and violence using objects, while beating or shoving of students is more common among Jewish students (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020). In addition, in both middle and high school, the proportion of students who report the presence of violent gangs who threaten to harm students is significantly higher among Arab students than among Jewish students: 29% compared to 15% in high school and 32% compared to 21% in middle school (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020).

Further studies confirm these findings and even reveal a gloomier picture. Harel-Fisch (2019) found that the percentage of students who were actually victims of violence, harassment or bullying on school grounds was higher in Arab society in all surveyed grades (6, 8, 10-12). Outside school walls the picture is different, with Arab students reporting higher rates in 6th grade, Jewish students reporting higher rates in 8th and 10th grades, and both Arab and Jewish

אחוז הזכאים לבגרות מתוך הלומדים בכיתה יב'

Source: Economics and Budget Administration, 2020

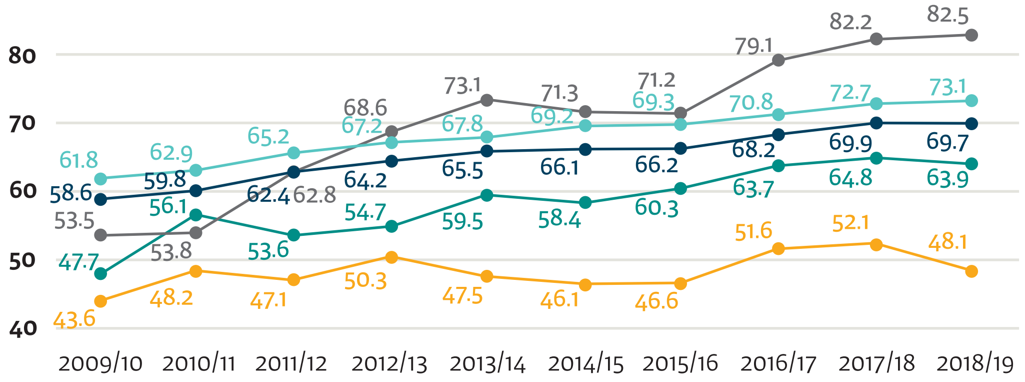

National average **Bedouin in the Negev** **Druze education** **Arab education** **Hebrew education**

Despite a declining trend over the years, male Arab students are characterized by high dropout rates relative to other groups. According to data from the Central Bureau of Statistics (2020, 3), the dropout rate among Arab boys in grades 7-12 between the 2018-2019 school years was 3.2%, while among Jewish boys, Arab girls and Jewish girls (under State supervision) the numbers were 1.4%, 1.3%, and 0.8%, respectively. In a study that examined dropout by the percentage of students who were enrolled in tenth grade and did not appear as twelfth-graders three years later, there has also been a decrease over the years, however with a significant gap to the detriment of Arab boys (Yanai, Fuchs and Blass, 2019). The trend in the years 2003-2017, among both Arab boys and girls, is of decline: from 20% to 13% among boys and from 11% to 4% among girls. The declining trend also occurred among Jewish boys and girls, with the 2017 dropout rates among Jewish boys and girls being 5% and 3%, respectively. (Yanai, Fuchs and Blass, 2019). It is important to note that dropout data refer only to overt dropout, and not to covert dropout, which refers to students who are enrolled as students but are detached and do not experience significant classroom learning (Asbah, Fresko and Nasra, 2013).

In addition to gaps in the formal education system, Arab society also suffers from gaps in the field of informal education, which is in a poor state in terms of quantity and quality of activities and accessibility to infrastructure. There is a shortage of sports fields, community centers, designated buildings for adolescent activities and libraries. The reasons for this are lack of budgeting at the governmental and local authority level, low general infrastructure level, lack of appropriate content, gap in human capital, and the unique social and cultural barriers in Arab society (Mandel-Levy and Artzi, 2016). Government Resolution 922 of 2015 places special emphasis on the field of informal education, and stipulates that the government will promote a systemic program for non-formal education in Arab localities ('Etgarim' Program) through amending allocation mechanisms, building new tracks and dedicated programs (Haddad Haj Yahya and Rudnitzky, 2018). Following the decision, it was determined that NIS 130 million a year would be transferred to the informal education sector in Arab society, NIS 60 million to programs in the field of education and NIS 70 million to the development of the sector in local authorities. In practice, it was found that the actual budget implemented in the years 2017-2019 was 45 million (37%), 45.5 million (33%), and 37 million (27%) (Utilization of the State's Budget website, Citizen's Empowerment Center in Israel). Informal education is very important in the fight against violence, both due to the fact that it provides activities for adolescents during their leisure time, and because informal education programs can directly address the phenomenon of violence in a variety of ways, especially in the current situation

Chapter 1: Adolescents in Arab Society: Background and Snapshot of Violence and Crime

This chapter will present background data on adolescents and on violence among Arab adolescents compared to Jewish adolescents, with the aim of understanding the current situation and the challenges inherent in it. The background data include matriculation and dropout rates from the education system, the state of informal education, and the rate and state of adolescents at risk. Regarding violence, we will detail the rates of violence of various types, as well as the level of drug use, weapon carrying and opening of criminal cases and convictions of adolescents. Later on we will also address the phenomenon of youth inactivity in Arab society.

Background information

The incidence of poverty in Arab society is high, with 45% of families and 58% of children living below the poverty line, compared with 13% and 21% in Jewish society in 2018 (National Insurance Institute, 2018). In light of this, it is not surprising that the phenomenon of children and adolescents at risk in Arab society is more severe and widespread than in Jewish society in Israel: 47% (122,000) of children and adolescents at risk in Israel are Arabs. They suffer from a higher percentage of risk situations and their status is more complex in terms of the multiple content areas in which they have difficulty (Sabo-Lal, 2017). Additionally, most Arab children and adolescents at risk are boys, and this percentage increases with age, with boys making up 63% of Arab adolescents at risk. Lev Wiesel and Eisikovits (2016) found that Arab adolescents suffer more than Jewish adolescents from physical violence and emotional and physical neglect. Quantitatively, Arab children and adolescents have been found to suffer from physical neglect twice as much as Jewish children and adolescents, with this relationship possibly being mediated by socioeconomic and poverty levels (Lev Wiesel and Eisikovits, 2016).

The gaps between Arab and Jewish adolescents in the education system are also reflected in academic achievement, such as in the Meitzav tests at various ages (Haddad Haj Yahya and Rudnitzky, 2018), and in the rates of matriculation eligibility and dropouts from schools. Despite a gradual increase in recent years, the rate of those eligible for matriculation in Arab education is consistently lower than the rate of those eligible in Hebrew education (Administration for Economics and Budgets, 2020). In the 2009-2010 school year, the rate of eligibility was 48% among Arabs[3] and 44% among Bedouin, and in 2018-2019 the numbers were 64% and 48%, respectively. During the same period, the rate of those eligible for matriculation in Hebrew education[4] rose from 62% to 73% and in Druze education from 54% to 83% (Administration for Economics and Budgets, 2020).

3. Excluding East Jerusalem

4. The data includes ultra-Orthodox education, and it can be assumed that in a separate calculation the percentage of those entitled was higher

a particularly high level of participation in crime among young men in the years following the completion of high school and their studies in the Israeli education system. Third, because we believe that it is of great importance to create successful interventions at these ages, when most young Arabs are still within the State supervised institutions, in order to prevent direct violent behavior and also to stop them from reaching a state of inactivity and violent behavior or their recruitment to crime organizations later in their lives.

Accordingly, in the report of the recommendations of the Director General Committee for Dealing with Crime and Violence in Arab Society, headed by the Prime Minister's Office (2020), the 14-18 age group, along with the 18-24 age group, were identified as requiring special attention within the struggle against violence, and specific reference was even made to the two age groups in Government Resolution 852 of March 2021.[2] Successful programs for these age groups also have great potential due to the fact that Arab society is considered a young society, with 42.8% aged 19 and under (Central Bureau of Statistics, 2020, 2).

In this overview, we will present data that have emerged from surveys and studies from recent years, according to which the phenomenon of violence appears to be at a higher level in Arab society than in Jewish society already among adolescents. In fact, while the rate of violence among Arab students is lower than the rate among Jewish students in elementary school, the rate of violence among Arab adolescents grows higher in middle school and even higher in high school (Society and Government Division, 2020). Arab adolescents are victims of violence at higher rates, feel less protected in school (National Authority for Measurement and Evaluation in Education, 2020), and have police cases opened against them at a higher rate than their share of the population (Elmo-Capital, 2020). It should be noted that many of the surveys regarding the level of violence presented in this overview are based on the reports of school students only, and do not take into account the perceptions of adolescents who dropped out of school. It is very possible that if the views of adolescents who dropped out were taken into account, the rate of reports of violence would have been higher, which is also consistent with the fact that in reality, many young people, even under the age of 18, can be seen acting violently and being victims of violence at high rates.

This overview has three main chapters:

In the first chapter, a background data on Arab adolescents and a snapshot of the violence and crime among them will be presented.

The second chapter will include a review the school programs for preventing and combating adolescent violence operating in the Arab education system, and the failures that impair the ability of the program system to deal with the current phenomenon of violence in Arab society.

The third chapter will present recommendations for improving the ability to cope with the phenomenon, in light of the problems that arose in the programs chapter, with a number of references to examples of successful programs for the prevention of adolescent violence from different parts of the world.

2. Resolution No. 852: Government policy to deal with the phenomena of crime and violence in Arab society and to strengthen Arab society in Israel and to amend the Government decision. March 1, 2021

+ The programs should address the problem of weapon carrying among Arab adolescents, which also exists within schools, in light of the problem of weapon carrying in Arab society in general.

+ The appointment of an entity to oversee the problem of violence among Arab adolescents and youth should be considered, perhaps as part of the overall system for combating violence in Arab society.

+ It is necessary to consider running a limited number of compulsory school programs in Arab education and not just elective programs

+ There must be an increase in support for teaching staff in Arab schools in their fight against violence.

Introduction: The Phenomenon of Violence and Crime in Arab Society in Israel

Violence and crime have become one of the most pressing problems in Arab society and in the State of Israel in general. In 2020 alone, violence claimed the lives of 96 Arab citizens[1] (Ali, Levin-Chen and Najmi-Yosef, 2020). Furthermore, in recent years, there has been an alarming increase in the rate of murders in Arab society, while the rate has decreased in the rest of the population. The personal, social and economic costs of the high rates of violence and crime are significant. Violence increases feelings of helplessness and anxiety, impairs personal well-being, and harms levels of trust and social cohesion in a society (Ali, 2014). In addition, its various implications constitute an economic burden on society and the State, since it is an obstacle to economic development and impairs the State's efforts in the field (Ali and Levin-Chen, 2019).

Due to the high prices of violence and crime, the State is tackling the phenomenon of violence through a number of programs that are also run for adolescents, some of which are within schools in the education system. In this overview, we have chosen to focus on adolescent violence and crime and school programs to reduce and prevent violence in Arab society for a number of reasons. First, because higher levels of violence and weapon carrying can be seen among Arab males already in adolescence, against the background of gaps in academic achievement, school dropout rates and matriculation eligibility rates. Second, because we see

1. Excluding East Jerusalem

the overview are external, meaning programs that involve an out of school pedagogical entity, from the first, second or third sector. 76 of the programs are intended for both Jewish and Arab societies, and therefore it is not possible to know whether these are translated into Arabic. 49 are intended for Arab society, and therefore it can be assumed that they are in Arabic and are more adapted to Arab society. Of these, there are 19 programs with the issue of violence at their core, and 30 with violence being raised alongside a variety of other issues. It is not possible to simply determine whether the current system of programs is "sufficient," however it is possible to point out a number of problems that arise while examining the programs: they have not passed and are not undergoing an evaluation process and meeting goals in an orderly manner, they are not suited to address the urgency of the issue of violence and crime in Arab society today, there is a question as to their suitability for Arab society on a cultural level, and there is no entity coordinating the fight against violence among adolescents.

Chapter 3: Recommendations for Improving the Ability to Cope with the Phenomenon of Violence and Crime Among Adolescents in Arab Society

The main recommendations regarding programs to eliminate violence in schools are as follows:

- Special emphasis should be placed on male Arab adolescents due to the problematic data and in light of the high crime rates among young Arab men.

- The evaluation and measurement of programs operating in schools should be improved, and preference should be given to programs with proven track records of having a positive impact on eliminating violence.

- The existing programs must be translated into Arabic and adapted to Arab society, which has different social, economic and cultural characteristics from Jewish society. This includes programs intended for Bedouin society, which also has its own unique characteristics.

- Schools should be seen as another tool for preventing violence and crime later in the lives of Arab adolescents while they are still under a government-supervised institution, and not just focusing on reducing violence within schools.

Preface

As part of the Safe Communities Initiative at Abraham Initiatives, we are working on developing knowledge about the phenomenon of violence and crime in Arab society, and among Arab youth and adolescents in particular, in order to aid in the fight against this phenomenon. This document provides a snapshot of the phenomenon of violence and crime among Arab adolescents, as well as an overview of school programs for the elimination of violence in Israel which operate in the Arab education system. This overview aims to shed light on the possible issues or failures in the existing programs, and to propose methods for improvement. This document is designed to serve governmental decision makers as well as the organizations that operate the external programs to eliminate violence.

Executive Summary

Chapter 1: Adolescents in Arab Society: Background and Snapshot of Violence and Crime

The snapshot reveals alarming data about the level of violence among Arab adolescents, particularly among males. Despite a certain reduction in some of the indices in recent years, the data depict a consistent gap between Arab and Jewish adolescents. In most of the violence indices, the data regarding Arab adolescents indicate higher rates across the board, including: victims of physical violence and cyber violence, feeling of unprotection, gun-carrying, hard drug consumption, presence of violent gangs, and even victims of sexual violence. There is also a gap to the detriment of Arab adolescents in educational indices related to violence, as reflected in the rate of eligibility for matriculation, school dropout rates, and the scope of opportunities in informal education. Additionally, the rate of Arab children and adolescents at risk is disproportionately high. An interesting finding is that while in many cases the rate of Jewish students reporting that they were victims of violence decreases or doesn't change with age, the rate among Arab students often increases with age. In addition, Arab adolescents are prosecuted and convicted at a much higher rate in relation to their share of the population.

Chapter 2: School Programs to Eliminate Violence in Arab Society

After a process of screening and selecting the programs for review, a number of violence prevention programs were found and selected based on the description of the programs, their goals, and the keywords in each program. Most, but not all, of the programs included in

Table of Contents

E 5 - **Preface**

E 5 - **Executive Summary**

E 7 - **Introduction: The Phenomenon of Violence and Crime in Arab Society in Israel**

E 9 - **Chapter 1: Adolescents in Arab Society: Background and Snapshot of Violence and Crime**

E 9 - Background information

E 11 - Violence among Arab adolescents

E 13 - Drug and alcohol use

E 14 - Opening criminal cases, prosecutions and convictions

E 14 - Relationships between students and teachers and school activities

E 15 - Youth inactivity

E 16 - **Chapter 2: School Programs to Eliminate Violence in Arab Society**

E 16 - Ministry of Education programs to eliminate violence

E 18 - External programs to eliminate violence

E 22 - **Chapter 3: Recommendations for Improving the Ability to Combat Violence and Crime Among Adolescents in Arab Society**

E 26 - **References**

E 28 - **Appendix**

יוזמות אברהם
مبادرات ابراهيم
ABRAHAM INITIATIVES

Abraham Initiatives (Registered Association) is a Jewish-Arab organization that promotes integration and equality for the Arab-Palestinian citizens of Israel through large-scale projects designed to demonstrate and promote desirable public policy.

The Association was established in 1989 and operated as a philanthropic foundation that supported organizations and activities bringing Jews and Arabs closer together. Over the years, the Association has changed and developed into a body that leads its own extensive field projects, and is one of the largest and most influential organizations in the Jewish-Arab field in Israel.

The Association works towards the vision of promoting integration and equality between Jewish and Arab Israeli citizens, creating a prosperous, safe and just society, and fulfilling the promise rooted in the Israeli Declaration of Independence of complete social and political equality for all citizens regardless of religion, race or gender. The foundation of this vision is full and equal citizenship for Jews and Arabs in a country that is the national home of the Jewish people and the absolute home of its Arab citizens. The Association believes that the establishment of a Palestinian state alongside the State of Israel is an essential step in building a common and equal society for Jews and Palestinian Arabs in Israel.

Abraham Initiatives has been working over the past 15 years to build trust between the police and Arab society. Following the publication of the Or Committee's conclusions regarding the events of October 2000, the Association worked to deepen the police officers' knowledge of Arab society and its characteristics in order to promote compassionate and equal policing for Arab citizens. This is in light of the deep rift and extreme mistrust between the police and the Arab public, which had reached its peak at that time. In addition, the Association gathered information from police around the world on the policing of minority populations in order to promote the incorporation of successful practices in the Israel Police.

The Association's **Safe Communities Initiative** is one of the cornerstones of its activities today. The initiative promotes fair, beneficial enforcement and policing services for Arab citizens through a fundamental change in the manner of policing, gaining trust and legitimacy, and increasing willingness to cooperate. It also advances intra-social initiatives to combat rising violence in Arab society, while cooperating with leadership and other civil society organizations. The initiative aims to combat the scourge of violence in Arab society and to increase the personal security of Arab citizens in their neighborhoods.

مُستقبلنا.. مَسؤوليتنا أولاً
לוקחים את העתיד בידיים
مجتمع آمن קהילות בטוחות

Overview: School Programs to Eliminate Violence Among Adolescents
لمْحةٌ عامَّة: خططٌ مدرسيَّة لمكافحة العنفِ بين الشّباب

Authorship: Yonatan Arie

Translation to Arabic: Rima Abu Katish

Translation to English: Dray Translations

Design and printing: Oso Bayo Studio

April 2021

Address of the Association: 5 Hamelacha St.,
Northern Industrial Area, Lod 7152011
Tel.: 02-3733000; **Fax:** 02-3733001
Email: info@abrahaminitiatives.org.il

Publications by the Abraham Initiatives can be downloaded from the website:
www.abrahaminitiatives.org

יוזמות אברהם
مبادرات ابراهيم
ABRAHAM INITIATIVES

Hanns Seidel Foundation

مُستقبلنا.. مَسؤوليتنا أولاً
לוקחים את העתיד בידיים
مجتمع آمن קהילות בטוחות

Overview: School Programs to Eliminate Violence Among Adolescents

Yonatan Arie

April 2021

EN عر עב